

T. C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KELAM BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

TDV İSLAM ANSİKLOPEDİSİ'NDE YER ALAN

KELAM İLMİYLE İLGİLİ

MADDELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ (23-44 CİLT)

Zikra ÇELİK ŞAŞA

ŞANLIURFA - 2019

T. C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KELAM BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

TDV İSLAM ANSİKLOPEDİSİ'NDE YER ALAN

KELAM İLMİYLE İLGİLİ

MADDELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ (23-44 CİLT)

Zikra ÇELİK ŞAŞA

DANIŞMAN

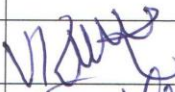
Dr. Öğr. Üyesi. VEYSEL KASAR

ŞANLIURFA – 2019

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı 165230012 numaralı Zikra ÇELİK ŞAŞA'nın hazırladığı "TDV İslam Ansiklopedisi'nde Yer Alan Kelam İlmiyle İlgili Maddelerin Değerlendirilmesi (23-44 Cilt)" konulu **yüksek lisans** tezi ile ilgili tez savunması, 19/02/2019 tarihinde, saat 10:00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

19/02/2019

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	Kanaati	İmzası
Danışman	Dr. Öğr. Üyesi Veysel KASAR	Kabul	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi M. Cüneyt GÖKÇE	Kabul	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi M. Yusuf HAKLI	Kabul	

Bu tezin Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

18.10.2019

Prof. Dr. Abdullah ÇELİK
Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntılar, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı : Zikra Çelik Şaşa

Öğrenci Numarası: 165230012

Enstitü Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Programı : Kalam Bilim Dalı

Başlık (Türkçe) :TDV İslam Ansiklopedisinde Yer Alan Kalam İlmiyle İlgili Maddelerin Değerlendirilmesi (23-44.ciltler)

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen YLS tezi çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 105 sayfalık kısmına ilişkin, 02/01/2019 tarihinde şahsım / danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 30 dur.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul / Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığımı ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntılarım bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağımı gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığımı, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

3/1/2019
Hazırlayan Öğrencinin

İmzası

Zikra Çelik Şaşa

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 13./03-./2019

Dr. Öğrt. Üyesi. Veysel KASAR

Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı (İmzası)

ÖZET

TDV İSLAM ANSİKLOPEDİSİ'NDEKİ KELAM İLMİYLE İLGİLİ MADDELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

(23-44 CİTLER)

Yüksek Lisans Tezi

ÇELİK ŞAŞA, Zikra

Temel İslam Bilimleri Kelam Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Veysel KASAR

Şubat, 2019, 99 Sayfa

Türkiye Diyanet Vakfı tarafından çıkarılan İslam Ansiklopedisi dünya ve İslam âlemi için büyük bir kaynak niteliğindedir. Bu kaynak, Müslüman duyarlılığı ile yazılmıştır. Kelam ilmini ilgilendiren maddeler tezimizin konusunu meydana getirmektedir. Çalışmamız, dünyaya ve Müslümanlara sunulan bu dev eserin 23. ve 44. ciltlerini kapsıyor. Çalışmanın esas amacı araştırmacılara kaynak oluşturmak ve yardımcı olmaktır. Böyle bir inceleme Temel İslam Bilimleri ve Kelâm'la ilgili araştırma yapanlara zaman ve kaynak kazandıracak niteliktedir. Çalışmada belirtilen ansiklopedide, Kelâm'la ilgili maddeler tespit edildi. Maddeler ve kavramların ne anlama geldiği kısaca ifade edildi. Maddeler ve kavramlar, Kelam ilminin klasik tasnifine göre; 'İlahiyat', 'Nübüvvat', 'Semiyyat' başlıklarına ayrıldı. Bu temel konuların vesilesi ve dolaylı olarak ilgili olanlar da 'Diğer Konular' şeklindeki başlık altında toplandı. Her madde hakkında özet bilgilere yer verildi.

Anahtar Kelimeler: Kelam, İtikat, Mezhepler, Din.

ABSTRACT

AN EVALUATION OF THE ARTICLES RELATED WITH KALAM SCIENCE IN TDV ISLAMIC ENCYCLOPEDIA

(23-44 VOLUMES)

Master's Thesis

ÇELİK ŞAŞA, Zikra

Department of Kalam in Islamic Studies

Advisor: Asst. Prof. Dr. Veysel KASAR

February, 2019, 99 Pages

Encyclopedia of Islam issued by the Religious Foundation of Turkey is a great source of qualifications both for the World and the Islamic world. This source was written with Muslim sensitivity. The items that are related science of Kalam are the subject of our thesis. Our work covers the 23rd and 44th volumes of this huge work presented to the world and Muslims. The main purpose of the study is to help and create resources for researchers. Such a study will provide time and resources to those who do research on the Basic Islamic Sciences and theology. In the encyclopedia mentioned in the study, the articles related to the Kalam were identified. The meaning of substances and concepts was briefly stated. According to the classical classification of Kalam science; Theology was divided into the titles of Nubuvvat and Semiyat. The occasion of these key issues and the indirect ones were gathered under the title of Other Subjects. Summary information was given about each item.

Keywords: Kalam, Belief, Religious Sects, Religion.

**TDV İSLAM ANSİKLOPEDİSİ'NDEKİ KELAM İLMİYLE İLGİLİ
MADDELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ (23-44 CİLT)**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	III
ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ.....	IV
ÖZET	V
ABSTRACT.....	VI
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	XIX
ÖNSÖZ	XX
GİRİŞ	1
KELAM İLMİNİN KONUSU OLAN ÜÇ TEMEL ESAS	2
İLAHİYAT, NÜBÜVVAT VE SEMİYYAT	2

BİRİNCİ BÖLÜM

İLAHİYAT İLE İLGİLİ MADDELER

1.1. İSLÂM.....	3
1.2. İSM-İ ÂZAM	3
1.3. İSTİSNA.....	3
1.4. İSTİTÂAT	3
1.5. İSTİVÂ.....	4
1.6. İVAZ	4
1.7. KÂBİZ.....	4
1.8. KADER	4
1.9. KÂDİR	5
1.10. KAHHÂR.....	5
1.11. KÂLEM.....	5

1.12. KAVÎ.....	5
1.13. KAYYÛM.....	5
1.14. KAZÂ.....	6
1.15. KEBÎR.....	6
1.16. KEBÎRE.....	6
1.17. KELİME-İ TEVHİD.....	6
1.18. KERÎM.....	6
1.19. KESB.....	6
1.20. KIDEM.....	7
1.21. KISMET.....	7
1.22. KIYÂM Bİ-NEFSİHİ.....	7
1.23. KOZMOGONİ.....	7
1.23. KUDDİSE SİRRUH.....	7
1.24. KUDDÛS.....	7
1.25. KUDRET.....	8
1.26. KUTSİYET.....	8
1.27. KÛMÛN.....	8
1.28. KÛN.....	8
1.29. KÛRSİ.....	9
1.30. LAFZA-İ CELAL.....	9
1.32. LATÎF.....	9
1.33. LEVH-İ MAHFUZ.....	10
1.34. LÛTUF.....	10
1.34. MA'DUM.....	10
1.35. MAĞFİRET.....	10
1.36. MÂLİK.....	11
1.37. MÂNİ'.....	11
1.38. MASİYET.....	11
1.39. MÂŞALLAH.....	11
1.40. MECÎD.....	11
1.41. MEKÂN.....	11
1.42. MEKR.....	12

1.43. MELİK	12
1.44. MENZİLE BEYNE'L-MENZİLETEYN.....	12
1.45. MESÂİL	12
1.46. METAFİZİK	13
1.47. METÎN	13
1.48. MEVLÂ.....	13
1.49. MUAHHİR.....	13
1.50. MUĞNİ	13
1.51. MUHABBET.....	13
1.52. MUHÂLEFETÜN Lİ'L-HAVÂDİS	14
1.53. MUHÎT	14
1.54. MUHSÎ.....	14
1.55. MUHTASAR.....	14
1.56. MUÎD	14
1.57. MUİZ.....	15
1.58. MUKÎT	15
1.59. MUKSİT.....	15
1.60. MUKTEDİR.....	15
1.61. MUSAVVİR.....	15
1.63. MUVÂFÂT	16
1.64. MÜBÂREK	16
1.65. MÜBDÎ.....	16
1.66. MÜCESSİME.....	16
1.67. MÛCÎB	17
1.68. MÛCRİM	17
1.69. MÛELLİHE.....	17
1.70. MÛHEYMİN.....	17
1.71. MÛLK	17
1.72. MÛMÂSELET	18
1.73. MÛMİN.....	18
1.74. MÛMÎT	18
1.75. MÛNAFİK	18

1.76. MÜNÂZARA.....	18
1.77. MÜNTAKİM.....	19
1.78. MÜSTEBİR.....	19
1.79. MÜŞEBBİHE.....	19
1.80. MÜTEÂLİ.....	19
1.81. MÜTEŞÂBİH.....	20
1.82. MÜZİL.....	20
1.83. NÂFİ'.....	20
1.84. NÂMÛS.....	20
1.85. NASÎR.....	20
1.86. NİMET.....	21
1.87. NİZAM.....	21
1.88. NÛR.....	21
1.89. NÛR.....	21
1.90. RAB.....	21
1.91. RÂFİ'.....	22
1.92. RAHMÂN.....	22
1.93. RÂSİHÎN.....	22
1.94. RAÛF.....	22
1.95. REZZÂK.....	22
1.96. RIZİK.....	23
1.97. RÛ'YETULLAH.....	23
1.98. SABÛR.....	23
1.99. SAÎD.....	24
1.100. SAMED.....	24
1.101. SÂNİ.....	24
1.102. SARFE.....	24
1.103. SEMÎ'.....	25
1.104. SENÂ.....	25
1.105. SEYYİE.....	25
1.106. SIBGATULLAH.....	25
1.107. SIFAT.....	25

1.108. SÜKÛN	25
1.109. SÛNNETULLAH.....	26
1.110. ŞAKÎ.....	26
1.111. ŞEHÎD	26
1.112. ŞEKÛR.....	26
1.113. ŞİRK.....	26
1.114. ŞUÂBÛ'L İMAN.....	27
1.115. TAB'	27
1.116. TABİAT	27
1.117. TA'DİL VE TECVİR.....	27
1.118. TAKVÂ	27
1.119. TASDİK	28
1.120. TEÂLÂ.....	28
1.121. TECEDDÛD-İ EMSÂL	28
1.122. TEFVİZ	28
1.123. TEKLİF	28
1.124. TEKVİN	28
1.125. TEVEKKÛL.....	29
1.126. TEVESSÛL	29
1.127. TEVFİK.....	29
1.128. TEVHİD	29
1.129. TEVHİD İLMÎ	30
1.130. TE'VİL	30
1.131. TEVLİD.....	30
1.132. TEVVÂB.....	30
1.133. TÖVBE.....	31
1.134. ULÛV	31
1.135. TENZİH.....	31
1.136. TESBİH	31
1.137. TESELSÛL	32
1.138. TESLİS.....	32
1.139. TEŞBİH	32

1.140. VÂCİD	32
1.141. VÂCİP	33
1.142. VA'D VE VAİD	33
1.143. VAHDÂNİYET	33
1.144. VÂRİS	33
1.145. VÂSİ	34
1.146. VEDÛD	34
1.147. VEFK	34
1.148. VEKÎL	34
1.149. VELÎ	35
1.150. VESVESE	35
1.151. VÛCÛB	35
1.152. VÛCÛB	35
1.153. VÛCÛD	35
1.154. YAKÎN	36
1.155. YED	36
1.156. ZÂHİR	36
1.157. ZÂT	36
1.158. ZINDİK	37
1.159. ZİKİR	37
1.160. ZERRE	37
1.161. ZÛ'L-CELÂL VE'L-İKRÂM	37

İKİNCİ BÖLÜM NÜBÜVVAT İLE İLGİLİ MADDELER

2.1. İSMET	39
2.2. İSRÂ	39
2.3. İSTİDRAC	39
2.4. KERÂMET	39
2.5. KİTAB	39
2.6. KUR'ÂN	40
2.7. KÛTÛB-İ ERBAA	40

2.8. LİVÂÛ'L HAMD.....	40
2.9. MAKÂM-I MAHMÛD.....	40
2.10. MAÛNET.....	40
2.11. MÎ'RAC.....	41
2.12. MÛCİZE.....	41
2.13. HZ. MUHAMMED (ALEYHİSSELÂM.....	41
2.14. NÛBÛVVET.....	42
2.15. NÛZÛL.....	42
2.16. NÛZÛL-İ İSA.....	43
2.17. PEYGAMBER.....	43
2.18. RÛHU'L-EMÎN, RÛHU'L-KUDÛS.....	43
2.19. RÛYA.....	43
2.20. SAHÂBE.....	43
2.21. SİDRETÛ'L MÛNTEHÂ.....	44
2.22. ZELLE.....	44
2.23. SUHUF.....	44
2.24. ÜLÛ'L-AZM.....	44
2.25. ÜMMET.....	44
2.26. ŞA'BEZE.....	45
2.27. TAFDİL.....	45
2.28. TAHRİF.....	45
2.28. TAFRA.....	45
2.29. TEVRAT.....	45
2.30. ZEBÛR.....	46
2.31. USÛL-İ SELASE.....	46
2.32. VAHİY.....	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM SEMİYYAT İLE İLGİLİ MADDELER

3.1 İSRAFİL.....	47
3.2. KABİR.....	47
3.3. KİYÂMET.....	47

3.4. KİYÂMET ALAMETLERİ	47
3.5. KİRÂMEN KÂTİBİN	47
3.6. MEÂD	48
3.7. MEBDE VE MEÂD	48
3.8. MELEK	48
3.9. MELEKÛT	48
3.10. MİKÂİL	49
3.11. MÎZÂN	49
3.12. MUKARREBÎN	49
3.13. MÛNKER VE NEKİR	49
3.14. NÂKUR	49
3.15. NÂR	50
3.16. ÖLÛM	50
3.17. RIDVAN	50
3.18. RUH	50
3.19. RUH ÇAĞIRMA	50
3.20. SÂAT	51
3.21. SAİR	51
3.22. SAKALEYN	51
3.22. SEM'İYYAT	51
3.23. SEVAP	51
3.24. SIR	52
3.25. SIRAT	52
3.26. SİCCÎN	52
3.27. SUAL	52
3.28. SÛR	52
3.29. ŞEFÂAT	53
3.30. ŞEHÂDET ÂLEMİ	53
3.31. ŞEYTAN	53
3.32. TEBŞİR	53
3.33. TECDİD	53
3.34. TEKFİR	54

3.35. TENÂSÜH	54
3.36. VÂKIA	55
3.37. VEZİN	55
3.39. ZAKKUM	55
3.40. ZEBÂNÎ	55
3.41. ZÜNNÂR	56

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİĞER KONULAR İLE İLGİLİ MADDELER

4.1. İSMAİLİYYE	57
4.2. İSNÂAŞERİYYE	57
4.3. İSTİDLAL	57
4.4. İSTİHÂRE	57
4.5. İSTİHFÂF	57
4.6. İSTİHZA	57
4.7. İSTİKAMET	58
4.8. İSTİKRA	58
4.9. İSTİMDAD	58
4.10. İSTİRÂK-I SEM'	58
4.11. İSTİ'RÂZ	59
4.12. İTAAT	59
4.13. İ'TÂB	59
4.14. İTİDAL	59
4.15. KADERİYYE	59
4.16. KADİYANİLİK	60
4.17. KÂHİN	60
4.18. KALB	60
4.19. KÂLEM	60
4.20. KELÂM	60
4.21. KERRAMİYYE	61
4.22. KIZILBAŞ	61
4.23. KİTÂBU'S-SÜNNE	61

4.24. KÜFÜR	62
4.25. KÜTÜB-İ ERBAA	62
4.26. LAFZA-İ CELAL	62
4.27. LAFZIYYE	62
4.28. LÂNET	62
4.29. MAKÂSİDÜ'Ş-ŞERÎA	63
4.30. MANTIK	63
4.31. MATERYALİZM	63
4.32. MÂTURİDİ	64
4.33. MÂTURİDİYYE	64
4.34. MEHDİ	64
4.35. MESİH	65
4.36. MEŞHED	65
4.37. MEZHEP	65
4.38. MİHNE	66
4.39. MUATTLA	66
4.40. MUHAL	66
4.41. MUHAYYELÂT	67
4.42. MUSKA	67
4.43. MU'TEZİLE	67
4.44. MÜVEFFİDA	68
4.45. MÜMKİN	68
4.46. MÜMTENİ'	68
4.47. MÜNECCİM	68
4.48. MÜNECCİME	68
4.49. MÜRÇİE	69
4.50. MÜTEVÂTİR	69
4.51. NABİTE	69
4.52. NÂR	70
4.53. NAS	70
4.54. NASİBE	70
4.55. NASİP	70

4.56. NAZAR	70
4.57. NAZAR	70
4.58. NECCÂRİYE	71
4.59. NEFHA	71
4.60. NEFİS	71
4.61. NESİH	71
4.62. NİZARİYYE	71
4.63. NUSAYRİLİK	71
4.64. ON İKİ İMAM	71
4.65. OSMANİYYE	72
4.66. REC'AT	72
4.67. REDDİYE	72
4.68. REMİL	72
4.69. RE'Y	73
4.70. RUKYE	73
4.71. SAĞİRE	73
4.72. SEBR VE TAKSİM	73
4.73. SEFEH	73
4.74. SELEFİYYE	73
4.75. SENEVİYYE	74
4.76. ES-SEVÂDÜ'L-A'ZAM	74
4.77. SIRÂT-I MÜSTAKİM	74
4.78. SİHİR	74
4.79. ŞERH	74
4.80. ŞERİAT	75
4.81. ŞEY	75
4.82. ŞİA	75
4.83. ŞİAR	75
4.84. TAKİYYE	76
4.85. TAKRİBÜ'L-MEZÂHİP	76
4.86. TA'LİL	76
4.87. TARİKAT	76

4.88. TASAVVUF.....	76
4.89. TASAVVUR	77
4.90. TASDİK	77
4.91. TECEDDÜD-İ EMSÂL	77
4.92. TEFVİZ	77
4.93. TEKÂFÜ	78
4.94. TEKÂMÜL NAZARİYESİ	78
4.95. TEKZİP	78
4.96. TELÂZÜM.....	78
4.97. TEMSİL.....	78
4.98. TEVATU'	78
4.99. TILSIM.....	79
4.100. USÛL-İ HAMSE	79
4.101. VAÎDİYYE	79
4.102. VELÂYET-İ FAKÎH.....	79
4.103. VESÂİL.....	79
4.104. VİCDAN	80
4.105. YEZİDİYYE	80
4.106. ZAMAN	80
4.107. ZAN.....	80
4.108. ZANNİYÂT	80
4.109. ZARÛRÂT-I DİNİYYE.....	81
4.110. ZARURİ	81
4.111. ZARÛRİYYÂT	81
4.112. ZAYİRÇE.....	81
4.113. ZECR.....	82
4.114. ZEYDİYYE.....	82
4.115. ZULÛM.....	82
SONUÇ	83
KAYNAKÇA	84
EK	ek s.1
YAZARLAR VE ELE ALDIKLARI MADDELER	ek s.1

KISALTMALAR

B. : Bin, ibn

BKZ : Bakınız

ÇEV. : Çeviren/ Çevirenler

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

H. : Hicri

HAZ. : Hazırlayan

HZ. : Hazreti

M. : Miladi

Ö. : Ölümü

R.A. :Radıyallahu anh (Allah O'ndan razı olsun)

S. : Sayfa

T.D.V : Türkiye Diyanet Vakfı

VB. : Ve benzeri

ÖNSÖZ

Türkiye Diyanet Vakfı tarafından hazırlanan İslâm Ansiklopedisi dünyada kendi alanında bir ilktir. Bu eserden önce yazılan ve Türkiye’de kütüphanelerde de mevcut olan İslam Ansiklopedisi ise Batı’lı ilim adamları tarafından yazılmış ve Milli Eğitim Bakanlığı’nca terceme ettirilmiştir.

Bu duruma göre, TDV tarafından ortaya konan bu eser, sadece İslâm ilim ve düşüncesi değil, aynı zamanda beşerî ve sosyal bilimlerde de orijinal bir hüviyete sahiptir. İslam ilim mirasını tanıyan, okuyan, okutan, hayatını bu alana tahsis etmiş yüzlerce ilim erbabı bu esere emek vermişlerdir. Eserin ruhu Müslüman duyarlılığı taşıyan bir kadronun ürünü olmasıdır. Farklı alanlarda araştırma yapmak isteyenler için, TDV İslam Ansiklopedisi hem madde listesi, hem de içerik açısından tatminkârdır. Ansiklopedinin maddeleri incelerken kullandığı üslubu anlaşılır ve temiz, kaynakları zengindir.

Bu mütevazı çalışmanın, TDV’nin ortaya koyduğu büyük eserdeki ilgili konulara ulaşmada özendirici ve kolaylaştırıcı bir vesile olmasını temenni ediyoruz. Bu çalışmada bana rehberlik eden, tecrübe ve birikimlerinden çokça istifade ettiğim danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Veysel Kasar ve Kelam Anabilim Dalı Başkanı Dr. Öğr. Üyesi M. Cüneyt Gökçe’ye teşekkürü borç biliyorum. Ayrıca her daim yanımda olup desteğini esirgemeyen, beni daima teşvik eden eşim Muhammed Fatih Beye ve çalışmalarımın son halini almasında büyük emeği geçen kız kardeşim Feyza Çelik’e çok teşekkür ediyorum.

Zikra ÇELİK ŞAŞA

2019

GİRİŞ

İslâm Ansiklopedisi'nin 23-44 ciltlerindeki Kelâm kavramlarını ele alıp değerlendirmeye çalıştığımız bu tez çalışmasında amacımız özellikle Kelâm ilmi ile ilgilenen araştırmacılara katkı sağlamak; daha az vakit ile daha çok bilgiye ulaşabilmelerini ve bu kapsamda doğru bilgi ve kaynaklardan faydalanılmasına vesile olmaktır.

Kelâm açısından bu tez çalışmasının baştan sona okunmasıyla gerek zaman açısından gerekse öngörü ve değerlendirme açısından oldukça faydalı olduğunu ifade etmenin mümkün olduğu okuyanlar arasında görülecektir. Çalışmamızla bilhassa Kelâm ile ilgilenenlere, Ansiklopedideki Kelâm kavramlarındaki temel bilgileri, sayfa numarası, maddeleri ele alanlara dair ön bilgi ve kaynaklar ile her açıdan kolaylık sağlayacağını umarak faydalı olmayı temenni ediyor, bu konuda bir nebze de olsa katkı sağlayabilirsek kendimizi amacımıza ulaştığımızı sayıyoruz. Okuyan herkesin en az bizim kadar istifade etmesini Yüce Rabbimizden niyaz ediyoruz.

KELAM İLMİNİN KONUSU OLAN ÜÇ TEMEL ESAS İLAHİYAT, NÜBÜVVAT VE SEMİYYAT

Kelam ilminin konusu, Kur'an ve vahyin bütünüdür. Altı iman esası olarak da ifade edebileceğimiz bu esaslar kısa şekilde üç esasa indirildiğinde; Allah'a, Peygamberlere ve Ahirete iman olarak sayabiliriz. Bu üç esas kaynaklarımızda İlahiyat, Nübüvvat, Semiyat şeklinde ifade edilir.

İlahiyat: Allah'ın varlığı, birliği, sıfat ve fiilleri, yaratması ve tüm varlık alemiyle ilişkisini konu edinir.

Nübüvvat: Peygamberlik, vahiy, vahyi getiren melek, tüm melekler ve tüm ilahi kitaplara iman incelenir.

Semiyat: Melek, cin, şeytan gibi görünmeyen varlıklar, ölüm, diriliş, hesap, cennet, cehennem ve ahiret hayatı ile ilgili tüm meseleler incelenir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İLÂHİYAT İLE İLGİLİ MADDELER

1.1. İSLÂM

Son ve tek ilahî hak din olan İslâm, 1. Giriş, 2. İnanç .Esasları 3. İbadet, 4. Hukuk, İktisat ve Siyaset, 5. Düşünce, İlim ve Sanat, 6. Doğuşu ve Yayılışı, 7. Günümüz İslâm Dünyası başlıkları altında maddede genişçe ele alınmıştır. Giriş bölümünde İslâm'ın sözlük ve terim anlamları âyet ve hadisler başta olmak üzere zengin kaynaklarla detaylı şekilde açıklanmıştır. Yine İslam'ın doğduğu ve yayıldığı yerler coğrafi bakımdan da ele alınarak haritalarla desteklenmiştir. Diğer başlıklar altında da zengin kaynaklarla bilgi verilmiştir. (Mustafa Sinanoğlu, Bekir Topaloğlu, Mustafa Çağrıcı, İlhan Kutluer, Ali Bardakoğlu, Azmi Özcan, TDV İslâm Ansiklopedisi, <bundan sonra sürekli olarak DİA, kısaltması kullanılacaktır.> 23.cilt, s.1.)

1.2. İSM-İ ÂZAM

Allah'ın ismi anlamında kullanılan bu tabirin maddede öncelikle kelime, kök anlamı ve terim anlamı açıklanmıştır. Âyet ve hadislerde geçtiği yerler, yine birçok kaynaklarla bu kavramın yeri ve önemi, bilhassa dualarda etkili olduğu görüşünün neye binaen savunulduğu başta âyet ve hadisler olmak üzere sahih kaynaklarla ortaya konmuştur. Bu konuda yazılan önemli bazı müstakil eserler hakkında da bilgi verilmiştir. (Bekir Topaloğlu, DİA, 23.cilt, s. 75)

1.3. İSTİSNA

Kelâm literatüründe, 'İnşâllah Mü'minim' mânâsında kullanılan bu kavramın nerede ve nasıl kullanılması gerektiğine dair âyet ve hadisler ışığında bilgi verilmiştir. Sonuç itibari ile kişinin iman esaslarını tereddütsüz şekilde benimsemiş olması gerektiğinden hareketle 'Ben kesinlikle Mü'minim' demesi gibi, ilahî emir ve yasakları yerine getirme ve ahirete imanla irtihal etme açısından 'inşâllah imanımı koruyarak ahirete irtihal ederim, inşâllah imandan ayrılmam' demesinin de tabii olduğu vurgulanmıştır. (İlyas Üzüm, DİA, 23. cilt, s. 389-392)

1.4. İSTİTÂAT

İradi fiilleri gerçekleştirmeyi sağlayan yetenek ve güç anlamındaki bu terimin öncelikle sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Kelimenin Kur'ân-ı Kerim'de nerede ve nasıl geçtiği ortaya konulmuştur. İtikadî mezheplerin bu kavrama bakış açıları ve bu konudaki görüşleri kaynaklarıyla verilmiştir. Sonuç olarak istitâatın karşıt iki fiili gerçekleştirmeye elverişli olduğu vurgulanmıştır. Aksi takdirde imana çağrılan kişinin, iman etme gücü olmadığından sorumlu tutulmasının makul olmayacağı ifade edilmiştir. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 23. cilt, s. 399)

1.5. İSTIVÂ

Allah'ın zatının âlemle ilişkisini konu edinen haberi sıfatlardan biri olan istivanın mahiyeti hakkında bilgi verilmiştir. Allah'a nispeti konusundaki başlıca görüşler özet bir şekilde ele alınmıştır. Kavramla ilgili Mezheplerin bakış açıları sunulmuş ve bu konudaki önemli eserlerden bazıları zikredilmiştir. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 23. cilt, s. 402)

1.6. İVAZ

Dünyada yaşanan acılara ve üzüntülere ahirette karşılık verileceğini ifade eden Kelam kavramı. Mu'tezile, Şia ve Ehli Sünnet Kelâmcılarının bu konudaki görüş ve ilkelerine yer verilmiştir. Sonuç olarak, ilahî iradeyi sınırlayan vücub fikrini reddedip hikmete uygun bir ivaz nazariyesinin benimsenmesinin Allah'ın adalet ve rahmet sıfatlarının gereği olarak görüleceği belirtilmiştir. (İlyas Çelebi, DİA, 23. cilt, s. 488)

1.7. KÂBİZ

Allah'ın isimlerinden biri olup, canlıların ruhlarını alıp hayatlarına son veren ve rızkı daraltan anlamında kullanıldığı belirtilip bununla ilgili âyet ve hadisler sunulmuştur. (Bekir Topaloğlu, DİA, 24. Cilt, s. 26)

1.8. KADER

Kader kavramı maddede, kazâ kavramıyla birlikte ele alınmıştır. Öncelikle bu iki kavramın sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Daha sonra bu kavramın kapsamı ve işaret ettiği noktalar âyet ve hadisler ışığında sunulmuştur. Yine bu kavramla irtibatlı olan ilahî sıfat ve bazı kavramlara da değinilerek bu konudaki görüş ve tartışmalar zikredilmiştir. Sonuç itibariyle, Kur'ân'da bu kavram doğrudan olmasa da sahih

hadislerde inanç esaslarından olduğu ve Allah'ın sıfatlarına taalluk etmesi yönüyle de inanç meselesi olup itikadî olarak iman etmenin zaruri olduğu kaynaklarla ortaya konulmuştur. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 24. cilt, s. 58)

1.9. KÂDİR

Allah'ın, her şeye gücü yeten anlamındaki bu isminin maddede öncelikle sözlük ve Allah'a nispet edilen terim anlamı açıklanmıştır. Kur'ân-ı Kerim'de birçok âyette ve yine birçok hadiste geçtiği vurgulanmıştır. Bunlardan bazıları bu maddede zikredilmiştir. (Bekir Topaloğlu, DİA, 24. cilt, s. 124)

1.10. KAHHÂR

Yenilmeyen yegâne tasarruf ve kudret sahibi mânâsına geldiği ifade edilen Allah'ın isimlerinden biri olan bu isminin maddede öncelikle kelime ve Allah'a nispet edilen terim manâsı açıklanmıştır. İlgili âyetler ve hadisler zikredilerek Esmâ-i Hüsnâ'da geçen isimlerden biri olduğu vurgulanmıştır. (Bekir Topaloğlu, DİA, 24. cilt, s. 169)

1.11. KÂLEM

Uluhiyyet âleminde bütün nesne ve olayların kaydedilmesini sağlayan araç olarak tanımlanmıştır. Bu kavramın öncelikle sözlük ve terim anlamı açıklanmış, bu kavramla ilgili âyet, hadis, âlimlerin görüşleriyle hilkatin başlangıcından sonsuza kadar vuku bulacak nesne ve olayları ilahî ilme göre kaydeden, mahiyeti bilinmeyen bir kâlemin olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca bu kavramın, kadere imanla ilişkili olduğuna dikkat çekilmiştir. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 24. cilt, s. 243)

1.12. KAVÎ

Allah'ın her şeye gücü yeten, yegane güç ve kudret sahibi manâsındaki bu isminin maddede sözlük ve Allah'a nispet edilen terim mânâsı açıklanmıştır. Bu kavramın geçtiği birçok hadis olduğu vurgulanarak bu hadislerden bazıları kaynaklarıyla verilmiştir. (Bekir Topaloğlu, DİA, 25. Cilt, s. 68)

1.13. KAYYÛM

Her şeyin varlığı kendisine bağlı olan, kâinatı idare eden anlamında Allah'ın isimlerinden olan bu kavramın maddede öncelikle sözlük ve terim anlamı açıklanmıştır.

Bu ismin bağlantılı olduğu isim ve sıfatlar zikredilmiş ve de bu ismin geçtiği âyet ve hadislere yer verilmiştir. (Bekir Topaloğlu, DİA, 25. Cilt, s. 108)

1.14. KAZÂ

İlahi takdirin zamanı gelince gerçekleşmesi, yaratılması anlamında terim şeklinde kısaca bilgi verilmiştir. (bk. Kader) (DİA,25. Cilt, s. 110)

1.15. KEBİR

Zatının ve sıfatlarının mahiyeti bilinmeyecek kadar ulû anlamına geldiği ifade edilen, Allah'ın isimlerinden olan bu isminin maddede öncelikle kelime ve terim anlamı açıklanmıştır. Bu isimle bağlantılı sıfat ve kavramlara değinilmiş ve bu ismin geçtiği âyet ve hadislerle âlimlerin görüşleri zikredilmiştir. (Bekir Topaloğlu, DİA, 25. cilt, s. 162)

1.16. KEBİRE

Büyük günah anlamına geldiği ifade edilen bu kavramın öncelikle sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Bu kavramla ilgili âyet ve hadisler zikredilmiştir. Sonuç olarak, Hâricîlerin, Mürcie'nin ve Mu'tezile'nin bu konudaki görüşlerinin naslarla uzlaştırılmayacağı, Sünni Kelâmcılar ile Selefiyye âlimlerinin; büyük günah işleyenin dinden çıkmadığı, tövbe yoluyla da günahattan kurtulma imkânının bulunduğu yönündeki görüşlerinin naslara ve akla daha uygun olduğu vurgulanmıştır. (Adil Bebek, DİA, 25. Cilt, s. 163)

1.17. KELİME-İ TEVHİD

İman esaslarının özünü; Allah'tan başka ilah olmadığını ifade eden bu terimin İslâm'ın temeli olması ile alakalı âyet ve hadisler zikredilmiş, bununla ilgili ilmi eserlere ve sanat eserlerine (hat vb.) değinilmiştir. (M. Uğur Derman, DİA, 25. Cilt, s. 214)

1.18. KERİM

Cömert, ikram sahibi, bağışlayan, affeden mânâsında Allah'ın isimlerinden olan bu isminin kelime ve nispet edilen anlamları açıklanmıştır. Bu ismin geçtiği âyet ve hadisler zikredilmiş ve bu isimle anlam yakınlığı olan diğer isimlere yer verilmiştir. (Bekir Topaloğlu, DİA, 25. Cilt, s. 287)

1.19. KESB

İhtiyari fillerin meydana gelişinde kulun etkisini ifade eden terim mânâsına gelen bu kavramın öncelikle kelime ve terim anlamları açıklanmıştır. Kelimenin geçtiği âyet ve hadisler zikredilmiş ve Kelâm literatüründe hangi anlamlarda kullanıldığı, Kelâm âlimlerinin görüşleri ve bu konudaki tartışmalar hakkında bilgi verilmiştir. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 25. Cilt, s. 304)

1.20. KIDEM

Allah'a nispet edilen selbi sıfatlardan biri olan bu kavramın öncelikle sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Bununla bağlantılı olan isim ve sıfatlara değinilmiştir. Bunun hakikati üzerine İslam âlimlerinin görüşlerinin birleştiği belirtilmiş, tartışmaların zat-sıfat ilişkisi üzerine olduğuna dikkat çekilmiştir. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 25. Cilt, s. 194)

1.21. KISMET

Daha çok insanların geçimi olan rızkın, Allah tarafından belirlendiğini ifade eden terim şeklinde kısaca açıklanmıştır. (bk. Baht) (DİA, 25. Cilt, s. 497)

1.22. KIYÂM Bİ-NEFSİHİ

Allah'ın varlığının kendinden olup hiçbir yönden başkasına muhtaç olmadığı anlamına gelen bu terimin kelime, kök ve terim anlamları açıklanmıştır. İlgili âyetler zikredilmiş ve âlimlerin bu kavram hakkındaki yorumlarına değinilmiştir. (Osman Karadeniz, DİA, 25. Cilt, s. 515)

1.23. KOZMOGONİ

Kısaca, evrenin aslı, ortaya çıkışı ve gelişmesi üzerine bilim öncesi açıklamalar içeren ilim için kullanılan terim şeklinde bilgi verilmiştir. (bk. Yaratma) (DİA, 26 cilt, s. 234)

1.23. KUDDİSE SİRRUH

Vefat eden velilerin ismi anılırken kullanılan bu dua cümlesinin tasavvuftaki yeri, ne zaman ve niçin kullanılmaya başlandığı hakkında bilgi verilmiştir. Bunu kullanan önemli mutasavvıfların eserleri zikredilmiştir. (Süleyman Uludağ, DİA, 26. Cilt, s. 314)

1.24. KUDDÛS

Allah'ın her türlü kusurdan ve noksanlıktan uzak olan anlamındaki bu isminin sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Bu ismin geçtiği âyetler, hadisler ve tesbihler zikredilmiştir. (Bekir Topaloğlu, DİA, 26. Cilt, s. 314)

1.25. KUDRET

Dilediğini hikmet çerçevesinde eksigi ve fazlası olmaksızın yapmak anlamında Allah'a nispet edilen sübûti sıfatlardan biri olan bu kavramın öncelikle sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Bu kavramla ilgili isim ve sıfatlar ele alınmıştır. Bu kavramın taşıdığı mânânın hangi kelime ile ifade edilebileceği hususunda ortaya çıkan tartışmalara da değinilmiş ve bu sıfatın geçtiği bazı âyetler zikredilmiştir. (Bekir Topaloğlu, DİA, 26. Cilt, s. 316)

1.26. KUTSİYET

Kelime ve diğer dinlerdeki terim anlamları açıklanmıştır. İslâm'da kutsiyetin hangi manâlarda kullanıldığı ve neler için kullanıldığı hakkında bilgi verilmiş ve bu kavramın geçtiği âyetler zikredilmiştir. Sonuç olarak, Peygamberler de dahil olmak üzere melekler için dahi bu kavramın 'yaratılmışlık üstü, aşkın' niteliği nedeniyle kullanılması uygun görülmemiştir. Bu manânın dışında olmak şartıyla, çok saygı gösterilen, karşı çıkılmaması gereken vb. manâlarında kullanılması mümkün görülse de mecazi de olsa insan için kullanılması sakıncalı görülmüştür. (Kürşat Demirci, Güney Haral, DİA, 26. Cilt, s. 495)

1.27. KÛMÛN

Bir cismin diğer bir cisimde veya bir arazın diğer cisimde bil-kuvve var olması anlamında Felsefe ve Kelâm terimi olan bu kavramın maddede öncelikle sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Bu görüşün ortaya çıkışı, bunu kabul edenlerin ve reddedenlerin görüşlerine değinilmiştir. Bu konuda, İslâm âlimlerinin ve mezheplerin görüşleri zikredilmiştir. Sonuç itibariyle Allah'ın maddi varlıklara her an müdahale ettiğini ve yaratıcılığının sürekli olduğunu kanıtlamak amacıyla İslâm düşünürlerinin çoğunluğu tarafından eleştirilip reddedildiği vurgulanmıştır. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 26. Cilt, s. 552)

1.28. KÜN

‘Allah, bir varlığın veya olayın gerçekleşmesini istediği zaman ‘ol’ (kün) der ve o da hemen olur.’ (Bakara 2/117, Ali İmran 3/47) anlamındaki âyetten hareketle Allah’ın yaratma gücünü gösteren bu kavramın, kelime ve terim anlamları açıklanmıştır. Mâturidi’nin bu kelimedenden tekvin terimi oluşturduğu ve ilahî fillerle ilgili meselelerin bu başlık altında incelendiği vurgulanmıştır. Yine ehl-i tasavvuf ve diğer âlimlerin görüşlerine de yer verilmiştir. (İskender Pala, DİA, 26. Cilt, s. 552)

1.29. KÜRSİ

Naslarda ilahî hükümlerini ifade eden bu kavramın maddede, sözlük ve terim anlamları açıklanmış, bu kavramın geçtiği âyetler ve hadisler zikredilmiştir. Kur’ân’da ve sahih hadislerde geçen Kürsi’ye verilen anlamlar ve bu konudaki görüşler sunulmuştur. Sonuç olarak, Allah’ı, maddi varlıklara benzemekten tenzih etmek amacıyla Kürsi’nin, ilahî zâta mekân ve yön teşkil etmediği ifade edilmiştir. İlahî hakimiyet gibi mecazi mânâlar vermek, hem de naslara uygunluğu sağlamak amacıyla onun nesnel varlığının bulunduğunu kabul etmek yönündeki görüşlerin isabetli olduğu vurgulanmıştır. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 26. Cilt, s. 572)

1.30. LAFZA-İ CELAL

Allah’ın ismi için kullanılan, kıyas kabul etmeyen azamet ve yüceliği ifade eden kelime manâsındaki bu tabirin maddede, kelime ve terim anlamları açıklanmıştır. Kur’ân’ı Kerim’de hangi âyetlerde ve nasıl geçtiği hakkında bilgi verilmiştir. Tasavvuf, musiki ve hat sanatındaki yeri ve önemine de değinilmiştir. (Bekir Topaloğlu, DİA, 27. Cilt, s. 47)

1.31. LAFZİYYE

Kur’ân lafızlarının ve Kur’an lafızlarını okumanın mahlûk olduğunu kabul edenlere verilen ad şeklinde tanımlanan bu kavramın maddede, ortaya çıkışı, temsilcileri hakkında bilgi verilmektedir. Kabul edenler ve karşı çıkanların görüşleri yer almakta ve bu konuda mezheplerin fikirleri zikredilmektedir. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 27. Cilt, s. 48)

1.32. LATÎF

Allah'ın, fiillerini rıfk ile gerçekleştiren kullarına iyilik ve merhamet eden anlamında isimlerinden olan bu isminin maddede sözlük ve terim anlamı açıklanmış, hangi mânâlarda kullanıldığına değinilmiş ve bu isimle anlam ve muhteva yakınlığı olan diğer isimler zikredilmiştir. (Bekir Topaloğlu, DİA, 27. Cilt, s. 108)

1.33. LEVH-İ MAHFUZ

Bütün nesne ve olaylara ilişkin ilahî ilim ve takdirin kayıtlı olduğu kitap anlamındaki terim. Maddede, kavramın öncelikle sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Bu kavramın geçtiği âyetler ve bu manâda kullanılan farklı terkipler zikredilmiştir. İslâm âlimlerinin levh-i mahfuzun keyfiyeti hakkındaki farklı görüşleri verilmiştir. Sonuç itibariyle, gayb âlemine ilişkin bir konu olması dolayısıyla bu konuda benimsenecek görüşün âyet ve hadislere dayanması gerektiğine binaen Selefîyye âlimlerinin belirttiği gibi mahiyeti bilinmeyen ve ilahî ilmi ihtiva eden bir kitap şeklindeki görüşün benimsenmesinin isabetli olacağı vurgulanmıştır. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 27. Cilt, s. 151)

1.34. LÜTUF

İnsanın kendi iradesiyle Allah'a iman edip buyruklarına uymasını kolaylaştıran ilahî fiil diye tanımlanan bu kavramın maddede öncelikle sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Bu kavramın geçtiği âyetler zikredilmiştir. Lütfun daha çok Allah'a vacip olup olmadığı ve kimlere olduğu konusunda tartışmaların olduğuna dikkat çekilmiş ve bu tartışmalardan bazılarına değinilmiştir. Sonuç olarak, mükellef kulların iman ve itaat etmek için Allah'ın lütfuna muhtaç oldukları görüşünde birleşildiği ifade edilmiş, Allah'ı mecburiyet altında bulunmakla nitelemek ve lütfunu sınırlamak suretiyle rahmetini daraltmaya götürecek anlayışların naslarla ve akılla örtüşmediği de vurgulanmıştır. (İlyas Çelebi, DİA, 27. cilt, s. 239)

1.34. MA'DUM

Var olmayan anlamında felsefe ve Kelâm terimi şeklinde kısaca açıklama yapılmıştır. (bk. Adem; Vucud) (DİA, 27. Cilt, s. 311)

1.35. MAĞFİRET

Allah tarafından günahların affedilmesi, bağışlanması anlamındaki bu kavramın maddede öncelikle sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Bu kavramın geçtiği âyet ve hadisler zikredilmiştir. Sonuç olarak, Kur'ân ve hadislerden yola çıkarak Allah'tan samimiyetle mağfiret dilenmesi halinde şirk ve kul hakkı dışındaki bütün günahların affedilebileceği vurgulanmıştır. (Adil Bebek, DİA, 27. Cilt, s. 313)

1.36. MÂLİK

Maddede kısaca, cehennemi idare eden meleklerin isimlerinden biri olduğu ifade edilmiştir. (bk. Melek) (DİA, 27. Cilt, s. 504)

1.37. MÂNİ'

Allah'ın kötü şeylere engel olan, bunların gerçekleşmesine müsaade etmeyen anlamındaki bu isminin maddede sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Bu ismin geçtiği hadisler zikredilmiş ve bu isimle paralellik gösteren diğer isimlerine değinilmiştir. (Bekir Topaloğlu, DİA, 27. Cilt, s. 573)

1.38. MASİYET

Meşru istek ve emirlere uymama anlamındaki bu kavramın maddede, öncelikle kelime ve terim anlamları açıklanmıştır. Bu konudaki âyet ve hadisler zikredilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de ve Peygamberimizin beyanlarında desteklenmiş olan; 'Yaratana asi olacak yerde yaratılana itaat yoktur' şeklinde ifade edilen ilke vurgulanmıştır. (Bekir Topaloğlu, DİA, 28. Cilt, s. 77)

1.39. MÂŞALLAH

Daha çok beğenme duygusunu anlatmak için kullanılan bir tabir olarak tanımlanan bu kavramın kök, sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Bu kavramın geçtiği âyetler ve hadisler zikredilmiş ve Efendimizin, günlük hayatta, nazar için ve dualarda bu kavramı kullanmayı tavsiye ettiği beyan edilmiştir. (Kamil Yaşaroğlu, DİA, 28. Cilt, s. 104)

1.40. MECÎD

“Yetkinliğin karşıtı olan her türlü nitelikten münezzehtir olan lütuf ve ikramı bol“ anlamındaki Allah'ın isimlerinden biri olan bu isminin maddede, sözlük ve Esmâ-i

Hüsnâ'daki anlamı açıklanmıştır. Bu ismin geçtiği âyet ve hadisler sunulmuş, bu isimle muhteva yakınlığı olan diğer isimler zikredilmiştir. (Bekir Topaloğlu, DİA, 28. Cilt, s. 238)

1.41. MEKÂN

Uzay, nesnenin kapladığı yer anlamlarındaki mekân kavramının maddede, sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Bilhassa İslâm filozofları tarafından nasıl ele alındığı hakkında bilgi verilmiştir. (İlhan Kutluer, DİA, 28. Cilt, s. 550)

1.42. MEKR

Hile yapmak, aldatmak; hile yapanı cezalandırmak anlamındaki Kur'ân terimi olan bu kavramın sözlük ve Allah'a nispet edilen anlamları açıklanmıştır. Din âlimleri ile müfessirlerin Kur'ân'daki bu tür kavramlara nasıl mânâlar verdiği hakkında bilgi verilmiş ve genellikle ceza anlamı verildiği vurgulanmıştır. (Bekir Topaloğlu, DİA, 28. Cilt, s. 580)

1.43. MELİK

Görünen ve görünmeyen âlemlerin sahibi mânâsındaki Allah'ın isimlerinden olan bu isminin maddede, öncelikle sözlük ve Allah'a nispet edilen anlamı açıklanmıştır. Bu ismin geçtiği âyetler zikredilmiştir. Kelâm ve tefsir âlimlerinin bu isme verdiği anlamlara ve diğer isimlerle ilişkilerine de değinilmiştir. (Bekir Topaloğlu, DİA, 29. Cilt, s. 50)

1.44. MENZİLE BEYNE'L-MENZİLETEYN

Mu'tezile'nin beş inanç esaslarından biri olan bu kavramın öncelikle sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Mu'tezile'nin bu kavramı niçin ve nasıl kullandığı, bunu nasıl temellendirdiği hakkında bilgi verilmiştir. Kavram, Mu'tezile anlayışında iman ile küfür arasındaki fisk konumu ifade eder. Mu'tezile'ye göre büyük günah işleyen kişi, imandan çıkmakla birlikte inanç esaslarını inkâr etmediğinden dolayı küfre girmeyip fisk statüsünde bulunur. Bu kişi, işlediği büyük günahtan tövbe etmeden öldüğü takdirde küfür konumuna geçer ve ebediyen cehennemde kalır, ancak azabı kâfirlerinkinden daha az olur. Mu'tezile kelâmcılarının bu görüşü, mürtekib-i kebîreyi kâfir sayan Hâricîler'le onu mümin kabul eden Mürcie arasında farklı bir anlayışı temsil eder. Sonuç itibariyle Mu'tezile Kelâmcılarının bu ilkeyi benimsemekle aşırılıklardan uzak kalmayı

amaçladığı vurgulanmıştır. Bu konuyla ilgili önemli eserleri hakkında bilgi verilmiştir. (İlyas Çelebi, DİA, 29. Cilt, s. 161)

1.45. MESÂİL

Bir ilim dalının temellendirilmesi gereken konuları veya önermeleri anlamındaki bu kavramın sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Klasik Kelâmda, hangi konuların bu kavram çerçevesinde ele alındığı ve yeni Kelâmda hangi konuların bu kavrama dahil edildiği hakkında bilgi verilmiştir. (Adnan Bülent Baloğlu, DİA, 29. Cilt, s. 264)

1.46. METAFİZİK

Varlığı konu edinen, fizik ötesi sebepler ve bilginin ilkelerini araştıran felsefi bir disiplini. Metafizik, Kelâm bilginleri için de felsefeyle kurdukları ilişkinin tarzıyla yön kazanan bir çabanın konusu olduğu vurgulanmıştır. Maddede, çıkışı, tarihi gelişimi, felsefecilerin tartışmaları hakkında bilgi verilmiştir. (İlhan Kutluer, DİA, 29. Cilt, s. 399)

1.47. METİN

Allah'ın, fiillerinden dolayı zatına herhangi bir zorluk ve yorgunluk arız olmayan, her türlü noksanlıktan münezzehe olan, nihai noktada kudretli anlamındaki bu ismine hangi mânâların verildiği, Kelâm âlimlerinin Allah'a nispet konusundaki görüşleri hakkında bilgi verilmiş ve Zati-Subuti sıfatlarının içinde yer aldığı vurgulanmıştır. (Bekir Topaloğlu, DİA, 29. Cilt, s. 414)

1.48. MEVLÂ

Kur'ân'da geçen Allah'ın isimlerinden olan bu ismin Esmâ-i Hüsnâ'da geçmeyip, Esmâ-i Hüsnâ'da geçen doksan dokuz ismi kapsadığı vurgulanmıştır. Bu ismin kelime ve Allah'a nispet edilen anlamları açıklanmıştır. Kur'ân'da bu ismin geçtiği âyetler zikredilmiştir. (Bekir Topaloğlu, DİA, 29. Cilt, s. 440)

1.49. MUAHHİR

Mukaddim'in mukabili olarak kullanılan Allah'ın isimlerinden biri şeklinde kısaca açıklama yapılmıştır. (DİA, 30. Cilt, s. 309)

1.50. MUĞNİ

Dilediği kulu her türlü ihtiyaçtan kurtaran anlamında Allah'ın isimlerinden olan bu isminin kelime ve Allah'a nispet edilen anlamları açıklanmış, Esmâ-i Hüsnâ'da da

geçtiği ifade edilmiştir. Fiili sıfatlar ve isimler içinde yer aldığı vurgulanmıştır. (Bekir Topaloğlu, DİA, 30. Cilt, s. 381)

1.51. MUHABBET

Sözlük ve terim anlamları açıklanmış, Kelâm âlimlerinin bu konudaki görüş ve tartışmalarına değinilmiş, Tasavvuftaki yeri ve önemi hakkında bilgi verilmiştir. Sonuç itibariyle, sevgi gücünü bütün kalbiyle Allah'a yönelten bir kulun, esenliğin zirvesinde olduğu belirtilmiştir. Sevginin, dinen meşru olmayan davranış biçimlerine yol açacak şekilde tutkuların kölesi olma, haram işleme veya ahlâksızlık yapma mazereti sayılmayacağı vurgulanmıştır. (Süleyman Uludağ, İlhan Kutluer, DİA, 30. Cilt, s. 389)

1.52. MUHÂLEFETÜN Lİ'L-HAVÂDİS

Allah'ın selbi sıfatlarından biri olup Allah'ın yarattıklarına benzemediğini ifade eden bu kavramın sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Bu mânâdaki âyet ve hadisler zikredilmiş ve Kelâm âlimlerinin bu konudaki görüş ve tartışmalarına değinilmiştir. Bu kavramın, Allah'ın insan zihninde canlandırılan her türlü şekilden münezzehe olduğunun özeti mahiyetinde olduğu vurgulanmıştır. (Metin Yurdagür, DİA, 30. Cilt, s. 403)

1.53. MUHÎT

Kur'ân-ı Kerim'de Allah'a nispet edilen isimlerinden biri olan bu isminin kelime anlamı ve Kur'ân'da geçen anlamları verilmiştir. Esmâ-i Hüsnâ'dan Alîm, Latîf, Habîr, Vâsi' ve Muhsi isimleriyle anlam yakınlığı içinde olduğu vurgulanmıştır. (Bekir Topaloğlu, DİA, 31. Cilt, s. 40)

1.54. MUHSÎ

Gizli, aşikâr her şeyi tek tek ve ayrıntılarıyla bilen anlamında Allah'ın isimlerinden biri olan bu isminin kelime ve Allah'a nispet edilen anlamları verilmiştir. Esmâ-i Hüsnâ'da da geçtiği vurgulanmış ve Allah'ın zati isimleri içinde olduğu belirtilmiştir. Âlîm, Muhît, Latîf, Kadîr ve Muktedir isimleriyle anlam yakınlığı içinde olduğu da vurgulanmıştır. (Bekir Topaloğlu, DİA, 31. Cilt, s. 45)

1.55. MUHTASAR

Bir eserin özet halinde kâleme alınmasından meydana gelen telif türü olduğu belirtilmiş, Kelâm literatüründe yazılmış muhtasar eserlerin önemli bir yerinin olduğu ve

bu türden olan eserlerin Kelâm alanındaki en önemli eserler olduğu hakkında bilgi verilmiştir. (İlyas Çelebi, DİA, 31. Cilt, s. 57)

1.56. MUÎD

Kısaca, Mübdi'nin mukabili olarak kullanılan Allah'ın isimlerinden biri olduğu ifade edilmiştir. (bk. Mübdi') (DİA, 31. Cilt, s. 86)

1.57. MUİZ

Dilediği kimseyi yücelten, güçlü ve değerli kılan mânâsında Esmâ-i Hüsnâ'da geçen Allah'ın isimlerinden biri olduğu ifade edilmiştir. Kelime ve Allah'a nispet edilmiş mânâsı verilmiştir. İlgili âyetler zikredilmiştir. Allah'ın fiili sıfatları grubuna girdiği ve Azîz, Hafîd, Dâr, Nafi', Rafî ve Kabîz-Basît isimleriyle anlam ilişkisi olduğu vurgulanmıştır. (Bekir Topaloğlu, DİA, 31. Cilt, s. 94)

1.58. MUKÎT

Esmâ-i Hüsnâ'da, bedenlerin ve ruhların gıdasını veren, gücü yetip koruyan anlamına geldiği belirtilmiş, ilgili âyet ve hadisler zikredilmiştir. (Bekir Topaloğlu, DİA, 31. Cilt, s.138)

1.59. MUKSİT

Adaletle hükmeden, adil anlamında Esmâ-i Hüsnâ'da geçtiği ifade edilen Allah'ın isimlerinden biri olduğu belirtilmiştir. İlgili âyet ve hadisler zikredilmiştir. Allah'ın kevnî-fiili isim ve sıfatları arasında yer alan bu isminin Adl, Hakem, Latîf ve Müntakim isimleriyle anlam yakınlığı içinde olduğu vurgulanmıştır. (Bekir Topaloğlu, DİA, 31. Cilt, s. 141)

1.60. MUKTEDİR

Her şeye gücü yettiği sabit olan mânâsında Esmâ-i Hüsnâ'da geçtiği belirtilen Allah'ın isimlerinden biridir. Bu isimle ilgili, Yüce Allah'ın zatına kudret izâfe eden kavramlar içinde muhtevası ve kapsamı en zengin olan isim olduğu vurgulanmıştır. Kudret kökünden türeyen Kadîr'de kudretin kullanılacağı hususlarda bir tür sınırlama söz konusu iken muktedirde böyle bir durumun söz konusu olmadığına dikkat çekilmiştir. Maddede, Allah'ın isimlerinden biri olan bu isminin kelime ve Allah'a nispet edilen mânâları verilmiş, ilgili âyet ve hadisler zikredilmiştir. Allah'ın zati-subuti

isim ve sıfatları içinde yer aldığı, Azîz, Cebbâr, Kadîr, Kakhhâr ve Kavî isimleriyle anlam yakınlığı içinde olduğu vurgulanmıştır. (Bekir Topaloğlu, DİA, 31. Cilt, s. 142)

1.61. MUSAVVİR

Örneksiz şekilde şekil ve özellik veren anlamında Esmâ-i Hüsnâ'da geçen Allah'ın isimlerinden biri olduğu belirtilen bu isminin kelime ve Allah'a nispet edilen anlamları açıklanmış, ilgili âyet ve hadisler zikredilmiştir. Allah'ın fiili sıfat ve isimleri içinde yer aldığı ve Bari', Halik, Mübdi', Muîd ve Muhyî isimleriyle mânâ yakınlığı içinde olduğu vurgulanmıştır. (Bekir Topaloğlu, DİA, 31. Cilt, s. 241)

1.63. MUVÂFÂT

İlahi ilimle kulun ölüm anında iman-küfür açısından değişiklik arz eden durumu arasındaki ilişkiyi ifade eden Kelâm terimi olduğu belirtilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmıştır. İki noktada bu konu ele alınmıştır. Birinci görüş: Allah'ın mümin olarak öleceğini bildiği insanlardan, ilminin taalluk ettiği andan itibaren razıdır. İkinci görüş: imanın dünya hayatında geçerli olması, müminin ölüm anındaki durumuyla irtibatlı olmadığı, Allah'ın kâfir ve fasıktan o haliyle razı olmadığı, buna karşılık müminden de taşıdığı iman vasfı dolayısıyla razı olduğudur. İkinci görüşü kabul etmenin naslara ve akli bilgilere daha uygun olduğu vurgulanmıştır. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 31. Cilt, s. 409)

1.64. MÜBÂREK

Maddi ve manevi açıdan hayır getirip artarak devam eden anlamında bir sıfat şeklinde kısaca açıklama yapılmıştır. (bk. Bereket) (DİA, 31. Cilt, s. 428)

1.65. MÜBDÎ

Modeli ve örneği olmaksızın yaratan anlamında Allah'ın isimlerinden Esmâ-i Hüsnâ'da da geçen bu isminin sözlük ve Allah'a nispet edilen anlamları açıklanmıştır. Bu ismin geçtiği âyet ve hadisler zikredilip, Allah'ın kâinata yönelik isimleri içerisinde yer aldığı ve Bari', Halik, Muîd, Bais ve Muhyî isimleriyle anlam yakınlığı içinde olduğu vurgulanmıştır. (Bekir Topaloğlu, DİA, 31. Cilt, s. 431)

1.66. MÜCESSİME

Allah'ı cisim olarak düşünenleri veya O'na cismani özellikler nispet edenleri ifade eden bir terim olduğu belirtilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmıştır. Ne zaman ve nasıl ortaya çıktığı, temel görüşleri ve dayanakları hakkında bilgi verilmiştir. Sonuç itibariyle, yaratılmışların özelliklerini kâinatın yaratıcısına nispet etmenin uluhiyet anlayışıyla bağdaşmadığı vurgulanmıştır. (İlyas Üzüm, DİA, 31. Cilt, s. 449)

1.67. MÛCÎB

Dua ve dilekleri kabul eden; olumlu cevap veren mânâsında Allah'ın isimlerinden olan bu isminin sözlük ve Allah'a nispet edilen mânâları açıklanmıştır. İlgili âyetler ve hadisler zikredilmiş ve Esmâ-i Hüsnâ'da geçtiği belirtilmiştir. Fiili sıfatlar içinde yer aldığı, Latîf, Gafûr ve Tevvâb isimleriyle anlam yakınlığı içinde olduğu vurgulanmıştır. (Bekir Topaloğlu, DİA, 31. Cilt, s. 451)

1.68. MÛCRİM

'Günahkâr' anlamında bir Kur'ân terimi olduğu ifade edilmiş, kelime ve terim anlamları açıklanmış ve bu kavramın geçtiği âyetler zikredilmiştir. (Hatice Kelpetir Arpaguç, DİA, 31. Cilt, s. 455)

1.69. MÛELLİHE

Hız. Ali'ye uluhiyyet nispet eden aşırı fırkaları niteleyen bir terim anlamındaki bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmıştır. Çıkışı, temsilcileri, günümüzdeki uzantıları hakkında bilgi verilmiştir. Mutedil Şii müellifleri, te'lihe varan gali fırkalar hakkında bilgi verirken onların bir bakıma Allah'ı inkâr ettiklerini ve gerçekte bütün delalet fırkalarının en zararlısı olduklarını ifade ettikleri vurgulanmıştır. (Mustafa Öz, DİA, 31. Cilt, s. 477)

1.70. MÛHEYMİN

Kâinatın bütün işlerini idare eden mânâsında Esmâ-i Hüsnâ'da geçtiği belirtilen Allah'ın isimlerinden olan bu ismin geçtiği âyet ve hadisler zikredilmiş ve Kelâm âlimlerinin verdiği mânâlardan bazıları ifade edilmiştir. Allah'ın fiili sıfatları içinde yer aldığı, Mü'min, Hafız, Hâlık ve Şehîd isimleriyle anlam yakınlığı içinde olduğu vurgulanmıştır. (Bekir Topaloğlu, DİA, 31. Cilt, s. 518)

1.71. MÜLK

Maddi âlemin bütünü ve bunun üzerindeki hükümlerlik anlamında Allah'a ve insanlara nispet edilen bir kavram şeklinde giriş bilgisi verilen bu kavramın maddede öncelikle sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Kur'ân'da bu kavramın geçtiği âyetlerin anlamları, müfessirlerin verdiği manâlar ve bu konudaki müstakil eserler zikredilmiştir. (M. Sait Özervanlı, DİA, 31. Cilt, s. 540)

1.72. MÜMÂSELET

İki varlığın birbirine benzemesi anlamındaki bu kavramın sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Âlimlerin iki varlığın aynı mahiyeti taşıması ve mahiyeti oluşturan unsurlarda ortak olması anlamı verdikleri, bundan hareketle Mümâselet Allah hakkında muhal olan ve O'ndan nefyedilmesi gereken bir kavram olduğu vurgulanmıştır. (Metin Yurdagür, DİA, 31. Cilt, s. 556)

1.73. MÜMİN

İnanılıp güvenilen, vaadine güvenilen, başkalarının güvenli olmasını sağlayan manâlarına gelen Allah'ın isimlerinden biri olan bu isminin kök, kelime ve Allah'a nispet edilen anlamları açıklanmıştır. Bu ismin geçtiği âyetler zikredilmiş ve Esmâ-i Hüsnâ'da geçtiği belirtilmiştir. Berr ve Müheymin isimleriyle anlam yakınlığı içinde olduğu vurgulanmıştır. (Bekir Topaloğlu, DİA, 31. Cilt, s. 557)

1.74. MÜMİT

Muhyi'nin mukabili olarak kullanılan Allah'ın isimlerinden biri şeklinde kısaca açıklama yapılmıştır. (bk, Muhyi) (DİA, 31. Cilt, s. 561)

1.75. MÜNAFİK

Küfrünü gizleyerek kendini mümin gösteren veya imanla, küfür arasında bocalayan kimse anlamında terim şeklinde giriş bilgisi verilen bu kavramın maddede, kelime ve terim anlamları âyetler ve hadisler ışığında açıklanmıştır. Bu konudaki çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Hz. Peygamber dönemindeki münafıklara değinilmiştir. Vefatına yakın dönemde Efendimizin ashap arasında kurduğu kardeşlik, tevhid ve birlik şuuruyla iç huzur ve güvenliği sağlayarak münafıkların etkilerini tamamen kaybettikleri vurgulanmıştır. (Hülya Alper, H. Ahmet Sezikli, DİA, 31. Cilt, s. 565)

1.76. MÜNÂZARA

Gerçeğin ortaya çıkarılması için yapılan tartışmaların esaslarını inceleyen bilimin adı şeklinde açıklanan bu kavramın sözlük ve terim anlamları açıklanmış, ne zaman ve nasıl teşekkül ettiği, ilkeleri, kuralları, âlimlerin bu kavrama verdiği mânâlar ve bu konu hakkındaki tartışmalar hakkında bilgi verilip münazara adabıyla alakalı ilkeler zikredilmiştir. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 31. Cilt, s. 576)

1.77. MÜNTAKİM

Suçluyu cezalandıran, öcünü alan anlamına geldiği ve Esmâ-i Hüsnâ'da geçtiği belirtilen Allah'ın isimlerinden olan bu isminin sözlük ve Allah'a nispet edilen anlamları açıklanmış, Kur'an'da ve hadislerde geçtiği yerler zikredilmiştir. Allah'ın fiili sıfatlarından olup Adl, Hakem, Azîz ve Muksît isimleriyle anlam yakınlığı içinde olduğu vurgulanmıştır. (Bekir Topaloğlu, DİA, 32. Cilt, s. 23)

1.78. MÜSTEKBİR

Kendini üstün görüp gerçekleri kabul etmeyen, başka kişi ve fikirleri küçük gören kimse anlamında Kur'an'da geçen bir kavram olduğu ifade edilmiş, sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Bu kavramın geçtiği âyet ve hadisler zikredilmiştir. Kur'an'da iktibar ile ilişkili olarak istiz'afın da zikredilmekte olduğu ifade edilmiştir. Naslarda güçlü için kullanılan müstebkir ve zayıf için kullanılan müstez'af kelimelerinin başındaki 'sin' harfinin, kelimelerin gerçekte kuvvet ve zaaf ifade etmediğini belirttiği, Müstebkirin 'kendini güçlü gören' müstez'afın ise 'başkalarınca zayıf sayılan' demek olduğu, gerçekte güçlü olanın ise hakkı benimseyip savunan, zayıf olanın ise batılı, yanlış tercih eden olduğu vurgulanmıştır. (Bekir Topaloğlu, DİA, 32. Cilt, s. 138)

1.79. MÜŞEBBİHE

Allah'ı yaratıklara veya yaratılanları Allah'a benzetme sonucu doğuran inançları benimseyen gruplara verilen ad olan bu kavramın sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Çıkışı, savunucuları ve görüşleri hakkında bilgi verilmiştir. Sonuç olarak, Müşebbihenin naslara yaklaşma yönteminde hata ettiği, Allah'ı yaratıklara benzetmenin O'nu yaratıklarla aynı varlık kategorisine indirgemek anlamına geleceği bunun ise uluhiyeti temellendirmeyi imkansız hale getireceği vurgulanmıştır. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 32. Cilt, s. 156)

1.80. MÜTEÂLİ

Allah'ın, izzet, şeref ve hükümlanlık bakımından en yüce, üstün olduğunu ifade eden bu isminin Esmâ-i Hüsnâ'da geçtiğı belirtilmiştir. Sözlük ve Allah'a nispet edilen anlamları açıklanmış, bu ismin geçtiğı âyet ve hadisler zikredilmiştir. Zatî sıfatlar grubu içinde yer alıp Azîm, Kebîr, Kuddüs, Macid-Mecid ve Mütekebbîr isimleriyle anlam yakınlığı bulunduğu vurgulanmıştır. (Bekir Topaloğlu, DİA, 32. Cilt, s. 189)

1.81. MÜTEŞÂBİH

Manâ yönünden birden fazla ihtimal taşıdığı için anlaşılmasında güçlük bulunan lafız veya ifade anlamındaki bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, bununla ilgili âyetler zikredilmiş, müfessirler ile Kelâm âlimlerinin görüşleri beyan edilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de ve az miktarda bazı hadislerde müteşabih özelliğı taşıyan nasların bulunmasının hikmetlerinden birinin, dinin hem kaynağı hem de bazı konuları açısından aşkın bir kurum niteliğı taşımasından olduğu vurgulanmıştır. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 32. Cilt, s. 204)

1.82. MÜZİL

Muîz'in zıddı olarak kullanılan Allah'ın isimlerinden biri şeklinde kısaca açıklama yapılmıştır. (bk. Muîz) (DİA, 32. Cilt, s. 252)

1.83. NÂFİ'

Dilediğı mahlûka faydalı ve hayırlı olanı veren anlamındaki Allah'ın isimlerinden olan bu isminin maddede, kelime ve terim anlamları açıklanmış, ilgili âyet ve hadisler zikredilmiştir. Fiili sıfatlar çerçevesine girip Cebbâr, Latîf, Muîz, Mukît, Muğni ve Rezzâk isimleriyle anlam yakınlığı içinde olduğu vurgulanmıştır. (Bekir Topaloğlu, DİA, 32. Cilt, s. 285)

1.84. NÂMÛS

Cebrail, şariat, ilahî kanun ve Tevrat gibi anlamlarda kullanılan terim anlamındaki bu kavramın maddede, sözlük ve terim anlamları açıklanmış, Kur'ân-ı Kerim'de geçmeyip hadislerde zikredildiğı ve İslâmi kaynaklarda vahyin gelişi ile ilgili rivâyetlerde Cebrail için ve İlahi Kanun, özellikle de Tevrat anlamında kullanıldığı vurgulanmıştır. (Fuat Aydın, DİA, 32. Cilt, s. 381)

1.85. NASÎR

Yardım etmek, korumak, zafer vermek, sıkıntılardan kurtarmak mânâlarında Kur'ân'da geçen Allah'ın isimlerinden biri olan bu isminin geçtiği âyet ve hadisler zikredilmiştir. Nasîr ismi, Allah'ın kevni isim ve sıfatları arasında yer alıp, Veli ismiyle anlam yakınlığı içinde bulunduğu vurgulanmıştır. (Bekir Topaloğlu, DİA, 32. Cilt, s. 412)

1.86. NİMET

Kur'ân-ı Kerim'de yer alan maddi ve manevi imkânlar anlamına gelen bu kavramın sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Kur'ân'da bu kavramla ilgili olan âyetler ve hadisler zikredilmiş, Kelâm ve Tefsir âlimlerinin bu kavram ile ilgili görüşleri ve sınıflandırmaları hakkında bilgi verilmiştir. (Fatma Candan Günaydın, DİA, 33. Cilt, s. 129)

1.87. NİZAM

Kâinatın yapısında bir düzen ve bilinçli tasarımın bulunduğunu ifade eden bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, bu kavramla ilgili âyetler zikredilmiş, Kelâm âlimlerinin ve İslâm filozoflarının görüşlerine yer verilmiştir. (İlhan Kutluer, DİA, 33. Cilt, s. 173)

1.88. NÛR

Nur kaynağı anlamında Allah'ın isimlerinden biri olan bu isminin kelime ve Allah'a nispet edilen anlamları açıklanmış, bu ismin geçtiği âyet ve hadisler zikredilmiştir. Fiili isim ve sıfatlar grubu içinden yer alıp, Hadî ve Zahîr isimleriyle anlam yakınlığı bulunduğu vurgulanmıştır. (Bekir Topaloğlu, DİA, 33. Cilt, s. 243)

1.89. NÛR

Kur'ân-ı Kerim'de ve hadislerde; insanların önünü aydınlatıp doğru ve gerçek olanı görmelerini, hak ile batılı, hayır ile şerri ayırt etmelerini sağlayan manevi ve ilahî ışık anlamındaki bu kavramın geçtiği âyet ve hadisler zikredilmiş, Tasavvufta önemli bir yeri olduğu vurgulanmıştır. İslâm düşüncesindeki yerine değinilmiştir. Eski çağlardan bu yana İslâm filozoflarının bu konudaki görüşleri de zikredilmiştir. (Süleyman Uludağ, DİA, 33. Cilt, s. 244)

1.90. RAB

‘İdare eden, terbiye eden, gözetip koruyan, nimet veren, ıslah edip geliştiren mâbud’ gibi anlamlara gelen Allah’ın isimlerinden biri olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmıştır. Geçtiği âyetler zikredilmiş, farklı tanımlara ve görüşlere yer verilmiştir. Bu konudaki müstakil eserler de zikredilmiştir. (Bekir Topaloğlu, DİA, 34. Cilt, s. 372)

1.91. RÂFİ’

Yükselten, değerini arttıran, izzetli ve şerefli kılan mânâsındaki Allah’ın isimlerinden olan bu isminin kelime ve Allah’a nispet edilen anlamları açıklanmış, bu ismin geçtiği âyet ve hadisler zikredilmiştir. Allah’ın fiili isim ve sıfatları grubu içinde yer alıp Basıt, Muîz, Mukaddîm ve Nafî isimleriyle anlam yakınlığı içinde olduğu vurgulanmıştır. (Bekir Topaloğlu, DİA, 34. Cilt, s. 391)

1.92. RAHMÂN

Maddede, Rahîm ismine de değinilerek, Rahmân; dünya hayatında herkesi, Rahîm ise ahirette sadece müminleri kapsayan ilahî rahmeti ifade ettiği belirtilmiş kelime ve nispet anlamları açıklanmıştır. Bu ismin geçtiği âyet ve hadisler zikredilmiştir. Allah’ın zati isim ve sıfatları gurubu içinde yer alıp Latîf, Raûf, Vedûd ve Velî isimleriyle anlam yakınlığı içinde olduğu vurgulanmıştır. (Bekir Topaloğlu, DİA, 34. Cilt, s. 415)

1.93. RÂSİHÎN

Şüphe ve tereddüte yer bırakmayacak şekilde kesin ve derin ilim sahibi kimseler anlamında Kur’ân terimi şeklinde giriş bilgisi verilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, bu kavramın geçtiği âyetler zikredilip verilen anlamlar açıklanmış, bu konudaki görüşler zikredilmiştir. Daha çok müteşabih âyetlerin anlamını bilen kimseler olarak âyette (Ali İmran 2/7) belirtildiği şekilde bilinmekte olduğu ifade edilmiştir. (Cihan Tunç, DİA, 34. Cilt, s. 459)

1.94. RAÛF

Çok şefkatli ve ileri derecede merhametli mânâsında Esmâ-i Hüsnâ’da geçtiği belirtilen Allah’ın isimlerinden olan bu isminin kelime ve Allah’a nispet edilen anlamları açıklanmış, bu ismin geçtiği âyetler zikredilmiştir. Zatî sıfatlar içinde yer alıp

Rahmân, Rahîm, Latîf ve Vedûd isimleriyle anlam yakınlığı içinde olduğu vurgulanmıştır. (Bekir Topaloğlu, DİA, 34. Cilt, s. 468)

1.95. REZZÂK

Ruhların ve bedenlerin gıdasını yaratıp veren mânâsında Allah'ın isimlerinden biri olup bu ismin geçtiği âyet ve hadisler zikredilmiştir. Allah'ın fiili isim ve sıfatları içinde yer alıp Muğnî, Mukît ve Nâfî isimleriyle anlam yakınlığı içinde olduğu vurgulanmıştır. (Bekir Topaloğlu, DİA, 35. Cilt, s. 47)

1.96. RIZIK

Allah'ın canlılara verdiği maddi ve manevi nimetler şeklinde giriş bilgisi verilen bu kavramın maddede, kelime ve terim anlamları açıklanmış, bu kavramın geçtiği âyetlerden bir kısmı zikredilmiştir. Kelâm âlimlerinin nelerin rızık olduğuna dair görüşlerine yer verilmiştir. Maddede yer alan şu bilgi rızıkla ilgili önemli bir tespittir: İslâm âlimleri bütün canlıların rızıkını Allah'ın verdiği noktasında ittifak etmiştir. Ancak kullara ait kötü fiillerin gerçekleşmesine ilâhî kudret ve iradenin tesiri meselesi, kulların yararına olan şeyleri yaratmanın Cenâb-ı Hak için gerekli olup olmadığı konularıyla ilgili olarak kelâm âlimleri rızık konusunda bazı farklı görüşler ortaya koymuş ve kendilerine has rızık tanımları yapmıştır. Ehl-i sünnet âlimleri, insanların irâdî fiillerinin görünüşte kendi arzu ve teşebbüsleri sonunda meydana geldiğini kabul etmekle birlikte bu fiillerin her şeyin yaratıcısı olan Allah'ın iradesiyle meydana geldiğini söyler bu sebeple de rızık; Allah'ın, hayatlarını sürdürbilmeleri için canlılara verdiği her türlü imkân ve nimet olarak tanımladıklarına dikkat çekilmiştir. Bu tanıma göre gayri meşrû yollardan elde edilen imkânlar da rızık kavramı içinde mütalaa edilir. Mu'tezile âlimleri ise ilâhî irade ile insanların gayri meşrû fiilleri arasındaki ilişkiyi reddettiğinden rızık; kişinin hayatını sürdürmek için sahip olduğu şey veya kişinin faydalanmaktan engellenmediği imkânlar şeklinde ifade ederler. Sonuç itibariyle insanların işlediği kötü fiillerin ilahî kudret, irade ve bunların neticesi olan 'halk' sıfatlarının çıkarılmasının ulûhiyetle bağdaşmayacağı vurgulanmıştır. (Şerafettin Gölcük, DİA, 35. Cilt, s. 173)

1.97. RÜ'YETULLAH

Müminlerin ahirette Allah'ı görmesi anlamında bir Kelâm terimi olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, ilgili âyet ve hadisler ışığında

Allah'ın ahirette görülebileceğini kabul eden Ehli Sünnetin görüşü daha isabetli görülmüştür. (Temel Yeşilyurt, DİA, 35. Cilt, s. 311)

1.98. SABÛR

Günahkârı cezalandırma konusunda acele etmeyip lütfuyla, merhametiyle muamele eden anlamında Allah'ın isimlerinden olan bu isminin kelime ve terim anlamları açıklanmış, bu ismin geçtiği âyetler zikredilmiş ve Esmâ-i Hüsnâ'da da geçtiği belirtilmiştir. Allah'ın insanla ilgili Kevni isim ve sıfatlar arasında olup Halîm ismiyle anlam yakınlığı içinde olduğu ifade edilmiştir. (Bekir Topaloğlu, DİA, 35. Cilt, s. 361)

1.99. SAÎD

İman edip iyi ameller işlemesi sayesinde ahirette mutluluğa erecek mümin anlamına geldiği ifade edilen bu kavramın maddede, kelime ve terim anlamları açıklanmıştır. Genelde beraber anılan, karşıtı olan şakî kavramı da ele alınarak bunların geçtiği âyet ve hadisler zikredilmiştir. Âyet ve hadislerin ışığında Saîd ve Şakî olmaya ilişkin kaderin insanı cebir altında bırakmayıp onu iman ve itaat etmeye teşvik edici bir mahiyet taşıdığı vurgulanmıştır. (Mustafa Akçay, DİA, 35. Cilt, s. 543)

1.100. SAMED

Hiçbir şeye ihtiyacı olmayan, her şeyin kendisine muhtaç olduğu ebedi ve yüce Yaratıcı anlamında Allah'ın isimlerinden olan bu isminin kelime ve terim anlamları açıklanmış, bu ismin geçtiği âyet ve hadisler zikredilmiş, âlimlerin verdiği mânâlara değinilmiştir. Alî, Bâkî, Ganî, Melîk, Kuddûs, Selâm, Muğnî isimleriyle anlam yakınlığı içinde olduğu ifade edilmiştir. (Bekir Topaloğlu, DİA, 36. Cilt, s. 68)

1.101. SÂNÎ

Daha çok Kelâm âlimleri tarafından Allah ve Hâlik isimleri yerine kullanılan bu terim kelime kökünün geçtiği âyetlerle açıklanmış, ilgili hadislere yer verilmiş ve Kur'ân'da aynı mahiyette geçen isimler zikredilmiştir. (Bekir Topaloğlu, DİA, 36. Cilt, s. 106)

1.102. SARFE

Kur'ân-ı Kerim'in erişilmez üstünlüğünü kanıtlamaya çalışan bir 'İ'cazü'l-Kur'ân' teorisi şeklinde ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış,

bu konudaki görüşlere değinilmiştir. Sonuç olarak, Sarfenin Kur'ân'ın muciz oluşunu sadece fesahat ve belagat metasına indirgeyen bir teori olduğu, Kur'ân'ın bunların dışında da icaz yönlerinin bulunduğu dikkate alınırca sarfenin insanların çoğunluğuna hitap etmekten uzak, zayıf bir teori olduğu vurgulanmıştır. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 36. Cilt, s. 140)

1.103. SEMÎ'

Allah'ın işitmeye konu teşkil eden her şeyi tam bir yetkinlikle, hakkıyla işitmesi anlamında olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış ve bu kavramın geçtiği âyetler zikredilmiştir. Fiili sıfatlar grubuna dahil olup Alîm ve Habîr isimleriyle anlam yakınlığı içinde olduğu vurgulanmıştır. (Bekir Topaloğlu, DİA, 36. Cilt, s. 492)

1.104. SENÂ

Bir kimseyi iyi veya kötü yönleriyle yahut sadece iyi vasıflarıyla niteleyip tanıtmak anlamında bir terim şeklinde kısaca bilgi verilmiştir. (DİA, 36. Cilt, s. 404)

1.105. SEYYİE

Kötü hal ve hareketlerle ceza, kötü akıbet ve musibetleri ifade etmek için kullanılan bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, bu konudaki görüş ve sınıflandırmalar zikredilmiştir. (Mustafa Çağrııcı, DİA, 37. Cilt, s. 78)

1.106. SIBGATULLAH

Hak din ve selim fitrat manâsında Kur'ân'da geçen bu kavramın maddede, kelime ve terim anlamlarım açıklanmış, bu kavramın geçtiği âyet ve hadisler zikredilmiş, Kelâm âlimlerinin ve müfessirlerin üzerinde durdukları manâlar hakkında bilgi verilmiştir. (Mustafa Sinanoğlu, DİA, 37. Cilt, s. 85)

1.107. SIFAT

Allah'ın insanlarca bilinebilmesi için zatına nispet edilen mânâ ve mefhumlar anlamında Kelâm terimi olduğu belirtilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmıştır. Kur'ân ve hadisler ışığında sıfatlar ele alınmış, bununla alakalı problemlerin ortaya çıkışı ve neler olduğuna ve sıfatları anlama yöntemlerine

değnilmiştir. Sıfatların tarifleri ve bu konudaki önemli eserler hakkında da bilgi verilmiştir. (İlyas Çelebi, DİA, 37. Cilt, s. 100)

1.108. SÜKÛN

Cismin mekânda hareketsizliği veya durağan hali anlamında Felsefe ve Kelâm terimi olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, felsefeciler ve Kelâm âlimleri tarafından nasıl ele alındığı hakkında bilgi verilmiştir. (Mahmut Kaya, DİA, 38. Cilt, s. 50)

1.109. SÛNNETULLAH

Allah'ın tabiatı yaratıp devam ettirmek ve toplum hayatını düzenlemek üzere koyduğu kanunlar anlamında bir Kur'ân terimi olduğu ifade edilen bu kavramın sözlük ve terim anlamları açıklanmış, Kur'ân-ı Kerim'de nasıl ve hangi âyetlerde geçtiği hakkında bilgi verilmiş, onunla benzerlik gösteren veya onun yerine kullanılan kelimelere değnilmiştir. Kelâmcıların ve felsefecilerin bu konudaki görüşleri ve tartışmaları da ele alınmıştır. (İlyas Çelebi, DİA, 38. Cilt, s. 150)

1.110. ŞAKÎ

İnkârcılığı ve kötü amellere işlemesi yüzünden ahirette bedbaht olup cehenneme girecek kâfir veya fasık şeklinde kısaca bilgi verilmiştir. (DİA, 38. Cilt, s. 305)

1.111. ŞEHÎD

Hiçbir şey ilminden gizli kalmayan; herşeyi hakkıyla bilen anlamında Allah'ın isimlerinden olan bu ismin Kur'ân'da ve hadislerde geçtiği vurgulanmıştır. Âlimlerin verdiği mânâlardan bazıları zikredilmiş, Allah'ın zâti isim ve sıfatları içinde mütalaa edilip Alîm, Basîr, Habîr, Semi', Muhsî, Müheymin ve Rakîb isimleriyle anlam yakınlığı bulunduğu ifade edilmiştir. (Bekir Topaloğlu, DİA, 38. Cilt, s. 428)

1.112. ŞEKÛR

Az da olsa kulun iyi bir ameline fazlasıyla veren, cömert anlamında Esmâ-i Hüsnâ'da geçen Allah'ın isimlerinden bir olduğu ifade edilmiştir. Allah'ın insanla ilgili fiili sıfatları içinde yer alıp, Gafur, Hadî, Halîm ve Hamîd isimleriyle anlam yakınlığı içinde olduğu vurgulanmıştır. (Bekir Topaloğlu, DİA, 38. Cilt, s. 493)

1.113. ŞİRK

Kâinatı yaratan ve idare eden en yüce varlığın ulûhiyetine ortak tanıma anlamında bir terim olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, bu mahiyetteki inançlara değinilmiş, İslâm'a göre şirkin ne olduğu âyet ve hadisler ışığında açıklanmıştır. Şirkin çeşitleri, şirke düşme sebepleri ve bu konudaki eserler hakkında bilgi verilmiştir. (İlyas Çelebi, DİA, 39. Cilt, s. 218)

1.114. ŞUÂBÜ'L İMAN

Kâmil imanın oluşmasını sağlayan dini davranışları konu alan bir telif türü olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, ortaya çıkışı, içeriği ve bu konudaki eserler hakkında bilgi verilmiştir. (İlyas Çelebi, DİA, 39. Cilt, s. 218)

1.115. TAB'

İnsanın ahlâki ve psikolojik özelliklerinin bütünü, tabiat ve huy anlamında bir terim şeklinde kısaca bilgi verilmiştir. (bk. Şahsiyet) (DİA, 39. Cilt, s. 286)

1.116. TABİAT

Yaratılış, bir varlığın asli yapısı, maddi dünya anlamında bir terim olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, fizik çerçevesinde tabiat ve tabiat felsefesine değinilmiştir. Kelâmcıların ve felsefecilerin tabiat ve maddeden yola çıkarak sunduğu görüşler, sınıflandırmalarına yer verilip, tabiat teolojisine değinilmiştir. (Şaban Ali Düzgün, DİA, 39. Cilt, s. 325)

1.117. TA'DİL VE TECVİR

Allah'ın mutlak adalet sahibi oluşunun insanlara yönelik fiillerinde bir sınırlama getirip getirmediği tartışmalarını ifade eden Kelâm terimi olduğu ifade edilen bu kavramın sözlük ve terim anlamları açıklanmış, Kelâmcıların bu kapsamdaki görüş ve tartışmalarına değinilmiştir. Mezheplerin bu kapsamda ele aldıkları konular hakkında bilgi verilmiştir. (Mustafa Sinanoğlu, DİA, 39. Cilt, s. 366)

1.118. TAKVÂ

Dinin emir ve tavsiyelerine uyma, haram ve günahlardan kaçınma hususunda gösterilen titizlik anlamında olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları

açıklanmış, Yaratana karşı saygı ve sorumluluk duyma hassasiyetini ifade ettiği vurgulanmıştır. Âyetler ve hadisler ışığında bu kavramın kapsamı hakkında bilgi verilmiştir. Takva konusunun fıkıhta da çeşitli açılardan ele alındığı belirtilmiş ve bunlara değinilmiştir. (Süleyman Uludağ, DİA, 39. Cilt, s. 484)

1.119. TASDİK

Maddede kısaca, İmanı oluşturan temel veya tek unsur anlamına geldiği ifade edilmiştir. (bk. İman) (DİA, 40. Cilt, s. 127)

1.120. TEÂLÂ

Allah'a nispet edilen, bir tâzim ifade eden bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, bu ifade ile ilgi kaynaklardan örneklerle bilgi verilmiştir. (Hatice Kelpetin Arpaguş, DİA, 40. Cilt, s. 206)

1.121. TECEDDÜD-İ EMSÂL

Cismi oluşturan araz ve cevherin her an yok olmasının hemen ardından yenilenmesi suretiyle varlığını sürdürmesi anlamında Kelâm terimi olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, bu kavramla alakalı bazı âyetler zikredilmiştir. Kelâmcılar arasında ortaya çıkan farklı görüşlerden bahsedilmiştir. (Cağfer Karadaş, DİA, 40. Cilt, s. 239)

1.122. TEFVİZ

Maddede, bazı aşırı Şia fırkalarında görülen, âlemin yaratılışı ve idaresinin, ahirette ceza ve mükafat verme işinin Hz. Peygamber, Hz. Ali ve imamlara havale edildiği şeklinde düşünce; iradi fiillerin meydana getirilmesinin Allah Tarafından tamamen insanlara bırakılması manasında bir terim olduğu geldiği ifade edilmiştir. (bk. Müfevvida) (DİA, 40. Cilt, s. 310)

1.123. TEKLİF

Allah'ın, kulunu bir işi yapması veya yapmaması hususunda yükümlü tutması anlamında bir terim olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, ilgili âyet ve hadisler zikredilmiştir. Kelâm âlimlerinin bu konuda kulun mükellef olması için gereken şartlar hakkında fikirleri ve görüşleri zikredilmiştir. (Mustafa Sinanoğlu, DİA, 40. Cilt, s. 385)

1.124. TEKVİN

Mâturidi Kelâmcıları tarafından Allah'a nispet edilen 'yoktan var etme' anlamında sübuti sıfatlardan biri olduğu ifade edilen bu kavramın, kelime ve terim anlamları açıklanmış, Kur'ân-ı Kerim'de bu mânâdaki diğer isimlere ve kavramlara değinilmiştir. Mâturidi âlimlerinin bu konudaki dayanakları, görüşleri ve diğer Kelâmcıların bu konudaki görüşleri hakkında bilgi verilmiştir. Ortaya çıkan fikir ayrılığının ifadeye yönelik olduğu ve bir söyleyiş özelliği taşıdığı dolayısıyla ortada Allah'ın yaratışına dair bir inkârın söz konusu olmadığı vurgulanmıştır. (Tevfik Yücedoğru, DİA, 40. Cilt, s. 388)

1.125. TEVEKKÜL

Allah'a güvenip dayanma anlamına gediği ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, ilgili âyet ve hadisler zikredilmiş, İslâm âlimlerinin ele alışı, görüşleri, bu kavramın Tasavvuftaki yeri hakkında bilgi verilmiştir. Sonuç olarak, tevekkülün kapsamında tedbir ve sebebe sarılmanın Sünnetullahın gereği olduğu vurgulanmıştır. (Süleyman Uludağ, DİA, 41. Cilt, s. 1)

1.126. TEVESSÜL

Salih amelleri veya bazı kişileri vesile edinerek Allah'a yakın olmaya çalışmak, O'ndan dilekte bulunmak anlamında bir terim olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, bu mânâda kullanılan kelimelere değinilmiş, tevessülün çeşitleri ve bununla ilgili görüşler maddeler halinde özetlenmiştir. Sonuç olarak, Salih amellerin yanı sıra hayatta olan iyi kulların duasıyla tevessülde bulunmanın caiz görüldüğü hususunda ihtilaf olmadığı, hayatta iken ve ölümlerinden sonra Hz. Peygamber'in, velilerin ve Salih kulların zatiyla tevessülde bulunmayı şirk saymanın isabetli görünmediğı vurgulanmıştır. Tevessülü şirke düşüren hususların başında Allah'tan başkasına dua etmek, böyle bir kişiye uluhiyet niteliğı atfetmek, kendisiyle tevessül edilen kişiye aşırı saygı göstermenin geldiğine dikkat çekilmiştir. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 41. Cilt, s. 6)

1.127. TEVFİK

Allah'ın hayırlı işlerde kişiyi başarılı kılması anlamında olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, ilgili hadisler zikredilmiştir. Sonuç

olarak, kişiye düşenin iyi ve güzel olana yönelerek bu yolda gayret göstermek ve hayırlı sonucun gerçekleşmesini Allah'tan beklemek; Tefik de bu beklentinin yerine gelmesi demektir. (Hülya Alper, DİA, 41. Cilt, s. 8)

1.128. TEVHİD

Allah'ın zatında, sıfatlarında, mabud oluşunda bir ve tek olduğunu zihin ve kalp yoluyla kabul etme anlamında olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, ilgili âyet ve hadisler zikredilmiştir. İslâm düşüncesinde Kelâm ve İslâm âlimlerinin ele alışı, çeşitleri, literatür, başta Kur'ân ve Sünnet olmak üzere bu konuda ele alınan başlıca kaynaklar hakkında bilgi verilmiştir. (Mevlüt Özler, DİA, 41. Cilt, s. 18)

1.129. TEVHİD İLMİ

Allah'ın zatı ve sıfatları açısından birliği başta olmak üzere inanç esaslarını genellikle Selef akidesi çerçevesinde ele alan ilim olduğu ifade edilen bu kavramla alakalı görüşler, tartışılan konular ve bu konudaki faaliyetler hakkında bilgi verilmiştir. (Mustafa Sinanoğlu, DİA, 41. Cilt, s. 26)

1.130. TE'VİL

Naslarda yer alan bir lafza taşıdığı muhtemel manâlardan birini verme anlamında bir terim olduğu ifade edilen bu kavramın geçtiği âyet ve sureleri zikredilmiş, bu konudaki görüş ve faaliyet hakkında bilgi verilmiştir. Müteşabih nasların te'vili konusunda âlimlerin benimsediği görüşler maddeler halinde özetlenmiştir. Âlimlerin çoğunluğuna göre Kur'ân ve Sünnetin anlaşılması için te'vile başvurulabileceği fakat batını te'villerin caiz olmadığı dini bakımdan değer taşımadığı, zan ifade ettiği vurgulanmıştır. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 41. Cilt, s. 27)

1.131. TEVLİD

Kulun iradi fillerinin ilahî bir tesir olamadan birbirini meydana getirdiği esasına dayanan Mu'tezile'ye ait teori olan bu kavramın maddede öncelikle kelime ve terim anlamları açıklanmış, bu kavramı ele alışları, bu teoriye Ehli Sünnet âlimlerinin eleştirileri hakkında bilgi verilmiştir. Bu konuda Mu'tezile içinde de farklı görüşlerin ortaya çıkması ve bu teorinin açık şekilde izah edilememesi kavramın anlaşılmasına neden olduğu hatta bu teoriyi benimseyenlerin küfre kadar varan ithamlara maruz

kaldığı vurgulanmıştır. Bu konuda kaleme alınan eserler de zikredilmiştir. (Osman Demir, DİA, 41. Cilt, s. 38)

1.132. TEVVÂB

Tövbeleri çokça kabul eden mânâsında Allah'ın isimlerinden biri olduğu ifade edilen bu isminin geçtiği âyet ve hadisler zikredilmiş, Esmâ-i Hüsnâ'da geçtiği belirtilmiştir. Allah'ın insanla ilgili fiili isim ve sıfatları içinde yer alıp Afûv, Gaffar, Gafûr, Tevvâb, Rahmân, Rahîm ve Raûf isimleriyle anlam yakınlığı içinde olduğu vurgulanmıştır. (Bekir Topaloğlu, DİA, 41. Cilt, s. 48)

1.133. TÖVBE

Günahtan dönüp Allah'a yönelme anlamında bir terim olduğu ifade edilen bu kavramın kelime anlamı da açıklanmış, bu kavramın geçtiği âyet ve hadisler zikredilmiş, âyet ve hadisler ışığında tövbenin mahiyeti ve şartları hakkında bilgi verilmiştir. Bu konuda İslâm âlimlerinin görüşlerine de değinilmiştir. (Bekir Topaloğlu, DİA, 41. Cilt, s. 279)

1.134. ULÛV

İzzet, şeref ve hükümrانlık bakımından en yüce, en aşkın olma anlamına geldiği ifade edilen Allah'ın sıfatlarından biri olan bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, ulûv sıfatlarına dair yorumlara değinilmiş, bununla irtibatlı olan diğer isim ve kavramlara da değinilmiştir. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 42. Cilt, s. 136)

1.135. TENZİH

Allah'ın yaratılmışlık özelliklerinden arınmış olduğuna inanıp bunu ifade etme anlamında Kelâm terimi şeklinde giriş bilgisi verilmiştir. Bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, ilgili âyetler zikredilmiştir. İslâm âlimlerinin, tenzihi-selbi sıfatları konusunda ittifak ederek bunları kabul etmiş oldukları ifade edilmiş ve tenzihi sıfatların belirlendiği temel konulara değinilmiştir. (Metin Yurdagür, DİA, 40. Cilt, s. 472)

1.136. TESBİH

Allah'ın noksan sıfatlardan münezze ve yüce olduğuna inanıp bunu sözleri ve davranışlarıyla belirtme anlamında olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, ilgili âyet ve hadisler verilmiştir. Sonuç olarak bu kavramın,

tevhid inancını pekiştiren, tenzih ve takdis ile aynı mahiyette bir kavram olduğu vurgulanmıştır. Bununla alakalı belli aşama ve şartların sağlanması, kademelerin aşılmasıyla meleklerin itaat ve tesbih makamına yaklaşmanın mümkün olduğuna da dikkat çekilmiştir. (Metin Yurdagür, DİA, 40. Cilt, s. 527)

1.137. TESELSÜL

Nesne ve olayların sebep-sonuç ilişkisi içinde geriye doğru sonsuzca sürüp gitmesi anlamında olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, Kelâmcıların bu konudaki yaklaşımları, eleştiriler, teselsülün geçersizliğini kanıtlamaya yönelik çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Sonuç olarak, hadis veya mümkün olduğuna hükmedilen varlıkların şu anda bulabilmesi için teselsülün bir noktada kadim ve vacip olan bir illette kesilmesinin zorunluluğu, aksi takdirde hadis veya mümkünlerin varlık alanına gelmesinin imkânsız olduğu vurgulanmıştır. (Osman Demir, DİA, 40. Cilt, s. 536)

1.138. TESLİS

Miladi 3-4 yüzyılları arasında şekillenen ve Hristiyan akidesinin temelini oluşturan üçlü ilahlık anlayışı manâsındaki bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, Hristiyan kaynakları ile ne olduğu, çıkışı, mahiyeti, onlar için önemi ve dayanakları hakkında bilgi verilmiştir. İslâm anlayışında bu duruma bakış, âyetler çerçevesinde açıklanmış, İslâm âlimlerinin teslise karşı koydukları eleştirileri, delilleri, akli delilleri zikredilerek bunun mantiken geçersiz olduğu ortaya konulmuştur.. (Sâlime Leyla Gürkan, Jacques Waardenburg, DİA, 40. Cilt, s. 548)

1.139. TEŞBİH

Zatı, Sıfatları ve Mâbud oluşu yönünden Allah ile yaratılmışlar arasında benzerlik kurma anlamında terim olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, ilgili âyetler zikredilmiş, Kelâm ve İslâm âlimlerinin değerlendirmeleri hakkında bilgi verilmiştir. Sonuç olarak, Allah ile yarattıkları arasında benzerliğin gerçekleşmesinin mümkün olmadığı, benzetme yapabilmek için duyusal algının şart görülmesi, mahiyet ve keyfiyetinin bilinmesinin de gerekli olmasının bunu teyit etmekte olduğu, hâlbuki Allah'ın, zatı, sıfatları ve fillerinin keyfiyetini bilmenin mümkün olmadığı belirtilmiştir. Bununla birlikte naslarda geçen bazı teşbihi andıran

müteşabih ifadelerin, avamın Allah inancını pekiştirmesine de katkıda bulunduğu vurgulanmıştır. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 40. Cilt, s. 558)

1.140. VÂCİD

Dilediğini dilediği zaman bulan bir müstağni anlamında Allah'ın isimlerinden olduğu ifade edilen bu isminin kelime ve nispet anlamı açıklanmış, ilgili âyet ve hadisler zikredilmiş, Esmâ-i Hüsnâ'da da geçtiği ifade edilmiştir. (Bekir Topaloğlu, DİA, 42. Cilt, s.410)

1.141. VÂCİP

Varlığı zatının gereği olan, var oluşunda başka bir sebebe muhtaç olmayan anlamında bir terim şeklinde kısaca bilgi verilmiştir. (DİA, 42. Cilt, s.410)

1.142. VA'D VE VAİD

Mu'tezilenin beş temel prensiplerinden biri olan bu kavramın sözlük ve terim anlamları açıklanmış, ortaya çıkışı, bu konuya dair tartışma ve görüşler hakkında bilgi verilmiştir. Sonuç itibariyle, va'd konusunda hemen hemen bütün mezhepler birbirine yakın kanaatler taşımakla birlikte va'id konusunda farklı görüşler benimsendiği belirtilmiş, diğer mezheplerin konuyu ele alışları hakkında bilgi verilmiştir. (Sönmez Kutlu, DİA, 42. Cilt, s. 414)

1.143. VAHDÂNİYET

Ortağı ve benzerinin olmaması anlamında Allah'a nispet edilen selbi sıfatlardan biri olduğu belirtilen bu kavramın kelime ve terim anlamları ve ilgili kavramlar zikredilmiştir. Âlimlerin ele aldığı yönler, gruplandırmaları (zatında, sıfatlarında, rububiyette, fiillerinde) ve bunların açıklamaları verilmiştir. Kelâm âlimlerinin Vahdaniyetin nakli delillerine ilişkin metinlerin yorumundan hareketle getirdiği çeşitli akli kanaatler (Burhan-ı Temanu, Burhan-ı Tevarüd) hakkında bilgi verilmiştir. Filozofların getirdiği başlıca delillere değinilmiştir. Sonuç olarak, Sünni Kelâmcıların Allah'ın zatı gibi kadim olan manâ sıfatlarının bulunduğunu savunmaları, Mu'tezile Kelâmcıların insanları fillerinin doğrudan yaratıcısı kabul etmeleri, tasavvuf mensuplarının müridlerini sevgi ve saygıda aşırı gitmeleri (uluhiyyet niteliklerinden birini atfemedikçe Allah'a yönelik sevginin bir sonucu şeklinde kabul edilebilir)

sebebiyle vahdaniyeti ihlal ettiklerini söylemenin doğru olmadığı vurgulanmıştır. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 42. Cilt, s. 428)

1.144. VÂRİS

Varlığının sonu olmaması vasfıyla kâinatın gerçek sahibi anlamında Allah'ın isimlerinden biri olan bu isminin kelime ve terim anlamları açıklanmış geçtiği âyet ve hadislerle değinilmiş Esmâ-i Hüsnâ'da da geçtiği belirtilmiştir. Ahîr, Bakî, Hay, Kakhâr, Malikü'l-Mülk ve Melik isimleriyle anlam yakınlığı içinde olduğu ifade edilmiştir. (Bekir Topaloğlu, DİA, 42. Cilt, s. 522)

1.145. VÂSİ

İlmi, kudreti ve rahmeti ile her şeyi kuşatan anlamında Allah'ın isimlerinden biri oluşu ifade edilmiş, Esmâ-i Hüsnâ'da da geçtiği belirtilmiştir. Kulun alması gereken ders, nimetlerin Allah'tan geldiğini bilmek, musibetlere katlanmak olduğu ifade edilmiş Alîm, Ganî, Habîr, Hakîm, Halîm, Muhîr, Kadîr, Muktedir ve Nafi' gibi isimleriyle anlam yakınlığı içinde olduğu vurgulanmıştır. (Bekir Topaloğlu, DİA, 42. Cilt, s. 547)

1.146. VEDÛD

Salih kullarını çok seven ve onlar tarafından çok sevilen anlamında Allah'ın isimlerinden biri olduğu beyan edilmiş, ilgili âyet ve hadisler zikredilmiş, Esmâ-i Hüsnâ'da da geçtiği belirtilmiştir. Kulun nasibi de Allah'ın sonsuz rahmet ve sevgisini örnek alarak Allah'ı ve kulları sevmek şeklinde görüş bildirilmiştir. Başta Raûf, Velî, Rab, Mevlâ, Rahmân ve Rahîm olmak üzere birçok ilahî isimle anlam yakınlığı içinde olduğu belirtilmiştir. (Bekir Topaloğlu, DİA, 42. Cilt, s. 598)

1.147. VEFK

Harf, rakam, kelime, Esmâ-i Hüsnâ, âyet ve surelerin belli bir düzene göre kareler içine yazılarak bundan batını manâlar arayan bir tılsım türü anlamına geldiği ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, dayandığı düşünce ve bazı vefik türleri, nasıl tertip edildiği hakkında bilgi verilmiştir. Ansiklopedide bazı vefik türleri resimli olarak sunulmuştur. Sonuç olarak, Sünnetullah'ı göz önünde bulundurmeyen bu tür uygulamaların ciddiye alınması ve bu yolla ortaya konulan iddiaların onaylanmasının dinen doğru olmadığı vurgulanmıştır. (İlyas Çelebi, DİA, 42. Cilt, s.605)

1.148. VEKÎL

Bütün yaratıkların işlerinin görülmesinde güvenilen ve dayanılan, bu konuda tam yeterli olan mânâsında Allah'ın isimlerinden biri olduğu ifade edilen bu ismin geçtiği âyet ve hadisler zikredilmiş, müfessirlerin yorumlarına değinilmiştir. Vekîl isminden kulun nasibi olarak, Allah'ın tabiatla ilgili kanunlarına, sosyolojik gerçeklere ve dini hakikatlere uygun olan hususlarda tam bir teslimiyetle O'nu vekil kabul etmesi, O'na güvenmesi, bir sonuç elde edebilmek için acele etmemesi ve gerçekleşen sonuca rıza göstermesidir. Hasîb, Hafîz, Rezzâk ve Velî gibi isimlerle anlam yakınlığı içinde olduğu vurgulanmıştır. (Bekir Topaloğlu, DİA, 43. Cilt, s.9)

1.149. VELÎ

Yardımcı ve dost anlamına gelen Allah'ın isimlerinden biri olduğu ifade edilen bu isim ile ilgili âyetler ve hadisler zikredilmiş, kulun nasibi olarak, dostluğun devam etmesi için kendisine düşen görevi yerine getirmesi, Allah'tan başka her şeye yüz çevirmek ve bütün varlığıyla O'nun azâmetine yönelmek olduğu ifade edilmiştir. Hafîz, Hasîb, Nâsîr, Rahmân, Rezzâk, Vedûd ve Vekîl isimleriyle anlam yakınlığı içinde olduğu vurgulanmıştır. (Bekir Topaloğlu, DİA, 43. Cilt, s. 24)

1.150. VESVESE

Şeytan tarafından insanın içine sokulduğu kabul edilen saptırıcı telkinleri, kuruntu şüphe anlamlarına geldiği ifade edilen bu kavramın sözlük ve terim anlamları açıklanmış, yakın kavramlara değinilmiştir. İlgili âyetler, hadisler, âlimlerin ele alışı, fıkhıta ve tasavvuftaki yeri hakkında bilgi verilmiştir. (Mustafa Çağrııcı, DİA, 43. Cilt, s.79)

1.151. VÜCÛB

Mu'tezile âlimlerince Allah'a atfedilen bir kavram olduğu ifade edilmiş, kelime ve terim anlamları açıklanmış, ortaya çıkışı, savunucuları, ele alışı, Sünni Kelâmcıların eleştirileri ve benzer görüşler hakkında bilgi verilmiştir. Sonuç olarak, Allah hakkında bu kavramın düşünülmesinin, kudretini sınırlamak, mecburiyet altında bir varlık konumuna düşüreceğinden doğru olmadığı vurgulanmıştır. (Salih Sabri Yavuz, DİA, 43. Cilt, s. 135)

1.152. VÜCÛB

Varlığı zatının gereği olma, var olmak için başkasına ihtiyaç duymama anlamında akli hükümlerden bir şekilde kısaca bilgi verilmiştir. (DİA, 43. Cilt, s. 135)

1.153. VÜCÛD

Allah'ın, zihnin dışında gerçekliğinin bulunduğunu ve yokluğunun asla düşünülmemeyeceğini belirten sıfat olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, ilgili âyet ve hadisler zikredilmiş, Vücûd sıfatı konusunda ortaya çıkan başlıca görüşlere değinilmiştir. Sonuç olarak, yegâne vacib varlık Allah Teâla'dır ve O'nun yokluğu asla düşünülmemeyeceği tüm verilerle vurgulanmıştır. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 43. Cilt, s. 136)

1.154. YAKÎN

Kesin bilgi ve inanç anlamında mantık, felsefe, Kelâm, fıkıh ve tasavvuf terimi olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, ilgili âyet ve hadisler zikredilmiş, Kelâmcıların tanımlamaları ve ele alışı, fıkıh ve tasavvufta ele alışı hakkında bilgi verilmiştir. Genel olarak Kelâmcılar "Hakikate uygun biçimde gerçekleşen, şüphe ve taklitten uzak olan kesin bilgi" şeklinde tanımladıkları vurgulanmıştır. (Osman Demir, DİA, 43. Cilt, s. 271)

1.155. YED

Kudret, mülkiyet, hâkimiyet mânâsında Allah'a nispet edilen zati sıfatlardan biri olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, geçtiği âyetler, hadisler, âlimlerin farklı görüşleri hakkında bilgi verilmiştir. Kelâmcıların çoğunluğu naslarda Allah'a atfedilen yed gibi kavramların hakikati mânâsında almayıp mecaz ve istiare niteliği taşıdığından dildeki kullanımları dikkate alınarak tevil edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 43. Cilt, s. 375)

1.156. ZÂHİR

Varlığını ve birliğini belgeleyen birçok delilin bulunması açısından belirgin olan mânâsında Allah'ın isimlerinden biri olduğu ifade edilmiş, ilgili âyet ve hadisler zikredilmiş, Esmâ-i Hüsnâ'da geçtiği ifade edilmiş, müfessirlerin ve âlimlerin yorumlarına değinilmiştir. Azîz, Cebbâr, Kâdîr, Mecîd, Metîn ve Mûteâlî isimleriyle anlam yakınlığı olduğu belirtilmiştir. (Bekir Topaloğlu, DİA, 44. Cilt, s. 85)

1.157. ZÂT

Bir şeyin kendisi, mahiyeti, hakikati anlamında mantık, felsefe ve Kelâm terimi olduğu ifade edilip sözlük ve terim anlamları açıklanmış, geçtiği âyet ve hadislerle kaynaklarıyla değinilmiş, Allah'a nispet açısından zat ve sıfat ilişkisi konudaki farklı teoriler, Kelâmcıların görüşleri, Kelâmcılar ve filozoflar arasında tartışılan hususlar hakkında bilgi verilmiştir. Sonuç itibariyle, Allah'ın zatı O'nun nefsiyle kaim olan, isim ve sıfatlara hüviyet kazandıran varlığı olup kemal sıfatların gerektirdiği bütün özelliklerle nitelenen Allah'ın zatının her türlü kusur ve eksiklikten uzak olduğu ve Allah'ın tek, hiçbir şeye benzemediği, başlangıcı ve sonu olmadığı vurgulanmıştır. (Osman Demir, DİA, 44. Cilt, s. 148)

1.158. ZINDIK

Âlemin kadim olduğunu ileri süren, Allah'ı yahut Allah'ın birliğini inkâr ettiği halde inanmış gibi görünen kimseleri ifade eden bir terim anlamına geldiği belirtilmiştir. Kelime kökeni, verilen manâlar, bazı müelliflerin sınıflandırmaları, nerden geldiği, İslâm âlimlerinin özellikle de Kelâmcıların, zındıkların İslâm'a yönelttiği eleştirilere cevap vermek üzere yazdıkları reddiyeler hakkında bilgi verilmiştir. (Mustafa Öz, DİA, 44. Cilt, s. 390)

1.159. ZİKİR

Sözlük ve terim anlamları açıklanmış, Kur'ân'da türevleriyle geçen âyetler, hadisler, nasıl yapıldığına dair çeşitli rivâyetler, çeşitleri, Tasavvuf ehli için önemi, ele alışları, yapılış şekilleri hakkında bilgi verilmiştir. (Reşat Öngören, DİA, 44. Cilt, s. 409)

1.160. ZERRE

Kur'ân'da ve hadislerde çok küçük nesnelere ve en basit davranışları ifade eden kavram; atom anlamında bir terim olduğu ifade edilmiş, sözlük ve terim anlamları açıklanmış, ilgili âyet ve hadisler zikredilmiştir. Atom manâsında filozofların ve Kelâmcıların ele alışları, görüşleri hakkında bilgi verilmiştir. (Osman Demir, DİA, 44. Cilt, s. 295)

1.161. ZÜ'L-CELÂL VE'L-İKRÂM

Azâmet ve kerem sahibi manâsında Allah'ın isimlerinden biri olduğu ifade edilmiş, geçtiği âyet ve hadislerin manâları açıklanmış, Esmâ-i Hüsnâ'da da geçtiği belirtilmiş, müfessirlerin görüşleri zikredilmiştir. Kulun bu isimden nasibi olarak, Allah'ın azametinin yanı sıra lütuf ve ikram sıfatları bağlamında kulluk görevlerini yerine getirmesi, özellikle kendisine verilen nimet ve imkânları O'nun diğer kullarıyla paylaşması olduğu ifade edilmiştir. Alî, Celîl, Kerîm, Mâcid, Mecîd, Muğnî, Muîz ve Mûteâli isimleriyle anlam yakınlığı içinde olduğu vurgulanmıştır. (Bekir Topaloğlu, DİA, 44. Cilt)

İKİNCİ BÖLÜM

NÜBÜVVET İLE İLGİLİ MADDELER

2.1. İSMET

Peygamberlerin gûnahtan korunmuş olduğunu ifade eden bu terimin ansiklopedide öncelikle sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Kelâmda, peygamberlerin Allah tarafından korunmuş oldukları ifade edilmekle birlikte bazı âlimlerce farklı yorumlandığına dikkat çekilerek bu yorumlardan bazılarına yer verilmiştir. Maddede, bu kavramın diğer dinlerdeki yansımaları da anlatılmıştır. Bu kavramın âyet ve hadislerde geçen mânâlarına yer verilmiştir. Diğer kaynak ve görüşlerle de detaylı şekilde mahiyet ve kapsamı ele alınmıştır. Şia'nın imam kavramını bu kapsamda değerlendirişî üzerinde de durulmuştur. Son olarak bu konuda yazılan bazı önemli eserler zikredilmiştir. (Mehmet Bulut, DİA, 23.cilt, s.135)

2.2. İSRÂ

Hz. Peygamber'in Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya intikalini yani Mi'rac mucizesini ifade eden terim. (bk. Mi'rac) (DİA, 23.cilt, s. 177)

2.3. İSTİDRAC

İnkârcıların felaket durumlarında tedrici olarak geçici bazı başarılar elde etmesi anlamında olağanüstü olaylardan biri şeklinde kısaca bilgi verilmiştir. (bk. Harikulade) (DİA, 23.cilt, sayfa 328)

2.4. KERÂMET

Velilerden zuhur eden olağanüstü hâl şeklinde tanımlanan bu kavramın, maddenin Kelâm kısmında (sayfa 168) ortaya çıkışı, Kelâmcıların görüşleri, tasavvufla bağlantısı, savunan ve karşı çıkanların görüşleri hakkında bilgi verilmiştir. Ehli Sünnette kabul edildiği vurgulanmıştır. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 25. cilt, s. 265)

2.5. KİTAB

Kur'ân-ı Kerim'de çeşitli anlamlarda kullanılan bu kavramın sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Âyetlerde kitabın nasıl ve hangi anlamda kullanıldığı hakkında bilgi verilmiştir. Bu kavramın geçtiği hadisler de zikredilmiştir. (İlyas Üzüm, DİA, 26. Cilt, s.121)

2.6. KUR'ÂN

İslâm dininin kutsal kitabı. Maddede, 1.Tarifi ve İsimleri, 2.Tarihi, 3.Tertibi, 4.Mahiyeti, 5.Muhtevası, 6.İ'cazı ve Üslubu, 7.Açıklanması ve Yorumlanması, 8.Kur'ân İlimleri, 9.Tercemesi, 10.Kur'ânla İlgili Fıkhi Hükümler, 11.Kur'ân ve Kitab-ı Mukaddes, 12.Edebiyat, 13.Literatür başlıkları altında birçok kaynakla detaylı şekilde ele alınmıştır. (Abdulhamit Birişik, Tahsin Görgün, Mustafa Çağrı, Suat Yıldırım, Mehmet Paçacı, Hidâyet Aydar, Mehmet Şenel, Ömer Faruk Harman, Mustafa Uzun, DİA, 26. Cilt, s. 383)

2.7. KÜTÜB-İ ERBAA

İmamiyye Şiasının dört temel hadis kitabı. Bunların isimleri, yazarları ve içeriği hakkında kaynaklarıyla bilgi verilmiştir. (İlyas Üzüm, DİA, 27. Cilt, s. 4)

2.8. LİVÂÜ'L HAMD

Efendimizin kıyâmet gününde sahip olup müminleri himayesi altına alacağı manevi nitelikli sancak anlamına gelen kavramdır. Bu kavramın maddede öncelikle sözlük ve terim anlamları açıklanmış daha sonra bu kavramın geçtiği hadisler zikredilip bu konuda İslâm'ın genel ilkesi ve güvenilir kaynakları karşısında Şia'nın, Livâü'l Hamd'i Hz. Ali ile ilişkilendirerek olağanüstü niteliklerle tasvir etmesinin isabetli olmadığı vurgulanmıştır. (Salih Sabri Yavuz, DİA, 27.cilt, s. 200)

2.9. MAKÂM-I MAHMÛD

Hz. Peygamberin kıyâmet gününde sahip olacağı manevi konumu ifade eden bu kavramın maddede öncelikle sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. İlgili âyet ve hadisler zikredilmiş ve bu konudaki başlıca görüş ve fikirler sunulmuştur. Sonuç olarak, âlimlerin bunu genellikle şefâat olarak yorumladığı fakat âyete (İsra17/78-79) baktığımızda Asr-ı Saadetin Medine Döneminden başlamak üzere İslâm'ın insanlık âlemine yayılıp kabul görmesi, Hz. Peygamber'in adının ezanla nerdeyse bütün dünyaya

duyulması şeklinde yorum yapmanın mümkün olabileceği vurgulanmıştır.(İlyas Üzüm, DİA, 27. Cilt, s. 413)

2.10. MAUNET

Kısaca, herhangi bir mümine yardımcı olmak üzere Allah tarafından yaratılan olağanüstü durum olduğu ifade edilmiştir. (DİA, 28. Cilt, s. 176)

2.11. Mİ'RAC

Hz. Peygamber'in Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksa'ya, oradan da göğe yaptığı yolculuğu ifade eden bu kavramın sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Âyet ve hadisler başta olmak üzere kaynaklarda nasıl geçtiği hakkında bilgi verilmiştir. Âyet ve hadislerden İsrâ ve Mi'racın bedenen ve ruhen gerçekleştiği sonucunun çıkarılabileceğinin mümkün olabileceği fakat başta Buhari ve Müslim olmak üzere muteber kaynaklarda yer alan hadisler içinde bunların ortaya konuluş biçimi Mi'rac'ın ruhen gerçekleştiği iddiasını desteklediği savunulmuştur. Ayrıca Mescid-i Aksa'da Efendimizin kendilerine namaz kıldırıldığı ve semalarda görüştüğü Peygamberlerin mesajlarını ihya edeceği ve hak dinin bütün dinlere hâkim olacağı şeklinde yorumlanmasının da hem naslar hem de tarih açısından isabetli olacağı vurgulanmıştır. Maddede sadece ruhen gerçekleştiği desteklense de kaynaklara baktığımızda Mi'rac'ın hem ruhen hem de bedenen gerçekleştiği görüşü Ehl-i Sünnetin de görüşü olduğu ve hem ruhen hem de bedenen olduğuna inanmanın itikadi açıdan daha güvenli olduğu söylenmelidir. Bu yönden doğru bir sonuca bağlanmadığını ifade etmeliyiz. (Salih Sabri Yavuz, DİA, 30. Cilt, s. 132)

2.12. MÛCİZE

Peygamber olduğunu ileri süren kimsenin elinde, iddiasının doğruluğunu ortaya koymak için Allah tarafından yaratılan harikulade olay şeklinde açıklanan bu kavramın sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Kelâmcıların mucize tarifleri zikredilmiş, bununla ilgili âyet ve hadislere yer verilmiş, İslâm âlimlerinin bu konudaki tartışmalarına değinilmiştir. Yine diğer dinlerde mucize ile ilgili inanç ve görüşler hakkında bilgi verilmiştir. Sonuç itibari ile en büyük mucize olarak Kur'ân'ın önemi vurgulanmış ve mucizelerin Müslümanların imanını arttırmaya ve onları gönül huzuruna

kavuşturmaya yönelik ilahî lütuflar olduğu ifade edilmiştir. (Salime Leyla Gürkan, DİA, 30. Cilt, s. 350)

2.13. HZ. MUHAMMED (ALEYHİSSELÂM)

Son Peygamber (vefatı 11/632). Maddede, 1.Hayatı, 2.Şahsiyeti, 3.Dindeki yeri, 4.İslâm Kültüründe Hz. Muhammed (Aleyhisselâm), 5.Literatür, başlıkları altında Hz. Muhammed (Aleyhisselâm) hakkında ve İslâm'daki konumu ve yeri, Müslümanlar için yeri ve önemi hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Şeceresi tablo şeklinde de sunulmuştur. Bu başlıklar altında örnekliliği ve mu'cizelerine de değinilmiştir. İslâm'da imanın üç temel esasından birini nübüvvet konularının teşkil ettiğine dikkat çekilerek Resul-i Ekrem'in Kur'ân'ın muhtevasında çok önemli yer tuttuğu hakkında âyet ve hadisler verilerek tüm Peygamberlerle birlikte Hz. Muhammed'e (Aleyhisselâm) iman etmenin zaruri olduğu ortaya konulmuştur. Sonuç itibariyle, Hz. Muhammed'in (Aleyhisselâm) şahsiyetini doğru bir şekilde bilip tanımak, iman ve gönül hayatını O'na göre tanzim etmek her Müslümanın en önemli görevlerinden biri olduğu, Kur'ân ve Sünnet ile sahih siyer kitaplarında yer alan O'nun gerçek şahsiyeti, taklit edilip uyulması mümkün olan en güzel örnek olduğu vurgulanmıştır. (Mustafa Fayda, Yaşar Kandemir, İsmail Durmuş, Ahmet Özel, Bekir Topaloğlu, İbrahim Kafi Dönmez, Mustafa Çağrı, İlyas Çelebi, Süleyman Uludağ, Mehmet Kanar, Mustafa Uzun, Halil Toker, Muhittin Serin, Nuri Özcan, Casim Avcı, Hilal Görgün, DİA, 30. Cilt, s. 408)

2.14. NÜBÜVVET

Allah ile insanlar arasında dünya ve ahiretle ilgili ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla yapılan elçilik görevi şeklinde açıklanan bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmıştır. İlgili âyet ve hadisler zikredilmiştir. İslâm'da, Nübüvvetin imkânı, Gerekliliği, Tarihin şahitliği, Nübüvvetin mucizelerle temellendirilmesi, Mucize çeşitleri ve kaynaklarda geçen mucizeler, Nübüvvetin sona ermesi konuları hakkında bilgi verilmiştir. Maddede, Kur'ân- ı Kerim'de kıssaları geçen Nebi ve Resullerin şeceresi bir tablo halinde verilmiştir. Diğer dinlerdeki nübüvvet konusu işlenmiştir. Sonuç olarak, nübüvvetin Allah ile insanlar arasında irtibat kuran, insanları hem kendileri hem de evren hakkında bilgilendirip hayat için hazırlama yolunu öğreten ilahî bir müessese olduğu vurgulanmıştır. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 33. Cilt, s. 279)

2.15. NÜZÛL

Hadislerde Allah'a nispet edilen haberi sıfatlardan biri şeklinde açıklanan bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, ilgili hadisler zikredilmiştir. Sonuç olarak, Nüzûl'un yorumu konusunda benimsenen görüşlerden Allah'ı yaratılmışlara benzeten (teşbih) veya O'na cismaniyet izâfe eden (tecsim) düşüncelerin taraftar bulmadığı, yaygın kabul görenin Kelâmcıların anlayışı olup Allah'ı yaratıklara benzetmekten uzak olması itibariyle en sağlam görüş olduğu vurgulanmıştır. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 33. Cilt, s. 310)

2.16. NÜZÛL-İ İSA

Hz. İsa'nın ahir zamanda dünyaya geleceği, bazı icraatlarda bulunduktan sonra herkesle birlikte öleceği şeklindeki kıyâmet alametlerinden biri olduğunu ifade eden düşünce olduğu kısaca belirtilmiştir. (bk. İsa) (DİA, 33. Cilt, s. 311)

2.17. PEYGAMBER

Allah'tan vahiy yoluyla aldığı bilgileri ve emirleri tebliğ etmek, muhatapları hak dine çağırarak görevlendirilen seçilmiş, üstün vasıflı kimse anlamına geldiği belirtilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmıştır. Âyet ve hadisler ışığında bu kavram detaylıca ele alınmıştır. Kur'ân'da geçen Peygamberler zikredilmiş daha sonra Kelâm ilminde Peygamberlerin sıfatları, mucizelere ve görevleri ele alınmış, bu konudaki görüşlere yer verilmiştir. Yine bu konudaki önemli eserler zikredilmiştir. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 34. Cilt, s. 257)

2.18. RÛHU'L-EMÎN, RÛHU'L-KUDÛS

Kur'ân'da Cebrail (a.s) hakkında kullanılan isimler olduğu ifade edilmiştir. İlgili âyet ve hadisler zikredilmiştir. (Hülya Alper, Ömer Faruk Harman, DİA, 35. Cilt, s. 216)

2.19. RÛYA

Sözlük ve terim anlamları açıklanmış, ilkel toplumlarda bu kavramın yeri, diğer dinlerde bu kavrama bakış, Kur'ân-ı Kerim'de ve hadislerde rüyanın mahiyeti hakkında bilgi verilmiştir. Kelâm âlimlerinin ve İslâm filozoflarının bu konudaki görüşlerine değinilmiş, bu konuda yazılan başlıca eserler zikredilmiştir. (İlyas Çelebi, DİA, 35. Cilt, s. 306)

2.20. SAHÂBE

Hz. Peygamber'in sohbetine katılanlar anlamına geldiği ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmıştır. Hadisler ışığında İslâm'ın yayılmasındaki yerleri ve önemi hakkında bilgi verilmiştir. Yine faziletlerinden, tanıma yollarından, tabakaları, fetva veren Sahâbeler, râvi olan Sahâbeler, yerleştikleri yerlere göre Sahâbeler hakkında bilgiler verilmiştir. Mezheplerin Sahâbelerin değeri hakkındaki fikirleri zikredilmiştir. Bu konuda yazılan eserlere de değinilmiştir. (Mehmet Efendioğlu, DİA, 35. Cilt, s. 491)

2.21. SİDRETÜ'L MÜNTEHÂ

Hz. Peygamberin Mi'rac gecesi yanında ilahî sırlara mazhar olduğu ağaç olduğu ifade edilen bu kavramın sözlük ve terim anlamları açıklanmış ve bu konudaki başlıca iki görüş hakkında bilgi verilmiştir. (Süleyman Uludağ, DİA, 37. Cilt, s.151)

2.22. ZELLE

Mükellefin bir kastı olmadan yaptığı yanlış veya işlediği günah anlamında terim olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, ilgili âyetler ve hadisler zikredilmiş, kaynaklarda tanımlama çeşitleri hakkında bilgi verilmiştir. İslâm literatüründe Peygamberlerin günahlardan korunmuşluğu bağlamında ele alındığı belirtilmiş ve bu konuda Kelâm âlimlerinin görüşleri zikredilmiştir. Peygamberlerin insanlarda görüldüğü gibi çirkin ve yasak olanları işlemeleri değil en faziletli den daha az faziletli, en isabetli den daha az isabetli olan fiillere bir yöneliş olup asla haktan batıla, taatten masiyete geçiş olmadığı belirtilmiştir. Onların efdali terk etmeleri, başka insanların vacibi terk etmeleri gibi anlaşılabilen konularından dolayı bu derecede bir hata sebebiyle bile uyarılmış oldukları vurgulanmıştır. (Mustafa Akçay, DİA, 44. Cilt, s.223)

2.23. SUHUF

Kutsal metinleri ifade eden bir Kur'ân terimi olduğu ifade edilmiş, sözlük ve terim anlamları açıklanmış, ilgili âyetler zikredilmiştir. (Ömer Dumlu, DİA, 37. Cilt, s. 477)

2.24. ÜLÜ'L-AZM

Kur'ân-ı Kerim'de bazı Peygamberler için kullanılan tabir olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, bunların kim olduğuna dair âyet ve hadisler ışığında bilgi verilmiş yine bu Peygamberlerin özellikleri ve görevleri hakkında görüşlere değinilmiştir. Müfessir ve âlimlerin çoğuna göre bu Peygamberlerin Hz. Muhammed (aleyhisselam), Hz. Nuh (a.s), Hz. İbrahim (a.s), Hz. Musa (a.s) ve Hz. İsa (a.s) olduğu belirtilmiştir. (Muhammed Aruçi, DİA, 42. Cilt, s. 294)

2.25. ÜMMET

Bir Peygamberin tebliğ ettiği dine inanan veya o dine muhatap olanların meydana getirdiği topluluk anlamında bir tabir olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, ilgili âyetler ve âlimlerin verdiği manâlar zikredilmiştir. Âyetler ışığında ümmetin olması gereken yapısı, Hz. Muhammed'in ümmetinin konumu, sorumluluğu, müfessirlerin görüşleri ve modern zamanda ümmet bilinci konularına değinilmiştir. (Halil İbrahim Bulut, DİA, 42. Cilt, s. 308)

2.26. ŞA'BEZE

El çabukluğu ile bir şeyi olduğundan farklı gösterme, hokkabazlık, şa'veze şeklinde kısaca açıklama yapılmıştır. (DİA, 38. Cilt, s. 217)

2.27. TAFDİL

İnsan-Melek, Peygamber, Sahâbe ve diğer insanlar arasında üstünlük açısından tercih yapmayı ifade eden bir terim olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, ilgili âyet ve hadisler zikredilmiş, mezheplerin tafdilleri hakkında bilgi verilmiştir. (Mustafa Öz, DİA, 39. Cilt, s. 369)

2.28. TAHRİF

İslâm literatüründe, önceki kutsal kitapların anlamının veya metninin bozulması manasında kullanılan bir terim olduğu ifade edilmiştir. Sonuç olarak, Müslümanlar açısından Tevrat ve İncillerin ne kadarının ve hangi kısımlarının tahrif edildiğini belirleyecek tek ölçünün son ilahî kitap olması ve tahriften uzak kalması itibariyle Kur'ân olup; Tevrat ve İncillerin sahihliği, Kur'ân'ın mesajına ve ruhuna uygun olmalarıyla sınırlı olduğu vurgulanmıştır. (Muhammed Tarakçı, DİA, 39. Cilt, s. 422)

2.28. TAFRA

Cismin, mesafenin bir kısmını sıçrayarak geçtiğini iddia eden, anti-atomcu tabiat felsefesini temellendirmeye ilişkin bir Kelâm ve felsefe terimi olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, ortaya çıkışı, savunucuları ve görüşleri hakkında bilgi verilmiştir. (Burhan Köroğlu, DİA, 39. Cilt, s. 371)

2.29. TEVRAT

Kur'ân-ı Kerim'de Yahudilerin kutsal kitabına verilen ad olan bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, nüshaları, bölümleri, onların kaynaklarına göre Musa'dan önceki Tevrat konusundaki görüşler, vahiy şekli, yazılması, bugünkü Tevrat'la oluşan süreci, versiyonları, tercümelere, Tevrat'a yöneltilen eleştiriler ve İslâm geleneğinde Tevrat ile ilgili âyet ve hadisler çerçevesinde bilgi verilmiştir. Bu konuda en kapsayıcı sonuç olarak, Hz. Peygamberin Yahudilere ait bir medreseyi ziyaret ettiği sırada Tevrat'a saygı gösterdiği, ona ve onu vahyedene iman ettiğini söylediği, diğer taraftan Müslümanları, Yahudilerin Tevrat'tan verdikleri bilgileri ne doğrulamaları ne de reddetmeleri konusunda uyardığı, sadece Allah'a ve O'nun indirdiklerine iman ettik demelerini öğütlediği vurgulanmıştır. (Buhari, Tevhid 51; "Tefsir" 11) (Baki Adam, DİA, 41. Cilt, s. 41)

2.30. ZEBÛR

Kur'ân'da Hz. Davud'a indirilen kutsal kitabın adı olduğu ifade edilip Müslüman âlimlere göre Zebûr'un kelime kökeni, verilen anlamlar, geçtiği âyetler ve ilgili hadisler hakkında bilgi verilmiş, Yahudilerin ele alışlarına da değinilmiştir. (Sâlîme Leyla Gürkan, DİA, 44. Cilt, s. 171)

2.31. USÛL-İ SELASE

İslâm inancının üç ana esası ve akaidle Kelâm kitaplarının içeriğini oluşturan üç temel bölüm anlamında tabir olduğu ifade edilmiştir. Usûl-i Hamse'ye karşılık Ehli Sünnet Kelâmcılarının kullandığı âyet ve hadislerdeki esasları inceleme ve araştırma kolaylığı sağlamak için indirgenmiş hali olduğu belirtilmiştir. Âlimlerin bunları nasıl ele aldığı, işlediği hakkında bilgi verilmiş bu üç temel esas hakkında özet şekilde kaynaklarıyla bilgi verilmiştir. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 42. Cilt, s. 212)

2.32. VAHİY

Allah'ın dilediği emir, hüküm ve bilgileri Peygamberlerine bildirmesi anlamında bir terim olduğu ifade edilen bu kavramın sözlük ve terim anlamları açıklanmış, ilgili âyetler zikredilmiş, vahyin niteliği, çeşitleri, literatür hakkında bilgi verilmiştir. Kur'ân dışında vahiy konusu hakkındaki görüşlere ve tartışmalara değinilmiştir. Naslardan yola çıkarak Kur'ân dışında vahiy geldiği ifade edilmiştir. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 42. Cilt, s. 440)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEMİYYAT İLE İLGİLİ MADDELER

3.1 İSRAFİL

Kıyâmet gününde sûra üflemekle görevli olduğu belirtilen dört büyük melekten biridir. Kelimenin menşei, Kur'ân ve hadislerde nasıl geçtiği hakkında bilgi verilmiştir. (Lutfullah Cebeci, DİA, 23.cilt, s. 180)

3.2. KABİR

Ölümlerle mahşerdeki diriliş arasında geçen süreyi, insanların yaşayacağı berzah hayatını ifade eden bu terimin Kelâmında, 1. Kabir sorgusu, 2. Kabir azabı, 3. Kabir nimeti şeklinde üç meselede ele alınarak bunların varlığı ve hak olduğu âyetlerle ve sahih hadislerle ortaya konulmuştur. (Süleyman Toprak, DİA, 24. Cilt, s. 33)

3.3. KİYÂMET

Maddede, öncelikle diğer dinlerdeki kıyâmet algısına ve inancına yer verilmiştir. Onlar açısından kıyâmetin ne olduğu, kıyamete nasıl inandıkları hususu kendi kaynakları ışığında ele alınmıştır. Daha sonra İslâm'a göre ele alınıp sözlük ve terim anlamları açıklanmış, ilgili âyet ve hadisler zikredilip kıyamete nasıl inanılması gerektiğine dair detaylı şekilde bilgi verilmiştir. Kıyametin, İslâm inancının temel esaslarından olan ahiret inancının gereği olduğu vurgulanmıştır. Âyetlerde kıyâmet anlamında kullanılan kelimeler de zikredilmiş ve bunların anlamları açıklanmıştır. Yine kaynaklarda geçen kıyâmet halleri ve bu konuda ortaya çıkan tartışmalara da değinilerek şefaet konusu da beraber işlenmiştir. (Bekir Topaloğlu, DİA, 25. Cilt, s. 516)

3.4. KİYÂMET ALAMETLERİ

Maddede, bu konuda âyet ve hadislere yer verilmiş, ayet ve hadislerde geçen bazı kıyamet alametlerine değinilmiştir. Alimlerin bu konudaki bazı görüşlerine de yer verilmiştir. Bu konudaki önemli eserler zikredilmiştir. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 25. Cilt, s. 522)

3.5. KİRÂMEN KÂTİBİN

İnsanların söz ve davranışlarını kaydeden melekler şeklinde tanımlanan bu kavramın sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Kur'ân-ı Kerim'de, atıfta bulunulan âyetler ve bu konudaki hadisler zikredilmiştir. Ayrıca meleklerin mevcudiyetine dair, ahiretteki hesaba yönelik insan amellerinin mükâfat ve cezası hakkında somut delil, belgeleriyle görülüp ayırt edilmesi gibi hikmetlerinin olduğuna dikkat çekilerek bu meleklerin varlığına inanılması gerektiği kaynaklarla ortaya konulmuştur. (İlyas Üzüm, DİA, 26. Cilt, s. 59)

3.6. MEÂD

Dönüş, dönüş yeri anlamında bilhassa Kelâm ve felsefede kıyâmet için kullanılan bir terim anlamına geldiği ifade edilmiştir. (DİA, 28. Cilt, s. 200)

3.7. MEBDE VE MEÂD

Varlığın nasıl başladığı ve nereye varacağı konusuyla ilgili tabir ve bu konuda yazılan eserlerin ortak adı şeklinde tanımlanan bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmıştır. Bu kavramın geçtiği âyet ve hadisler zikredilmiştir. Bu konudaki müstakil eserler hakkında da bilgi verilmiştir. (Sait Özervarlı, DİA, 28. Cilt, s. 211)

3.8. MELEK

Allah'ın emirlerine tam manasıyla itaat eden iyi nitelikteki ruhani varlıklar şeklinde tanımlanan bu kavramın, kelime ve terim anlamları açıklanmıştır. Diğer dinlerdeki melek inancına değinilmiştir. İslâm'da meleklerin özellikleri, fonksiyonları hakkında âyet ve hadislerle bilgi verilmiştir. Bu konuda yazılan bazı önemli eserler de zikredilmiştir. (Ali Erbaş, M. Sait Özervarlı, DİA, 29. Cilt, s. 37)

3.9. MELEKÛT

Kâinat üzerindeki hâkimiyeti ve ilahî gücü ifade eden bu kavramın öncelikle sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Diğer dinlerde bu kavramın nasıl kullanıldığı hakkında bilgi verilmiştir. Özetle Allah'ın ezeli-ebedi olan değişmez kudretini ve O'nun kâinat üzerindeki sonsuz tasarruf yetki ve hâkimiyetini ifade ettiği vurgulanmıştır.

Kur'ân'da bu kavramın geçtiği âyetlere ve verilen tefsirlere de dikkat çekilmiştir. (Fuat Aydın, DİA, 29. Cilt, s. 45)

3.10. MİKÂİL

Kur'ân'da adı geçen dört büyük melekten birinin ismi olan bu kavramın öncelikle sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Kur'ân'da ve hadislerde nasıl geçtiği, görevinin ne olduğu hakkında bilgi verilmiştir. Bu meleklerle ilgili Peygamberimizin yaşadığı bazı olaylar zikredilmiştir. Ayrıca Hristiyanlıkta bu meleğe nasıl inanıldığı ve görevlerinin neler olduğu hakkında da bilgi verilmiştir. (Lutfullah Cebeci, DİA, 30. Cilt, s. 45)

3.11. MÎZÂN

Mükelleflerin iman ve amellerinin kıyâmet gününde değerlendirilmesini sağlayan şey anlamında Kur'ân terimi olan bu kavramın sözlük ve terim anlamları açıklanmış, Kur'ân ve hadislerde nasıl geçtiği zikredilmiştir. Kur'ân ve Sünnetin açık beyanları, vezin ve mizanın ahiret hallerinden biri olduğunu gösterdiği ve dünyadaki nesne ve olaylarla özdeşleştirilmemesinin tercihe şayan olduğu vurgulanmıştır. (Süleyman Toprak, DİA, 30. Cilt, s. 211)

3.12. MUKARREBÎN

Meleklerden ve insanlardan Allah'a yakın kılınanlar anlamında bir Kur'ân terimi anlamına geldiği ifade edilen bu kavramın sözlük ve terim anlamları açıklanmış, ilgili âyetler zikredilmiş ve tasavvuf literatüründe önemli bir yeri olduğu vurgulanmıştır. (Hülya Alper, DİA, 31. Cilt, s. 128)

3.13. MÜNKER VE NEKİR

Ölümden sonra insanları sorguya çekeceği belirtilen iki melek şeklinde ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmıştır. Bu meleklerin Kur'ân'da geçmemekle birlikte bu konuda açık bilgilerin sahih hadislerde yer aldığı belirtilmiş, bazı hadisler zikredilmiştir. Sonuç olarak, Münker ve Nekir'e, berzah âlemine, sorguya inanmak gerektiği; zira bu hususun sahih hadislerde sabit olduğu aklen de mümkün olduğu, yine bu kavramın gayb âlemiyle ilgili bir husus olduğu dolayısıyla dünya hayatının kriterleriyle hüküm vermemenin isabetli olacağı vurgulanmıştır. (Süleyman Toprak, DİA, 32. Cilt, s. 14)

3.14. NÂKUR

Kıyâmetin kopması veya haşrin başlaması için görevli melek tarafından üflenecek boru şeklinde kısaca açıklama yapılmıştır. (bk. Sûr) (DİA, 32. Cilt, s. 346)

3.15. NÂR

Kur'ân ve hadislerde daha çok cehennem ateşini ifade için kullanılan bu kavramın sözlük ve terim anlamları açıklanmış, kavramın geçtiği âyet ve hadisler zikredilmiştir. (Bekir Topaloğlu, DİA, 32. Cilt, s. 385)

3.16. ÖLÜM

Kısaca hayatın sona ermesi anlamına geldiği ifade edilen bu kavramın diğer dinlerde nasıl değerlendirildiği hakkında bilgi verilmiş daha sonra İslâm'da ölümün ne olduğu âyet ve hadislerle açıklanmıştır. Ölümden sonra bir hayatın olduğu, naslarda ölümle ilgili olarak tasvir edilen sevindirici ve korkutucu hallerin ölümden sonra da devam edeceği vurgulanmıştır. (Salime Leyla Gürkan, Bekir Topaloğlu, DİA, 34. Cilt, s. 32)

3.17. RIDVAN

Kur'ân-ı Kerim'de 'Rıza' anlamında yer alan bir terim; cennetin muhafızı kabul edilen melek anlamlarına geldiği ifade edilmiştir. (DİA, 35. Cilt, s. 48)

3.18. RUH

İnsanın hayatiyetini sağlayan idrak edici ve bilici unsur şeklinde açıklanan bu kavramın maddede öncelikle kelime ve terim anlamları açıklanmış, İslâm ve Kelâm âlimlerin verdiği bazı mânâlara değinilmiş ve bu kavramın geçtiği âyet ve hadisler zikredilmiştir. Ruhun varlığı, mahiyeti ve özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Sonuç olarak ruhun “insanın varlık ve olayları algılayıp değerlendiren bir unsuru “ şeklindeki tanımlamanın isabetli olacağı ve Ruhun Rabbin emrinde olup gaybi boyutu bulunan bir varlık olduğu vurgulanmıştır. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 35. Cilt, s. 187)

3.19. RUH ÇAĞIRMA

İslâm'da, ilgili âyet ve hadisler ışığında insanların ölen kişilerin ruhları ile temas kurulduğuna ilişkin herhangi bir bilginin olmadığı belirtilmiştir. Bunun inanç açısından şirke düşmeye, amel yönünden ise kâhinlik, sihir vb. büyük günahları işlemeye zemin

hazırlama yanında, çıkar elde etme ve istismar amacı olarak kullanılmaya elverişli bir yöntem olması dolayısıyla caiz görülmeyeceği, aslı esası olmayan bir hurafe, batıl inanış veya hipnoz olarak değerlendirmek gerektiği ifade edilmiştir. (İlyas Çelebi, DİA, 35. Cilt, s. 200)

3.20. SÂAT

Daha çok kıyâmetin kopma zamanı ve kıyâmet günü anlamında kullanılan bir Kur'ân terimi olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, Kur'ân'da geçen âyetler zikredilmiş ve Kütüb-i Sitte'de de geçtiği belirtilmiştir. (Bekir Topaloğlu, DİA, 35. Cilt, s. 322)

3.21. SAİR

Tutuşturulmuş alevli ateş mânâsında cehennem isimlerinden biri şeklinde kısaca açıklama yapılmıştır. (DİA, 35. Cilt, s. 583)

3.22. SAKALEYN

Kur'ân ve hadislerde insanlar ve cinler; bazı hadis rivâyetlerinde ise Kur'ân ve Ehli Beyt anlamında kullanılan bir terim olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, ilgili âyet ve hadisler zikredilmiş, Şia'nın bakışına değinilmiştir. Sonuç olarak, itibarlı oluşları, yanılmaz hidâyet kaynağı sayılmalarına değil Resullah'ı yakından tanıyıp sünnetini diğer insanlara nakletme ve öğretme hedefine yönelik ihtimam verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. (Mustafa Öz, DİA, 36. Cilt, s. 325)

3.22. SEM'İYYAT

Üç ana grupta toplanan İslâm inanç esaslarının ikincisini oluşturan ahiret hayatıyla ilgili konuların genel adı şeklinde kısaca bilgi verilmiştir. (bk. Usul-i Selase) (DİA, 36. Cilt, s. 404)

3.23. SEVAP

Dini açıdan makbul sayılan söz ve davranışların ahiretteki mükâfatı ve karşılığı anlamında bir terim olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, ilgili âyetler zikredilmiş, kapsamı, şartları, sevabın günahkâr üzerindeki etkisi konusunda âlimlerin tartışmaları ve görüşleri hakkında bilgi verilmiştir. Sonuç

olarak, ahirette sevap, Allah'ın rızası, cennet ve içindeki nimetlerle gerçekleşeceği, müminlerin ayrıca Rû'yetullah ile ödüllendirileceği vurgulanmıştır. (Cağfer Karadaş, DİA, 36. Cilt, s. 581)

3.24. SIR

Gizli tutulan, saklanan, bir nesnenin özü, bir şeyin iç yüzü, her şeyin en iyisi vb. anlamlara geldiği ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, Kur'ân-ı Kerim'de hangi mânâlarda hangi âyetlerde geçtiği hakkında bilgi verilmiş ve hadislerdeki mânâları zikredilmiştir. Bazı ahlâk kitaplarındaki bu konudaki değerlendirmelere de değinilmiştir. (Mustafa Çağrıç, DİA, 37. Cilt, s. 113)

3.25. SIRAT

Cehennem üzerinde kurulacak köprü anlamındaki bu kavramın maddede, kelime ve terim anlamları açıklanmıştır. Bu kavramın geçtiği âyetler zikredilmiş, Kütüb-ü Sittede de geçtiği ifade edilerek bu konunun sübutu hakkında yeterli delilin olduğu vurgulanarak her iki tarafın dünyadaki iman ve inkâr eylemlerinin ahiret hayatındaki sonuçlarının mahiyetlerinden haberdar olması, hakla batıl arasında her yönüyle ayırım yapılmasının tabii bir sonucu olduğu vurgulanmıştır. (Mustafa Akçay, DİA, 37. Cilt, s. 118)

3.26. SİCCİN

Kötülerin amel defterlerinin bulunduğu yer anlamında Kur'ân terimi şeklinde kısaca bilgi verilmiştir. (bk. İlliyyin) (DİA, 37. Cilt, s. 134)

3.27. SUAL

Mükellef insanların dünyadaki inanç ve davranışlardan kabirde ve kıyâmet gününde sorguya çekilmeleri anlamında bir kavram olduğu ifade edilen bu kavramın sözlük ve terim anlamları açıklanmış, ilgili âyet ve hadisler zikredilmiştir. Keyfiyetine dair görüşlerine değinilmiştir. (Süleyman Toprak, DİA, 37. Cilt, s. 446)

3.28. SÛR

Kıyâmetin kopmasını ve insanların yeniden dirilmesinin işaretçisi olan mahiyeti bilinmeyen boru anlamında bir Kur'ân terimi olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, mânâ ve mahiyeti hakkında görüşler zikredilmiştir. Sonuç

olarak, Sübutu kesin olan nasların, zahiri lügat manâlarını kabul etmenin yanında şekil ve mahiyetini belirlemekle vakit geçirmemek, mesajlarını alıp onların gereğini yerine getirmeye çalışmanın en uygun davranış olduğu vurgulanmıştır. (Adil Bebek, DİA, 37. Cilt, s. 533)

3.29. ŞEFÂAT

Ahirette müminlerin bağışlanması için Peygamberlerin ve kendilerine izin verilen kimselerin Allah katında niyazda bulunmaları anlamına geldiği ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmıştır. İslâm'da şefaât, Kur'ân ve hadisler ışığında ele alınmış, dünyadaki şefaât ve Ahiretteki şefaât şeklinde iki başlık altında işlenebileceği ifade edilmiştir. Dünyadaki şefaât konusunda bunun uygun olmadığı fakat buna şirk de denemeyeceği, ahiretteki şefaât konusunda ise ahirette, günahkârlara da şefaât edilebileceği fakat Allah'ın günahkârları şefaât yoluyla affetmesinin, onların cehenneme hiç girmeyeceği anlamına gelmeyeceği vurgulanmıştır. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 38. Cilt, s. 411)

3.30. ŞEHÂDET ÂLEMİ

Duyularla idrak edilen varlıklar dünyası anlamında bir terim olduğu ifade edilen bu kavramın sözlük ve terim anlamları açıklanmış, Kur'ân'da bu kavramın geçtiği âyetler zikredilmiş, bu konudaki görüş ve tartışmalara değinilmiştir. Kelâm ilminde şehâdet âlemi-gayb âlemi ilişkileri önemli bazı konuların açıklanmasında başvurulan bir ilke konumunda olduğu vurgulanmıştır. (İlyas Çelebi, DİA, 38. Cilt, s. 422)

3.31. ŞEYTAN

İnsana musallat olup onu saptırmaya çalışan ruhani varlık şeklinde açıklanan bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, Kur'ân-ı Kerim'de şeytanla ilgili âyetler zikredilmiştir. Varlığı ve mahiyeti hakkında yine âyet ve hadisler ışığında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Diğer dinlerde şeytan kavramının nasıl ele alındığı hakkında da bilgi verilmiştir. (İlyas Çelebi, Salime Leyla Gürkan, DİA, 39. Cilt, s. 99)

3.32. TEBŞİR

İlahi emirlere uyanları iyi bir sonucun beklediğini haber verme, müjde anlamında bir terim olduğu ifade edilen bu kavramın kelime anlamı da verilmiş ilgili âyet ve hadisler zikredilmiştir. (Hatice Kelpetin Arpaguş, DİA, 40. Cilt, s. 226)

3.33. TECDİD

İslâm düşüncesinde yapısal bir unsur olarak dinle hayat arasındaki irtibatı canlandırmayı ifade eden bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, ilgili hadisler zikredilmiş, yine bu kavramdan hareketle müceddid kavramına da değinilmiş, onunla ilgili hadisler de zikredilmiştir. Kavramsal içeriği hakkında ve tarihi süreçte nasıl geliştiğine ve bununla ilgili faaliyetlere değinilmiştir. Günümüzde İslâm dünyasının hemen her tarafında ilmi, fikri ve siyasi faaliyetlerin kendilerini ifade etmek için kullandığı temel terimlerden biri olduğu ve zamanımızda İslâm dünyasının hakiki mânâsıyla bir tecdide ihtiyacı olduğu, böyle bir sürecin yaşandığını gösteren birçok işaretin olduğu vurgulanmıştır. (Tahsin Görgün, DİA, 40. Cilt, s. 234)

3.34. TEKFİR

Hız. Muhammed'in (aleyhisselâm) vahiy yoluyla alıp insanlara tebliğ ettiği kesin delille sabit olan dini bir esasın doğruluğunu inkâr edenin kâfirliğine hükmetme anlamında bir Kelâm terimi olduğu ifade edilmiştir. Bu kavramın, kelime ve terim anlamları açıklanmış, aynı kalıptan daha çok fiil şeklinde geçen âyet ve kaynaklarda, Hız. Peygamberim tekfir konusundaki tutumunu ortaya koyan çeşitli hadisler zikredilmiştir. Ortaya çıkışı, mezheplerin teşekkülü ile kazandığı boyut, itikadî mezheplerin bu konudaki görüşleri, tekfir konuları, tekfir şartları, bilhassa Ehli Sünnetin itidalli duruşu hakkında bilgi verilmiştir. Sonuç olarak, tekfirden asıl kabul edilen şeyin Hız. Peygamber'in Allah'tan getirdiği kesinlikle bilinen vahiy konusunu açıkça yalanlamak olduğu, dolayısıyla İslâm'ın ana ilkelerine dair yöntem bilgisine ve nasları yorumlama birikimine sahip bulunmak gerektiği, bunun da bir Müslümanı tekfir etmenin kolay bir iş olmadığını kanıtlar nitelikte olduğu vurgulanmıştır. Hız. Peygamber'in şahısları tekfirden sakındıran tutum ve davranışlarına dikkat çekilmiştir. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 40. Cilt, s. 350)

3.35. TENÂSÜH

Ruh göçünü ifade eden bu terimin maddede, öncelikle kelime ve terim anlamları açıklanmış, Tenâsüh öğretisinin yayıldığı bölgeler, nereye ve ne zamana dayandığı hakkında kaynaklar ve görüşler hakkında bilgi verilmiştir. İslâm düşünce tarihinde Kelâm ekollerinin bu ve bu yaklaşımı çağrıştıracak görüşleri reddedişlerine değinilmiştir. Sonuç olarak, İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğu, dinin temel esasları ve

bilhassa ahiret inancıyla çelişkili gördükleri tenasüh fikrini bütün şekilleriyle reddedip taraftarlarını küfürle itham ettiği, bu düşüncenin dayandığı karma kavramının da eşitsizlik ve insani duyguları anlamsız hale getiren yanlış bir inanç olduğu vurgulanmıştır. (Mehmet Bulgen, Ali İhsan Yitik, Adnan Bülent Baloğlu, DİA, 40. Cilt, s. 441)

3.36. VÂKIA

Muhakkak gerçekleşecek olan şey anlamında kıyâmetin isimlerinden biri şeklinde kısaca bilgi verilmiştir. (DİA, 42. Cilt, s. 470)

3.37. VEZİN

Kıyâmet gününde kulların iman ve amellerinin değerlendirilmesi anlamında Kur'ân terimi şeklinde kısaca bilgi verilmiştir. (bk. Mizan) (DİA, 43. Cilt, s. 77)

3.38. YE'CÜC VE ME'CÜC

Zülkârneyn döneminde ortaya çıkan ve kıyâmetin kopmasına yakın dönemde zuhur ederek yeryüzünde bozgunculuk yapacak olan topluluk olduğu ifade edilen bu kavramın kelime kökeni, dilcilerin farklı görüşleri, ilgili hadisler zikredilmiştir. Sonuç olarak, Ye'cüc ve Me'cüc'ün Kur'ân'da ve hadislerde zikredildiği ancak bu isimlerin birer özel isim mi yoksa cins ismi mi olduğunun tartışmaya açık olduğu vurgulanmıştır. Kur'ân'da yer alan bilgilerden hareketle Ye'cüc ve Me'cüc'ün yaşadığı yerden çıkarak dünyaya yayılıp çevrelerine zarar veren, her yeri yakıp yıkan topluluklar olduğunu, tarihte geldiği gibi gelecekte de bu niteliği taşıyan toplulukların ortaya çıkacağını söylemenin isabetli olduğu belirtilmiştir. (İlyas Çelebi, DİA, 43. Cilt, s. 373)

3.39. ZAKKUM

Kur'ân'da cehennem ağacı olduğu ifade edilmiş, sözlük ve terim anlamları açıklanmış, nereden geldiği ve geçtiği âyetler ele alınmıştır. (Mustafa Öz, DİA, 44. Cilt, s. 108)

3.40. ZEBÂNİ

İnsanları cehenneme sevk eden ve cehennemi yöneten meleklerle verilen ad olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, ilgili âyet ve

hadisler ışığında mahiyeti ve görevleri hakkında detaylı bilgi verilmiştir. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 44. Cilt, s. 164)

3.41. ZÜNNÂR

Kelime ve terim anlamları açıklanmış, bu konuda Müslümanlara yönelik hadisler zikredilmiştir. Kelâm literatüründe zünnâr takmak kâfirlik alameti veya dini bir simge kabul edildiği belirtilmiş, bu konudaki farklı görüşler, tartışmalar zikredilmiştir. Sonuç olarak, İslâm'ın kıyafetlere dair ortaya koyduğu ölçüt, elbisenin tesettürü gerçekleştirmiş olması ve inkârı simgeleyici bir nitelik taşımaması, bu ölçüye uyan kıyafetlerin giyilmesinde dini açıdan bir sakınca olmadığı vurgulanmıştır. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 44. Cilt, s. 572)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİĞER KONULAR İLE İLGİLİ MADDELER

4.1. İSMÂİLİYYE

İsmail b. Cafer es-Sadık'a (ö.t. 765) nispet edilerek varlığını günümüze kadar sürdüren aşırı Şii mezhep. (Mustafa Öz, Mustafa M. Şek'a, DİA, 23.cilt, s. 128)

4.2. İSNÂAŞERİYYE

On iki imam sistemini benimseyen Şii fırka. (İlyas Üzüm DİA, 23.cilt, s. 142)

4.3. İSTİDLAL

Akıl yürütme, bir veya birden çok önermeden farklı bir önerme çıkarma anlamlarına gelen bu terim maddede, Fıkıh ve Kelâm açısından ele alınmıştır. Kelâm'da öncelikle kelime ve terim anlamları açıklanmış, Kur'ân ve hadislerde de bu kavrama nasıl değinildiği hakkında bilgi verilmiştir. Kelâm tarihinde istidlal yöntemleri Mütেকaddimun Devri, Mütעהhirün Devri ve Selefîyye âlimlerince kullanılan istidlal yöntemleri şeklinde detaylıca işlenmiştir. (323 Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 23.cilt, s.)

4.4. İSTİHÂRE

Yapılması düşünülen bir işin Allah katında hayırlı olacak şekilde gerçekleşmesinin istenmesi olarak açıklanan bu terimin öncelikle sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Verilen bazı âyetlerle istihârenin işaret edildiği temel çerçeveye dikkat çekilmiştir. İstihârenin meşruiyeti, alimler tarafından ortaya konulmuştur. Hangi durum ve şartlarda yapılabileceği hakkında da bilgi verilmiştir. Hz. Peygamberin tavsiyesi doğrultusunda günümüze kadar gelerek âlimlerce de uygulandığı ifade edilerek meşru olduğu ifade edilmiştir. (Salim Ögüt, DİA, 23. Cilt, s. 333)

4.5. İSTİHFÂF

Dinin ilke yargı ve değerlerine yönelik aşağılayıcı tasvir anlamına gelen bu terimin öncelikle sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Kur'ân'ı Kerim'de nasıl değinildiğine yer verilmiş, hadislerde ve âlimlerce nasıl yorumlandığı hakkında kaynaklarla bilgi verilmiştir. (Mustafa Sinanoğlu, DİA, 23. Cilt, s. 336)

4.6. İSTİHZA

Başkalarının söz ve davranışlarını kusurlu, eksik görmek ve göstermek amacıyla onu alaya alıp küçük düşürmek, aşağılamak mânâsında kullanılan istihzanın Kur'ân ve hadislerde belirtildiği şekliyle haram olduğu ortaya konmuş, itikadî konularla alay edilmesinin de çeşitli kaynak ve görüşlerle küfre götürdüğü vurgulanmıştır. (Mustafa Çağrı, DİA, 23. Cilt, s. 347)

4.7. İSTİKAMET

Kişinin her türlü aşırıktan sakınarak doğru yol üzere bulunması anlamında kullanılan bu terimin öncelikle sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Kur'ân'dan âyetlerle ve sahih hadislerle istikamet Müslümanlar için vazgeçilmez bir öneme sahip olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca tasavvufun da yapı taşı olduğu çeşitli tasavvufi eserlerde ehl-i tasavvufun görüşleriyle ortaya konmuştur. (Mustafa Çağrı, DİA, 23. Cilt, s. 348)

4.8. İSTİKRA

Tikel önermelerin tümel bir sonuca ulaşmasını sağlayan akıl yürütme yöntemi şeklinde tanımlanan istikranın maddede öncelikle sözlük ve terim anlamı açıklanmıştır. Bilhassa istikranın mantık ilminde nasıl işlendiği ve önemi hakkında çeşitli kaynaklardan bilgi verilmiştir. (Abdülkuddus Bingöl, DİA, 23. Cilt, s. 358)

4.9. İSTİMDAD

Sıkıntılardan kurtulmak için Peygamberlerin veya velilerin ruhaniyetlerinden yardım istemek anlamında kullanıldığı belirtilen istimdadin öncelikle sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Bilhassa tasavvuftaki yeri ve önemine değinilmiş, bunu savunan ve buna karşı çıkanların görüşlerine yer verilmiştir. Sonuç olarak, kişinin doğrudan Allah'tan istemesinin itikad ve ibadet ilkeleri açısından tercih edilmesi gereken en uygun davranış olduğu vurgulanmıştır. Açık ve kesin naslara dayanmadığı için yanlış anlama ve istismara müsait olduğu belirtilmekle birlikte, bazı sūfîlerin ve halktan kimselerin iyi niyetle bunu uygulamasını küfür (şirk-i hafi) saymak da bir Müslüman hakkında isabetsiz, haddini aşan bir hüküm niteliği taşıyacağı belirtilmiştir. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 23. Cilt, s. 363)

4.10. İSTİRÂK-I SEM'

Cinlerin ve şeytanların gökyüzünden haber almak amacıyla kulak kabartmaları anlamında kullanıldığı belirtilen bu terimin öncelikle sözlük ve terim anlamları

açıklanmıştır. Kur'ân'da ve hadislerde nasıl geçtiği hakkında bilgi verilmiştir. Sonuç olarak bu terimi, şeytanın kulak hırsızlığı yoluyla insan türüne ve cinlerin de kendi türüne telkin ettikleri şeyler olduğunu söylemenin yerinde olacağı belirtilmiştir. (İlyas Çelebi, DİA, 23. cilt, s. 371)

4.11. İSTİ'RÂZ

Hâricîlerin ve özellikle Ezarika fırkasına mensup olanların kendilerinden olmayan Müslümanların din anlayışlarını sorgulaması anlamına gelen bir tabir olduğu belirtilen bu kavramın öncelikle kelime ve terim anlamlarına yer verilmiş daha sonra bu isti'razın nasıl başladığı ve uygulandığı hakkında çeşitli kaynaklardan bilgi verilmiştir. (Mustafa Öz, DİA, 23. cilt, s. 374)

4.12. İTAAT

Meşru emir ve isteklere uyma anlamındaki bu terimi, öncelikle kelime ve terim anlamlarıyla açıklanmıştır. Kur'ân'da, Allah'a itaat emrinin hemen ardından peygambere itaat emrinin geldiği vurgulanmış ve bu konuda birçok âyetin var olduğu ifade edilerek bunun önemine değinilmiştir. Allah ve Resülü dışında itaatin kimlere ve hangi durumlarda olması gerektiği çeşitli kaynak ve görüşlerle ortaya konulmuş bu konuyu Kelâm ekollerinin nasıl ele aldığı hakkında bilgi verilmiştir. (Ömer Mahir Alper, DİA, 23. cilt, s. 444)

4.13. İ'TÂB

Bazı davranışlarından dolayı peygamberlerin ilahî tenkit ve uyarıya muhatap olması anlamında Kelâm terimi şeklinde kısa bir bilgi verilmiştir. (bk. İsmet) (DİA, 23. cilt, s. 445)

4.14. İTİDAL

Ahlâk, duygu, düşünce ve davranışlardaki denge anlamındaki bu kavramın öncelikle sözlük ve terim anlamı açıklanmıştır. Kur'ân-ı Kerim'de ve hadislerde bu kavrama değinildiğine yer verilmiş ve bu kavramın önemi vurgulanmıştır. Âlimlerin ve İslâm filozoflarının bu kavramı ele alışları hakkında bilgi verilmiştir. (Mustafa Çağrı, DİA, 23. cilt, s. 456)

4.15. KADERİYYE

Sorumluluk doğuran fiillerin sadece insan iradesiyle gerçekleştiğini ileri süren itikadî mezhep şeklinde tanımlanmıştır. Bu kavramın öncelikle sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Daha sonra ortaya çıkışı, yayılışı, temsilcileri ve görüşleri ile bu mezhebe karşı çıkan başta sahabeler olmak üzere âlimlerin görüşleri zikredilmiştir. (İlyas Üzüm, DİA, 24. cilt, s. 64)

4.16. KADIYANİLİK

Mirza Gulam Ahmed Kadıyani (ö. 1908) tarafından kurulan dini hareket. (DİA, 24. cilt, s. 137)

4.17. KÂHİN

Gizli ilimleri bildiğini ve gökten haber aldığını ileri süren kişi şeklinde açıklanan bu kavram Kelâm âlimleri tarafından ele alınarak İslâm dininde Tevhid ilkesine aykırılığı ve nübüvete alternatif olma tehlikesi nedeniyle kesinlikle yasaklandığı vurgulanmıştır. Bunu yapmanın ve buna inanmanın itikadî açıdan ne kadar tehlikeli olduğu âyet ve hadislerle ortaya konulmuştur. (İlyas Çelebi, DİA, 24. cilt, s.171)

4.18. KALB

Maddede, kalbin sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. İşlevi ve bu konuda farklı görüşler ele alınmıştır. Daha sonra bu terimin geçtiği âyet ve hadislerle bilhassa tasavvuftaki yeri ortaya konulmuştur. Sonuç olarak, aklın faaliyet alanının dar ve sınırlı olup kalb âleminin çok daha geniş olduğu vurgulanmıştır. (Süleyman Uludağ, DİA, 24. cilt, s. 229)

4.19. KÂLEM

Uluhiyyet âleminde bütün nesne ve olayların kaydedilmesini sağlayan araç olarak tanımlanmıştır. Bu kavramla ilgili âyet, hadis, âlimlerin görüşleriyle hilkatin başlangıcından sonsuza kadar vuku bulacak nesne ve olayları ilahî ilme göre kaydeden, mahiyeti bilinmeyen bir kâlemin olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca bu kavramın, kadere imanla ilişkili olduğuna dikkat çekilmiştir. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 24. cilt, s. 243)

4.20. KELÂM

İslâm dininin ana ilkelerini konu edinen ilim mânâsına geldiği ifade edilen bu kavramın maddede öncelikle kelime ve terim anlamları açıklanmıştır. Bu ilmin İslâm'daki önemine dikkat çekilmiştir. Bu kavramla ilgili farklı görüş ve tanımlara yer verilmiştir. Yine bu ilme karşı çıkan ve bu ilmin zaruri olduğunu savunanların görüşlerine değinilmiştir. Kelâm ilminin doğuşu ve gelişimi hakkında kaynaklardan detaylı bilgiler aktarılmıştır. Bu ilme neden ihtiyaç duyulduğu, Kelâm ekolleri, kurucuları, temel görüşleri ve geçmişten bu güne fonksiyonları hakkında detaylı şekilde ele alınmıştır. Kelâm ilmiyle ilgili yazılan başlıca eserler de zikredilmiştir. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 25. Cilt, s. 196)

4.21. KERRAMİYYE

3. Yüzyılın sonlarında Maverâünnehir ve Horasan'da ortaya çıkan itikadî mezhep. (Sönmez Kutlu, DİA, 25. cilt, s. 294)

4.22. KIZILBAŞ

Eski dini inanışlarını ve geleneklerini kendilerine has bir İslâmî anlayışla bir araya getirerek sürdüren Türkmenlerin, bazı batını-şii anlayışları benimsemesiyle ortaya koydukları görüş ve yaşayışa binaen ortaya çıkan terim olduğu ifade edilmiştir. Böyle bir dini ve sosyal yapıya mensup kişi veya topluluk mânâsındaki bu kavramın maddede, ortaya çıkış zamanı ve nedenleri ve de yayılışı hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Fikir, sosyal hayat, giyim gibi özellikleri hakkında açıklamalara yer verilmiştir. Kavrama neden bu ismin verildiğine dair görüşler zikredilmiştir. Osmanlıda “devlet muhalifi ve isyancı zümreler “ anlamında kullanıldığı ifade edilmiştir. Kızılbaşların tarihçesi ve bu isimle anılan isyanlar hakkında tarihi açıklamalar yer almıştır. Son dönemdeki inançları, ibadet anlayışları ve erkânları hakkında bilgi verilmiş ve bu konuda yazılan önemli eserler zikredilmiştir. (İlyas Üzüm, DİA, 25. Cilt, s. 546)

4.23. KİTÂBU'S-SÜNNE

Bazı itikadî konuları muhafazakâr yöntemlerle ele alan eserlerin ortak adı anlamındaki maddedir. Kitâb's-Sünne adını taşıyan eserlerde Efendimizin örnek alınmasının gerekliliği ele alınmıştır. Bu maddede, ilgili eserlerin niçin yazıldığı ve bu eserlerin önemine vurgu yapılmıştır. Kitâbü's-Sünne adlı kitapların din anlayışını bid'at

görüşlere karşı savunmak amacıyla yazıldığı, bu kitapların risale şeklinde isimlendirildiği belirtilmiş ve önemli risaleler hakkında bilgi verilmiştir. (İlyas Çelebi, DİA, 26. Cilt, s. 115)

4.24. KÜFÜR

Din adına tebliğ ettiği konularda peygamberi tasdik etmemek, onaylamamak anlamındaki bu terimin maddede öncelikle sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Diğer dinlerde buna karşılık gelen kelimelere değinilmiş ve Kur'ân-ı Kerim'de bu kavramla alakalı âyetler zikredilmiştir. Küfrün çeşitleri hakkında bilgi verilmiş ve küfre götüren söz ve filler hakkında mezhep âlimlerinin görüşlerine yer verilmiştir. Sonuç itibariyle Mü'minlerin ancak ikrar ve filleriyle dünya hükümleri açısından Mü'min statüsünde görüleceği belirtilmiştir. Söz ve fiilleriyle küfür alametleri olabilecek tavırlar içine giren insanlar hakkında da araştırma yapmadan onların küfürlerine hükmetmenin gerek kul hakkı gerekse de toplum ve düzeni açısından sakıncalı olduğu vurgulanmıştır. (Mustafa Sinanoğlu, DİA, 26. Cilt, s. 533)

4.25. KÜTÜB-İ ERBAA

İmamiyye Şiasının dört temel hadis kitabı. Bunların isimleri, yazarları ve içeriği hakkında kaynaklarıyla bilgi verilmiştir. (İlyas Üzüm, DİA, 27. Cilt, s. 4)

4.26. LAFZA-İ CELAL

Allah'ın ismi için kullanılan, kıyas kabul etmeyen azamet ve yüceliği ifade eden kelime manâsındaki bu tabirin maddede, kelime ve terim anlamları açıklanmıştır. Kur'ân'ı Kerim'de hangi âyetlerde ve nasıl geçtiği hakkında bilgi verilmiştir. Tasavvuf, musiki ve hat sanatındaki yeri ve önemine de değinilmiştir. (Bekir Topaloğlu, DİA, 27. Cilt, s. 47)

4.27. LAFZİYYE

Kur'ân lafızlarının VE Kur'an lafızlarını okumanın mahlûk olduğunu kabul edenlere verilen ad şeklinde tanımlanan bu kavramın maddede, ortaya çıkışı, temsilcileri hakkında bilgi verilmektedir. Kabul edenler ve karşı çıkanların görüşleri yer almakta ve bu konuda mezheplerin fikirleri zikredilmektedir. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 27. Cilt, s. 48)

4.28. LÂNET

Allah'ın bağışlama ve merhametinden uzak olma mânâsındaki bu kavramın maddede sözlük ve terim anlamları açıklanmış, bu kavramın geçtiği âyet ve hadislerden bazıları zikredilmiştir. Sonuç itibariyle, Firavun ve Ebu Cehil gibi insanlara baskı yaparak acı çektiren kâfirlerle, şeytanın dışında herhangi bir kimseyi kafirler de dahil olmak üzere lânet ile anmayı, ölmeden önce iman etmesi ihtimalinden dolayı İslâm'ın yasakladığı vurgulanmıştır. (Kamil Yaşaroğlu, DİA, 27. Cilt, s. 101)

4.29. MAKÂSİDÜ'Ş-ŞERÎA

Genelde dinin, özelde hukuk alanındaki dini hükümlerin ve ibadetlerin gayeleri ve hedefleri anlamındaki bu tabirin maddede öncelikle sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Bu kavrama verilen farklı anlamlar ele alınmıştır. Makâsîdü'ş-şerîa ile ilgili olarak Mu'tezile ve Mâturidi'nin yaklaşımlarına değinilmiş ve bu konudaki diğer kavramlar zikredilmiştir. Sonuç itibariyle, ihtiyata bağlı olarak anlamı ve sübutu kesin olan Kur'ân ve Sünnet naslarını ve ilk günden bu yana âlimlerin icma ettikleri hususların makasîd konusunda sınırlayıcı ölçüler kabul edildiği vurgulanmıştır. Maddenin sonlarında bu konuda yazılan önemli eserler zikredilmiştir. (Ertuğrul Boynukalın, DİA, 27. Cilt, s. 423)

4.30. MANTIK

Düşünme faaliyetinde zihni, hatalardan koruyup, doğru düşünmenin ölçülerini, kurallarını ve yöntemlerini gösteren ilim yahut sanat şeklinde tanımlanan bu kavramın maddede, etimolojisi ve kelime ile sözlük mânâları hakkında bilgi verilmiştir. Tarihi, İslâm kültür dünyasındaki yeri, nahiv ve bu konudaki tartışmalar kapsamında detaylıca ele alınmıştır. Osmanlı döneminde medreselerde işlenen mantık derslerine, konularına ve problemlerine değinilmiştir. Literatürdeki yeri ve son olarak bu konuda yazılan önemli eserler zikredilmiştir. (İbrahim Emiroğlu, DİA, 28. Cilt, s. 18)

4.31. MATERYALİZM

Maddi âlemden başka herhangi bir varlık âlemi tanımayan dünya görüşü şeklinde tanımlanan bu kavramın maddede öncelikle sözlük ve terim anlamları açıklanmış, bu görüşün tarihi akışı, temsilcileri, savunucuları ve karşı çıkanların fikirleri zikredilmiştir. İslâm düşüncesi ve materyalizm konusu detaylı şekilde işlenmiştir. Bu görüşe karşı

çıkan başlıca Kelâm ekollerinin, tasavvufçuların ve İslâm felsefecilerinin etkilerinden söz edilmiştir. Sonuç olarak, din karşıtı olarak devam eden bazı maddeci düşüncelerin, ideolojik saplantıların ötesine gitmediği vurgulanmıştır. (Aydın Topaloğlu, DİA, 28. Cilt, s. 137)

4.32. MÂTURİDİ

Asıl adı Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud el-Mâturidi el-Semerkandî'dir. (ö. 333/944) Mâturidiyye mezhebinin kurucusu, müfessir ve fakihdir. Maddede hayatı, şeceresi, kişiliği, tasavvufi yönü, Kelâm, Tefsir, Fıkıh ve Mezhepler Tarihi alanındaki çalışmaları, Kelâma dair görüşleri, Tefsir ve Fıkıh ilimlerindeki yeri, Hanefi mezhebinin gelişmesindeki katkısı hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Şükrü Özen tarafından, Maturidi'nin fıkıh usulüne dair görüşlerinin yer aldığı bir fıkıh usulü metni oluşturulduğu aktarılmıştır. (Şükrü Özen, Bekir Topaloğlu, DİA, 28. Cilt, s. 146)

4.33. MÂTURİDİYYE

Ebu Hanife (ö. 150/767) ve Ebu Mansur el-Mâturidi'nin (ö.333/944) görüşleri etrafında oluşan Kelâm mektebidir. Maddede, tarihçesi, görüşleri, metodu ve bu mezhep hakkındaki değerlendirmeler hakkında bilgi verilmiştir. Bilgi teorisi, varlık felsefesi, uluhiyyet, nübüvvet, iman-küfür ve siyaset problemlerini temellendirirken akli bilgileri ileri derecede kullanması, akılcı yorumlara ağırlık vermesi ve bunu yaparken nasları ihmal etmeyip iki bilgi türü arasında bir uyumun olduğunu kanıtlamaya çalışmasının, Mâturidiyye'nin en belirgin özelliği olduğu vurgulanmıştır. Bu sebeple de Mâturidiyye sisteminin yeni dönemde modern Kelâmcılara ilham kaynağı olduğu vurgulanmıştır. Bu konudaki çeşitli araştırma ve eserlerden bazıları da zikredilmiştir. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 28. Cilt, s. 165)

4.34. MEHDİ

Dünyanın son zamanlarında ortaya çıkıp, doğru inancı ve adaleti yeryüzüne hâkim kılacağına inanılan kurtarıcı mânâsındaki bu terimin öncelikle sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. İslâm öncesi Din ve inançlardaki Mehdi inancı hakkında kökleri, gelişimi ve İslâm inancında hangi kaynaklarda nasıl geçtiği hakkında bilgi verilmiştir. İslâm tarihi açısından birçok olumsuzluğun kaynağı olduğu, Müslümanların zulme karşı harekete geçmek yerine tembelliğe sevk ettiği iddia edilmiştir. Tabi bu iddia ansiklopedide bu maddeyi ele alanların iddiasıdır. Bu iddianın, kaynaklar da göz önünde

bulundurulduğunda, doğru olduğunu söylemek mümkün değildir. (Yusuf Şevki Yavuz, Ekrem Sarıkçıoğlu, DİA, 28. Cilt, s. 369)

4.35. MESİH

Farklı dinlerde dünyanın sonuna doğru gelmesi beklenen kurtarıcının Yahudilik ve Hristiyanlıktaki adı şeklinde açıklanan bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmıştır. Yahudilik ve Hristiyanlıkta Mesih'e nasıl inanıldığı ve diğer dinlerdeki yeri ve önemi hakkında bilgi verilmiştir. (DİA, 29. Cilt, s. 306)

Kur'an'da ise Mesih, Hristiyanlık'ta olduğu gibi Hz. İsa'nın ölümünden sonra dirilişi üzerine kendisine verilmiş bir sıfat olmayıp doğumundan itibaren onun için kullanılan bir kavram olduğu vurgulanmıştır. Kavram, Kur'an-ı Kerim'de Hristiyanlık'taki anlamıyla yer almamakta, İsa'nın kendisinden önce gelenler gibi bir peygamber olduğu vurgulanmaktadır. Bazı hadislerden hareketle Hz. İsa'nın kıyamet alâmetleri kapsamında tekrar yeryüzüne döneceğini ifade eden anlayış, âlimler arasında tartışmalı bir husus olduğu ifade edilmiştir. Tabii maddede sahih hadislerde geçtiği göz önünde bulundurularak, Hz. İsa'nın tekrar yeryüzüne döneceği görüşünün daha isabetli olduğu, ayrıca Ehl-i Sünnetin de bunu kabul ettiği vurgulanmalıydı. Ayrıca bir İslam Ansiklopedisinde öncelikle İslam dinindeki yeri ele alınmalı daha sonra diğer dinlerdeki yeri hakkında bilgi verilmesi gerekirdi. (bk. İSÂ [Kelâm DİA, 29. Cilt, s. 306]).
[MESİH - Jacques Waardenburg]

4.36. MEŞHED

Dini bir özelliğe sahip veya topluma mal olmuş kimselerin şehid olduğu veya defnedildiği yer anlamındaki bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmıştır. İslâm'dan önceki Peygamberlerin de ve salih kişilerin kabirlerinin meşhed olarak anıldığı ifade edilmiş ve buna Medine'deki Cennetü'l Baki' gibi örnekler verilmiştir. (Mustafa Öz, DİA, 29. Cilt, s. 362)

4.37. MEZHEP

Dinin inanç esaslarını veya ameli hükümlerini anlama ve yorumlama konusunda kendine özgü yaklaşımlara sahip düşünce sistemi şeklinde açıklanan bu kavramın sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Ortaya çıkışı ve çıkış sebepleri, tasnif çeşitleri, siyasi, fıkhi alanlardaki mezhepler, mezheplere ayrılmanın dini hükmü ve bu konudaki temel

kaynaklar hakkında bilgi verilmiştir. Kalıplaşmış mezhep telakkilerinin aşılıp, naslarla bağlantılı olarak gelişen, problemleri çözecek tez ve çözümlerin geliştirilmesi gerektiği ancak bu faaliyetlerin sosyal birlik ve beraberliği bozmadan yapılması ve en önemlisi dinin temel ilke ve hükümlerini ortadan kaldırmayı veya etkisiz hale getirmeyi amaçlamaması gerektiği vurgulanmıştır. Mezheplerin, ihtiyaç ve zaruret sebebiyle ortaya çıktığına da dikkat çekilmiştir. (İlyas Üzüm, Bekir Topaloğlu, Ferhat Koca, DİA, 29. Cilt, s. 526)

4.38. MİHNE

Bazı Abbasi halifelerinin döneminde Halku'l-Kur'ân konusunda bazı âlimlerin sorguya çekilip eziyet edilmesine ilişkin olaylara verilen isim şeklinde açıklanmıştır. Hangi durumlarda, nasıl zuhur ettiği hakkında bilgi verilmiştir. Bu konu ile ilgili eserler zikredilmiştir. Sonuç itibariyle, Mihne olaylarının zuhuruna ilişkin söz konusu tezleri reddetmeyi gerektirecek açık bilgilerin kaynaklarda mevcut olmadığı, Me'mun'un kendi döneminde rastlanan Mehdi rivâyetlerinin etkisi ve bir kısım çevrelerin teşvikiyle Müslümanlar arasındaki ihtilafı çözümleyip birliği sağlamak gibi bir misyon yüklenmiş olabileceği vurgulanmıştır. (Hayrettin Yücesoy, DİA, 30. Cilt, s. 26)

4.39. MUATTILA

Allah'ın zatını sıfatlarından tecrit edenlere verilen ad olan bu kavram sözlükte, boş ve hâli olmak anlamındaki atl (utûl) kökünün tef'îl kalıbından türetilmiştir. İlk dönemlerde Allah'ın zâtını sıfatlarından soyutlayanları ifade eden muattıla sonraları Allah'ın varlığını tanımayan, tabiatın yaratıcıdan bağımsız şekilde varlığını sürdürdüğünü ileri sürenler için de kullanılmıştır. Kaynaklarda muattıla yerine ehl-i ta'tîl tabiri de geçmektedir. İlgili maddede muattılanın kelime ve terim anlamları açıklanmış, kelimenin nasıl ortaya çıktığı, temsilcileri ve görüşleri hakkında bilgi verilmiş ve de bu konuda yazılan belli başlı eserler zikredilmiştir. Muattıla ilgili maddede verilen bilgilere göre, Allah'ın sıfatlarıyla ilgili zat-sıfat ilişkisindeki farklı görüşleri sebebi ile Müslüman gruplardan Mu'tezileye de nispet edilmiştir. Kâinatın hiçbir yaratıcısı olmadığı anlamında ise Dehriyye'ye isim olmuştur. (Mustafa Sinanoğlu, DİA, 30. Cilt, s. 330)

4.40. MUHAL

Maddede kısaca, yokluğu zatının gereği olan veya özü itibariyle yokluğu gerektiren anlamında Mantık ve Kelâm terimi şeklinde bilgi verilmiştir. (bk. Hüküm) (DİA, 30. Cilt, s. 399)

4.41. MUHAYYELÂT

Kabul edilebilir, doğru olsun veya olmasın insanda sevinç ve rahatlama yahut nefret ve sıkıntı duyguları uyandıran hükümler için kullanılan mantık terimi olduğu belirtilmiştir. (bk. Beş Sanat; Zanniyat) (DİA, 31. Cilt, s. 22)

4.42. MUSKA

İnsanı kötü güçlerin etkisinden koruduğu veya kısmet sağladığına inanılan, farklı biçimde taşınabilir nitelikteki nesnelere verilen ad şeklinde açıklanan bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, çeşitleri, İslâm âlemindeki tartışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Sonuç olarak, Muskacılığın insanların sömürülmesine vasıta kılınması halinde batıl inanç, hurafe ve ahlâki yozlaşma problemleriyle karşı karşıya gelineceği, bunların dışında mesela kutsala saygı gibi masum amaçla Kur'ân âyetlerinin yazılıp taşınmasında bir sakınca bulunmadığı vurgulanmıştır. (İlyas Çelebi, Kürşat Demirci, DİA, 31. Cilt, s. 265)

4.43. MU'TEZİLE

İtikadî meselelerin yorumunda akla ve iradeye öncelik veren Kelâm mezhebi anlamındaki bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmıştır. Mu'tezile kelimesinin ilk defa ne zaman ve kimler için kullanıldığı hakkındaki farklı görüşlere değinilmiştir. Sünni kaynaklarında Mu'tezile isminin Vâsıl b. Atâ'nın, mürtekib-i kebîre konusunda farklı bir anlayışa sahip olan hocası Hasan-ı Basrî'nin ders halkasından ayrılması ve onlardan uzaklaştığını söylemesi sebebiyle ortaya çıktığı zikredilir. Maddede, Mu'tezile'ye verilen farklı isimler ve nedenleri, Mu'tezile'nin bu isimleri reddedip kendilerine verdiği isimler ve anlamları hakkında da bilgi verilmiştir. Mu'tezile'nin ortaya çıkışındaki faktörler ele alınmış bilhassa ortaya çıktığı Abbasiler dönemiyle siyasi faktör hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Bir kelâm ekolü olarak ortaya çıkan Mu'tezile, İslâm dinin aslî hükümlerinin temellendirilmesi, sistematik hale getirilmesi, izah ve ispat edilmesi, karşı fikirlerin cevaplandırılması gibi konularla meşgul olmuştur. Bu yönüyle

kelâmın ilmi denilince akla ilk gelen isimlerden biri olmuştur. Maddede, görüşlerinden sonra tabiat görüşlerine de değinilmiş, bu konuda delillerinin başında akıl geldiğine dikkat çekilmiştir. İnanç sistemleri ile ilgili Mu'tezile'nin, itikadî alanı sistematik bir şekilde ifade eden ilk mezhep olduğu vurgulanmıştır. Mu'tezile kelamcılarının islâm dininin temel ilkelerini 'usûl-i hamse' başlığı altında ele aldıkları belirtilmiş ve bunlar hakkında bilgi verilmiştir. Usûl-i hamse; 1. Tevhid; ilkelerin temelini teşkil eder. 2. Adl, 3. Va'd Va'id, 4. Menzile beyne'l menzileteyn, 5. Emil bi'l ma'ruf nehyi anil münker'dir. Literatür kısmında ise mezhep mensuplarının emir bi'l ma'ruf nehyi anil münker ilkesine verdikleri önemin bir sonucu olarak birçok eser kaleme aldıkları fakat bunların büyük bir kısmının günümüze ulaşmadığı belirtilmiş, günümüze ulaşan mezhep mensupların ait eserler, Mu'tezileye karşı yazılan reddiyeler, modern dönemde yazılan arapça ve batı dillerindeki eserler zikredilmiştir. Ayrıca yayıldığı coğrafya hakkında da bilgi verilmiştir. (İlyas Çelebi, DİA, 31. Cilt, s. 391)

4.44. MÜVEFFİDA

Âlemin yaratılışı ve iradesinin Hz. Peygamber'e, Hz. Ali'ye ve imamlara verildiğini ileri süren aşırı şii grubunu ifade eden bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, çıkışı, temsilcileri ve görüşleri hakkında bilgi verilmiştir. Sonuç itibariyle Şia mensuplarınca da kesin olarak reddedildiği, Cafer-i Sadık'tan nakledilen bir rivâyette müveffidaların müşrik olduğunun ifade edildiği vurgulanmıştır. (Mustafa Öz, DİA, 31. Cilt, s. 500)

4.45. MÜMKİN

Varlığı da yokluğu da zatının gereği olmayan veya konu ile yüklem arasındaki ilişkisi zorunlu bulunmayan anlamında Kelâm ve mantık terimi şeklinde kısaca açıklama yapılmıştır. (bk. Hüküm) (DİA, 31. Cilt, s. 561)

4.46. MÜMTENİ'

Yokluğu zatının gereği olan veya konunun özü itibariyle yokluğunu gerektiren anlamında Kelâm ve mantık terimi şeklinde kısaca açıklama yapılmıştır. (bk. Hüküm) (DİA, 31. Cilt, s. 562)

4.47. MÜNECCİM

Kısaca Astroloji ve yıldız falcılığını meslek edinen kimse; insanları ve olayları etkilediği inancına dayanan ilim dalıyla uğraşan kimse anlamına geldiği ifade edilmiştir. (bk. Müneccimbaşı) (DİA, 32. Cilt, s. 2)

4.48. MÜNECCİME

Âlemin yıldızlar tarafından yaratılıp yönetildiğini, yıldızların konum ve hareketlerine dayanarak gaybi bilgilere sahip olduklarını ileri sürenlere verilen isim şeklinde açıklanan bu kavramın sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. İlkel dinlerde ve Yahudilikte buna bakış ile ilgili bilgi verilmiştir. Kelâm âlimlerinin bu konudaki fikirlerine değinilmiş ve bu konu ile alakalı âyetler zikredilmiştir. (Mustafa Sinanoğlu, DİA, 32. Cilt, s. 7)

4.49. MÜRÇİE

İslâm'ın ilk dönemlerinde ortaya çıkıp, ılımlı ve uzlaşmacı fikirleriyle tanınan itikadî ve siyasi fırka şeklinde bilgi verilmiş, sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Çıkışı, kurucuları, görüşleri, siyasi duruşları hakkında bilgi verilmiştir. Mürchie'nin fırkaları hakkında da bilgi verilmiştir. Temel eserlerine de değinilmiş, Mâturidilik'in doğuşuna ve fikri görüşlerinin gelişimine zemin hazırladığı vurgulanmıştır. (Sönmez Kutlu, DİA, 32. Cilt, s. 41)

4.50. MÜTEVÂTİR

Kelâm ve Fıkıh Usulü terimi olan bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmıştır. Sözlükte, birbiri ardınca gelmek, araya zaman girmekle birlikte kesintiye uğramadan devam etmek anlamında vetr kökünden türeyen mütevâtir kelimesi, kelâm ve fıkıh usulünde konusunun doğruluğu bilgisini bizzat kendisi veren haberi ifade eder; böyle bir haber için gerekli görülen şartlar çerçevesindeki nakil durumuna da tevâtür denir. Haberi nakledenlerin birlikte ve aynı anda değil farklı zamanlarda ve birbiri ardınca nakletmiş olmaları sebebiyle böyle bir adlandırma yapılmıştır.

Maddede, Lafzi ve Manevi olmak üzere ikiye ayrıldığı vurgulanarak şartları, bilgi değeri hakkında görüşler zikredilmiştir. Bu konudaki tartışmalara da değinilmiştir. (H. Yunus Apaydın, DİA, 32. Cilt, s. 208)

4.51. NABİTE

Mu'tezile Kelâmcılarının, inanç konularında akli istidlale başvurmaması nedeniyle bazı âlimler için kullandıkları aşağılayıcı isim anlamına geldiği ifade edilen bu kavramın sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Çıkışı, en çok kimlerin kullandığı ve kullananların kimleri kastettiği hakkında bilgi verilmiştir. Sonuç olarak, Mu'tezilenin tarih sahnesinden çekilmesi ve zamanla fırkalar arasında belirli bir hoşgörü ortamının oluşmasıyla bu ismin kullanımının terkedildiği vurgulanmıştır. (İlyas Üzüm, DİA, 32. Cilt, s. 263)

4.52. NÂR

Kur'ân ve hadislerde daha çok cehennem ateşini ifade için kullanılan bu kavramın sözlük ve terim anlamları açıklanmış, kavramın geçtiği âyet ve hadisler zikredilmiştir. (Bekir Topaloğlu, DİA, 32. Cilt, s. 385)

4.53. NAS

Genelde hüküm kaynağı olması yönüyle Kitap ve Sünnetin ifadeleri anlamında, fıkıh usulünde lafzın açıklık seviyesini belirtmek üzere kullanılan bir terim olduğu ifade edilmiş, sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. İslâm ilimlerinde genelde iki anlamda terimleştiği belirtilmiştir. Nassın hükmü te'vil, tahsis veya neshi hakkında delil bulunmadıkça gereğince amel etmek gerektiği vurgulanmıştır. (H. Yunus Apaydın, DİA, 32. Cilt, s. 391)

4.54. NASİBE

Şia'nın, Hz. Ali taraftarlarına düşmanlık besleyenler için kullandığı tabir olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, şii hadis mecmualarında kimlere bu ismin verildiği ve bunlara nasıl davranılması gerektiği hakkında verilmiştir. (Mustafa Öz, DİA, 32. Cilt, s. 393)

4.55. NASİP

Allah'ın bir kimse için önceden belirlediği mutlak payı anlamında bir terim şeklinde kısaca açıklama yapılmıştır. (bk. Baht) (DİA, 32. Cilt, s. 411)

4.56. NAZAR

Bir şey hakkında tefekküre dalma, nazari araştırmalar yapma anlamında bir terim şeklinde kısaca bilgi verilmiştir. (bk. Düşünme) (DİA, 32. Cilt, s. 443)

4.57. NAZAR

Bir şeye imrenme, özenme veya hasetle bakan kişinin ona zarar verecek şekilde onu bakışlarıyla etkilemesi mânâsındaki bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, ilgili hadisler zikredilmiş, sahih hadislerde geçtiği, dolayısıyla nazarın hak olduğu vurgulanmıştır. Bununla ilgili Peygamberimizin tavsiyeleri, korunmak için dualar zikredilmiştir. (Sâlime Leyla Gürkan, DİA, 32. Cilt, s. 443)

4.58. NECCÂRİYE

Hüseyin b. Muhammed en-Neccâr'ın (ö.230/845 civarı) kurduğu Kelâm ekolü. (Mustafa Öz, DİA, 32. Cilt, s. 482)

4.59. NEFHA

Kısaca, kıyâmetin kopması ve insanların yeniden diriltilmesi için sûra yapılacak üfleyiş anlamında Kur'an'da geçen bir kavram olduğu ifade edilmiştir. (bk. Sur) (DİA, 32. Cilt, s. 523)

4.60. NEFİS

İnsanın özü, kötü huyların ve süfli arzuların kaynağı, ilahî latife anlamında bir terim olduğu belirtilen bu kavramı, Kelâm âlimlerinin, mutasavvıfların ve felsefecilerin nasıl ele aldığı hakkında bilgi verilmiştir. (Süleyman Uludağ, Ömer Türker, DİA, 32. Cilt, s. 526)

4.61. NESİH

Şer'i bir hükmün daha sonra gelen şer'i bir delille kaldırılması anlamında bir kavram olduğu belirtilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmıştır. Bununla ilgili âyetler zikredilmiş ve mezhep âlimlerinin bu konudaki görüşleri ve tartişmaları ele alınmıştır. (Abdurrahman Çetin, DİA, 32. Cilt, s. 579)

4.62. NİZARİYYE

İsmailiyye mezhebinin günümüze kadar gelen en önemli koluna verilen isim olduğu ifade edilmiştir. Çıkışı, ismini nereden aldığı, kurucuları, görüşleri, yayılışı ve

günümüzdeki mevcut konumları hakkında bilgi verilmiştir. (Mustafa Öz, DİA, 33. Cilt, s. 200)

4.63. NUSAYRİLİK

Hz. Ali'ye ilahlık isnat eden batını ve aşırı bir fırka olduğu belirtilmiştir. Çıkışı, kurucuları, görüşleri, tarihi seyri, temel inanç esasları, ibadetleri ve literatür hakkında bilgi verilmiştir. (İlyas Üzüm, DİA, 33. Cilt, s. 270)

4.64. ON İKİ İMAM

Hz. Ali, oğulları Hasan ve Hüseyin ile birlikte Hüseyin'in neslinden gelen ve imam kabul edilen dokuz kişiye verilen isim şeklinde kısaca açıklama yapılmıştır. (bk. İsnâaşeriyye) (DİA, 33. Cilt, s. 350)

4.65. OSMANİYYE

Başlangıçta Hz. Osman taraftarlarını daha sonra ilk üç halifeyi meşru görüp Şia ve Havaric grubları dışında kalan Müslüman çoğunluğu ifade eden, fazla kullanılmadığı için Makalat türü eserlere de yansımaya terim olduğu ifade edilmiştir. (İlyas Üzüm, DİA, 33. Cilt, s. 480)

4.66. REC'AT

Bazı şii gruplarına göre imamın ölümden veya gaybete girmesinden sonra zuhura çıkması, İsnâaşeriyye şiasına göre ise, kıyâmetin kopmasından önce imamların ve onlara zulmedenlerin yeniden dünyaya dönmesi anlamında bir terim olduğu ifade edilmiştir. Bu kavramın maddede, öncelikle kelime ve terim anlamları açıklanmış, nasıl ortaya çıktığı, ilk ortaya atan, bu konudaki görüşleri, inanışları ve kaynaklarında nasıl geçtiği hakkında bilgi verilmiştir. Bu konudaki eleştirilere de değinilmiştir. Sonuç olarak, bunun farklı inançlardan Şiiliğe intikal ettiği ve bunun rivâyetler ile inanç halini aldığı vurgulanmıştır. (İlyas Üzüm, DİA, 34. Cilt, s. 504)

4.67. REDDİYE

Bir inanç veya düşünceye karşı çıkıp delil ve dayanaklarını çürütmek amacıyla kâleme alınan eserlerin genel adı olduğu ifade edilen bu kavramın sözlük ve terim anlamları açıklanmış, İslâm mezheplerine yönelik reddiyeler, Ehli kitaba yönelik

reddiyeler hakkında bilgi verilmiş ve bu konuda yazılan bazı eserler zikredilmiştir. (İlyas Üzüm, DİA, 34. Cilt, s. 516)

4.68. REMİL

Kum üzerine çizgiler çizerek bakılan bir fal çeşidi başka bir deyişle kum falı anlamına geldiği ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmıştır. İlgili hadisler zikredilmiş, çıkışı ve yayılışı hakkında bilgi verilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'e göre gaybı bilmek Allah'a ve O'nun bildirdiği Peygamberlere mahsus olduğu, İslâm dininin cahiliye döneminden kalma pek çok kehanet ve fal çeşidi gibi remili de yasakladığı vurgulanmıştır. (İlyas Çelebi, DİA, 34. Cilt, s. 555)

4.69. RE'Y

Görüş, düşünce, kıyas, nasla düzenlenmemiş şer'i ameli bir meselede ortaya konan kanaat anlamlarında olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmıştır. Bu kelimenin geçtiği âyet ve hadisler zikredilmiş, ortaya çıktığı dönem ve yaygınlaştığı dönemler hakkında bilgi verilmiştir. Özetle, Re'yin çoğu zaman epistemolojik kategorilerden birine ulaştırılan süreci veya bu sürecin sonunda ulaşılan kanaati ifade ederken bazen de kesin bilginin karşıtı anlamında epistemolojik kategoriye belirlemek üzere kullanıldığı ifade edilmiştir. (H.Yunus Apaydın, DİA, 35. Cilt, s. 37)

4.70. RUKYE

Hastalık ve kötülüklerden korunmak veya kurtulmak amacıyla dua okuyup üfleme anlamında bir terim olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, ilgili âyet ve hadisler zikredilmiş, Mezhep imamlarına göre şirke ve istismara götürmeyen rukyede sıkıntı bulanmadığı belirtilmiştir. Cenab-ı Hak'tan şifa umarak hastalara Kur'ân-ı Kerim ve şifa ile ilgili dualar okumanın caiz, halkı kandırmak ve gaipten haber vermek amacıyla üfürükçülük yapmanın ise dinen yasak olduğu vurgulanmıştır. (İlyas Çelebi, DİA, 35. Cilt, s. 219)

4.71. SAĞİRE

Küçük günah anlamında kebirinin karşıtı olan terim şeklinde kısaca bilgi verilmiştir. (DİA, 35. Cilt, s. 489)

4.72. SEBR VE TAKSİM

Bir konuda muhtemel seçenekleri belirleyip ardından birer birer eleyerek tek bir seçenek bırakma yöntemi olarak tanımlanan bu kavramın kelime ve terim anlamı açıklanmıştır. Çıkışı, uygulandığı dönemler, uygulanıp uygulanmayacağı konusundaki görüşler ve tartışmalara değinilmiştir. (Tuncay Başoğlu, DÍA, 36. Cilt, s. 255)

4.73. SEFEH

Sözde ve fiilde isabetsizlik anlamında hikmetin karşıtı olarak kullanılan bir terim şeklinde kısaca bilgi verilmiştir. (bk. Abes; Hikmet) (DÍA, 36. Cilt, s. 294)

4.74. SELEFİYYE

İtikadî konularda Kur'ân ve Sünnetin lafzına bağlı olan ve tevili kabul etmeyen ekol olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, kimlere dendiği, yayılışı, savunucuları, tarihi gelişimi, temel görüşleri ve modern Selefilik hakkında bilgi verilmiştir. Bu konudaki tartışmalara da değinilmiş, bu konuda yapılan önemli çalışmalar zikredilmiştir. (M. Sait Özervarlı, DÍA, 36. Cilt, s. 399)

4.75. SENEVİYYE

Âlemi birbirine zıt iki kadîm aslın yarattığına inanan din veya mezheplere verilen genel isim olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmıştır. Savunucuları, görüşleri, Kelâm âlimlerinin bu inanca sahip olanlara karşı eleştirileri hakkında bilgi verilmiş, çelişkilerinin dikkat çektiği vurgulanmıştır. (Mustafa Sinanoğlu, DÍA, 36. Cilt, s. 521)

4.76. ES-SEVÂDÜ'L-A'ZAM

Hakim es-Semerkandi'nin (ö. 342/953) akaide dair eseri. (Muhammed Arusi, DÍA, 36. Cilt, s. 578)

4.77. SIRÂT-I MÜSTAKİM

Gerçeđe götüreren hak yol anlamındaki bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, ilgili âyet ve hadisler zikredilmiştir. Sonuç olarak, âyet ve hadisler ışığında Sırat-ı Müstakim'in müminler için İslâm dışı her türlü inançtan, Kur'ân ve Sünnete aykırı davranışlardan uzak durarak yaşamını sürdürme idealini ifade ettiği vurgulanmıştır. (Hülya Alper, DÍA, 37. Cilt, s. 119)

4.78. SİHİR

Kelime ve terim anlamları açıklanmış, ilkel toplumlardaki yerine değinilmiş, Kur'ân'da nasıl ele alındığı hakkında bilgi verilmiştir. Sonuç olarak, hadislerde, helak edici yedi büyük günahın biri kabul edildiği vurgulanmıştır. (İlyas Çelebi, DİA, 37. Cilt, s. 170)

4.79. ŞERH

İslâm dünyasında bir eserin daha geniş bir biçimde açıklanması amacıyla yazılmış kitapları ifade eden bir telif türü olduğu ifade edilmiş, ortaya çıkışı, ilk kullanan Kelâm mezhepleri, bu alanda yazılan önemli şerhler hakkında bilgi verilmiştir. (Mustafa Sinanoğlu, DİA, 38. Cilt, s. 555)

4.80. ŞERİAT

İslâm'a ait dini, ahlâki ve hukuki hükümler bütünü anlamında bir terim olduğu ifade edilen bu kavramın sözlük ve terim anlamları açıklanmış, Kur'ân'da geçtiği âyet ve hadisler zikredilmiş, bu konudaki görüşlere yer verilmiştir. Literatürde verilen anlamlar ve işlevleri hakkında da bilgi verilmiştir. Sonuç olarak, şeriatı oluşturan hükümlerin her biri uhrevi sorumluluğu kaldırıcı bir meşruiyeti garanti etmediği gibi şer'i nitelemesi de her zaman uhrevi geçerlilik anlamında bir dinilik-ahlâkılık taşımadığı vurgulanmış, diğer dinlerde bu kavramın karşılığına, yerine ve fonksiyonuna değinilmiştir. (Talip Türcan, Mahmut Aydın, DİA, 38. Cilt, s. 571)

4.81. ŞEY

Var olan, var olması mümkün olan yahut zihinde tasavvur edilebilen varlık şeklinde ifade edilen bu kavramın sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Kur'ân-ı Kerim'de nasıl ve hangi manâlarda kullanıldığına dikkat çekilmiş, bu konudaki görüş ve tartışmalar zikredilmiş, Kelâm âlimleri ve İslâm filozoflarının tanımlamalarına yer verilmiştir. Sonuç olarak, âyet ışığında ilahî zat için kullanılmayacağı vurgulanmıştır. (İlhan Kutluer, DİA, 39. Cilt, s. 34)

4.82. ŞİA

Hz. Peygamberin vefatından sonra devlet yönetiminin, Hz. Ali'ye ve O'nun soyundan gelenlere ait olduğu fikri etrafında birleşen çeşitli grupların ortak adı anlamına geldiği ifade edilmiştir. Kelime ve terim anlamları açıklanmış, niçin bu şekilde

isimlendirildiği, ortaya çıkışı, temsilcileri, mezhepleşme süreci, mezhepleşme hareketleri, nüfus yapısı ve yayılışı hakkında detaylıca bilgi verilmiştir. (Mustafa Öz, DİA, 39. Cilt, s. 111)

4.83. ŞİAR

Saygı gösterilmesi ve korunması gereken Allah'a kulluk etmeye vesile olan belli ibadet, işaret ve semboller anlamında terim olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, naslarda nelerin bu anlamda geçtiğine dair âyet ve hadisler ışığında bilgi verilmiştir. (M. Sait Özervarlı, DİA, 39. Cilt, s. 123)

4.84. TAKİYYE

Kelime ve terim anlamları açıklanmış, bu kavramla ilgili âyet ve hadisler ışığında İslâm'da ne olduğu ve kapsamı hakkında bilgi verilmiştir. Bilhassa takiyyenin, Şia tarafından özel içerikli bir ilke haline getirilmesi, diğer İslâm mezheplerince bir kusur kabul edilip eleştirilmiş, dürüstlüğü ortadan kaldıran bir unsur olduğu vurgulanmıştır. (Mustafa Öz, DİA, 39. Cilt, s. 453)

4.85. TAKRİBÜ'L-MEZÂHİP

İslâm mezheplerinin özellikle Ehli Sünnet ile Şia'nın ortak amaçlar etrafında hareket etmesi anlamında bir tabir olduğu ifade edilmiş, ortaya çıkışı, sebepleri, temsilcileri, konuyla ilgilenen âlimlerin değerlendirmeleri hakkında bilgi verilmiştir. Ana kimliğin İslâm olduğunu göz ardı etmeyip birbirlerine karşı anlayış ve dayanışma içerisinde bulunması gerektiği vurgulanmıştır. (İlyas Üzüm, DİA, 39. Cilt, s. 467)

4.86. TA'LİL

Bir eylemin ve hükmün illete bağlanması anlamında Kelâm ve fıkıh usulü terimi olduğu ifade edilmiş, kelime ve terim anlamları açıklanmıştır. Fıkıh usulünde ta'linin konusu, gerekçesi ile ilgili ele alınan meseleleri tartışmaların anlamı ve boyutu hakkında Kelâmcılar arasında çıkan tartışmalar ve görüşleri hakkında bilgi verilmiştir. Fıkhi mezheplerin bu konudaki görüşlerine de değinilmiştir. (H. Yunus Apaydın, DİA, 39. Cilt, s. 511)

4.87. TARİKAT

Tasavvufta, Hakka ulaşmak için benimsenen tutulan yol, usul anlamında olduğu ifade edilmiş, kelime ve terim anlamları açıklanmıştır. Nasıl girileceği, usuller, sınıflandırmalar hakkında bilgi verilmiştir. Yine kavramı hakkında verilen bilgilerin sayfaları boyunca tarikatlar ve kolları alfabetik olarak dizilmiştir. Klasik dönemdeki tarikatlar hakkında kaynaklarla detaylı bilgi verilmiştir. Yine klasik dönemden sonraki tarikatlar hakkında da bilgi verilmiştir. Sonuç olarak, tarikatlar, İslâm'ın yaşanması ve yayılmasında önemli bir başarı sağlanmasına vesile olduğu bu başarının da insanların gönül dünyasına hitap etmesinden kaynaklandığı vurgulanmıştır. (Reşat Öngören, DİA, 40. Cilt, s. 95)

4.88. TASAVVUF

İslâm'ın zahir ve batın hükümleri çerçevesinde yaşanan manevi ve derûni hayat tarzı olduğu ifade edilen bu kavramın kelime, kök ve terim anlamları açıklanmış, tasavvufla ilgili çok çeşitli tariflerin yapıldığına dikkat çekilerek bunlardan bazıları zikredilmiştir. Âyet ve hadislerden yola çıkarak Tasavvufun gayesi, önemli bazı hususlar ve Tasavvufun temeli olan konular hakkında bilgi verilmiştir. Zaman zaman bazı sapmalar olsa da tasavvufi hayatta, ileri gelen Sûfilerin bu husustaki hassas tavırları ve sapkın zümreleri eleştirip reddetmeleri ana çizginin istikamet üzere devamını sağladığı vurgulanmıştır. Literatürde Türkçe, Arapça ve bazı batı dillerinde yapılan önemli çalışmalar zikredilmiştir. (Reşat Öngören, DİA, 40. Cilt, s. 119)

4.89. TASAVVUR

Bir şeyin zihindeki kavramı ve tasarımı, somut veya soyut varlıklara ait düşünme anlamında mantık ve felsefe terimi şeklinde ifade edilen bu kavramın Kelâmla alakasına dair, Gazali'den itibaren mantığın Kelâmcılar tarafından kesin kabul görmesiyle birlikte tasavvur ve tasdik terimleri Kelâm kitaplarının bilgi bölümünde bir bilgi konusu olarak işlendiği vurgulanmıştır. Bununla ilgili önemli risaleler zikredilmiştir. (Mahmut Kaya, DİA, 40. Cilt, s. 126)

4.90. TASDİK

Maddede kısaca, İmanı oluşturan temel veya tek unsur anlamına geldiği ifade edilmiştir. (bk. İman) (DİA, 40. Cilt, s. 127)

4.91. TECEDDÜD-İ EMSÂL

Cismi oluşturan araz ve cevherin her an yok olmasının hemen ardından yenilenmesi suretiyle varlığını sürdürmesi anlamında Kelâm terimi olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, bu kavramla alakalı bazı âyetler zikredilmiştir. Kelâmcılar arasında ortaya çıkan farklı görüşlerden bahsedilmiştir. (Cağfer Karadaş, DİA, 40. Cilt, s. 239)

4.92. TEFVİZ

Maddede, bazı aşırı Şia fırkalarında görülen, âlemin yaratılışı ve idaresinin, ahirette ceza ve mükafat verme işinin Hz. Peygamber, Hz. Ali ve imamlara havale edildiği şeklinde düşünce; iradi fiillerin meydana getirilmesinin Allah Tarafından tamamen insanlara bırakılması manasında bir terim olduğu geldiği ifade edilmiştir. (bk. Müfevvida) (DİA, 40. Cilt, s. 310)

4.93. TEKÂFÜ

Bütün delillerin eşit olması ve hiçbir görüşün diğerini geçersiz kılmaması anlamına geldiği ifade edilmiş bununla ilgili görüş ve eleştiriler zikredilmiştir. (Yusuf Şevki Yavuz, DİA, 40. Cilt, s. 335)

4.94. TEKÂMÜL NAZARİYESİ

Canlıların oluşumunu ve gelişimini evrimleşme süreciyle açıklamaya çalışan ve yaratılışa karşı çıkan felsefi görüş başka bir deyişle evrim teorisi anlamındaki bu kavramın, kelime ve terim anlamları açıklanmış, temsilcileri, dayanakları hakkında bilgi verilmiş ve bu kavramla alakalı görüş ve eleştirilere yer verilmiştir. (Mehmet Bayrakdar, DİA, 40. Cilt, s. 337)

4.95. TEKZİP

Dini gerçekleri yalanlama anlamında bir Kur'ân terimi olduğu ifade edilen bu kavramın sözlük ve terim anlamları verilmiş, Kur'ân-ı Kerim'de hangi anlam ve durumlarda kullanıldığı âyetlerle açıklanmış, anlam yakınlığı olan kelimeler zikredilmiştir. Ehli Sünnetin bu kavramı ele alışı hakkında da bilgi verilmiştir. (Hülya Alper, DİA, 40. Cilt, s. 391)

4.96. TELÂZÜM

Bir şeyin karşılıklı olarak birbirini gerektirmesi anlamında bir Kur'ân terimi olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, mantıkçıların ele alışı ve bu konudaki görüşler hakkında bilgi verilmiştir. (Ömer Türker, DİA, 40. Cilt, s. 394)

4.97. TEMSİL

Bir düşünceye örnek vererek sembol diliyle açıklamak anlamında bir terim şeklinde ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, İslâm âlimlerin görüşü, belirlenen şartlar ve Kur'ân-ı Kerim'de geçen kalıplar hakkında bilgi verilmiştir. (Ömer Türker, DİA, 40. Cilt, s. 434)

4.98. TEVATU'

Maddede, 'Bir lafzın çeşitli tikel varlıklar arasındaki ortak anlamı eşit derecede ifade edilmesi mânâsında bir terim' şeklinde kısaca bilgi verilmiştir. (bk. Teşvik) (DİA, 40. Cilt, s. 583)

4.99. TILSIM

Aktif semavi güçlerin pasif yer güçleri ile temasa geçerek onları etkilemesinden söz eden sanal bir ilim şeklinde ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, İslâm âlimlerinin bu konudaki görüşleri, tılsımın şartları, yapılış şekilleri, kapsamı, tılsımla ilgili inançlar konusunda bilgi verilmiştir. Sonuç olarak, Kur'ân-Kerim'de ve hadislerde büyü'nün bütün çeşitlerinin yasaklandığı, Allah dilemedikçe kimsenin kimseye fayda veya zarar veremeyeceği, büyücüde olağanüstü bir gücün bulunmadığı vurgulanmıştır. İslâm âlimlerinin kaynaklardan yola çıkarak büyüden korunmak için okunmasını tavsiye ettiği dua, âyet ve sureler hakkında bilgi verilmiştir. (İlyas Çelebi, DİA, 41. Cilt, s. 91)

4.100. USÛL-İ HAMSE

Mu'tezile mezhebinin beş inanç esasını ifade eden tabir mânâsında olduğu ifade edilmiş, bu esaslar özet şekilde açıklanmış, bu esasların belirlenişi, ortaya koyanlar ve görüşler hakkında bilgi verilmiştir. (İlyas Çelebi, DİA, 42. Cilt, s. 211)

4.101. VAİDİYYE

Büyük günah işleyen müminlerin ahirette şefaatten yararlanmayıp ebediyen cehennemde kalacaklarını ileri süren Mu'tezile ve Hâricîlere verilen ad şeklinde kısaca bilgi verilmiştir. (DİA, 42. Cilt, s. 452)

4.102. VELÂYET-İ FAKÎH: Humeyni tarafından ileri sürülen siyasi teori olduğu ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, nasıl ortaya çıktığı, şii literatüründe yeri, ele alınışı hakkında bilgi verilmiştir. Sonuç olarak, şii siyasi düşünce tarihinde meydana gelmiş en önemli gelişme olduğunu ileri sürmenin mümkün olduğu ifade edilmiştir. (İsmail Safa Üstün, DİA, 43. Cilt, s.19)

4.103. VESÂİL

Kelâm ilminde itikadî konuları temellendirmek, gerekçelerini savunmak ve karşı görüşleri cerh etmek için gerekli olan bilgiler şeklinde kısaca bilgi verilmiştir. (bk. Mesâil) (DİA, 43. Cilt, s. 66)

4.104. VİCDAN

Sözlük ve terim anlamları açıklanmış, Kur'ân'da geçen ilgili kavramlara değinilmiştir. Hadislerde nasıl geçtiği, klasik ve modern İslâm literatüründe nasıl geçtiği hakkında bilgi verilmiştir. Sonuç olarak, vicdan kişinin davranışlarında tutarlı olmasını, kendi kendini denetlemesini sağlayan bir otoriteye sahip olduğu, doğru inançlarla desteklenen vicdanın değeri ve güvenilirliği vurgulanmıştır. "Müftüler sana fetva verse bile sen yine kalbine danış." hadis-i şerifine dikkat çekilmiştir. (Osman Demir, DİA, 43. Cilt, s. 100)

4.105. YEZİDİYYE

Daha çok Türkiye, Irak ve İran'da görülen sentetik bir inanç sistemi ve bu inanca mensup topluluklara verilen isim olduğu ifade edilmiş, inanç esasları, kitapları, ibadet şekilleri, sosyal tabaka ve yaygın olduğu yerler hakkında bilgi verilmiştir. (Ahmet Taşgın, DİA, 43. Cilt, s. 523)

4.106. ZAMAN

Farklı uzunluklardaki süreler için verilen isim anlamındaki bu kavramın sözlük ve terim anlamları açıklanmış, kökünün nereye dayandığı hakkında bilgi verilmiştir.

Âyetlerde nasıl ele alındığı, İslâm düşüncesinde zaman, Kelâm geleneğinde nasıl ele alındığı, görüşleri, İslâm felsefesinde nasıl ele alındığı, bu konudaki görüş ve tartışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Yine zamanların tayini, en değerli zamanlar, haram aylar, namaz vakitleri hakkında âyetler ışığında bilgi verilmiştir. (İlhan Kutluer, DİA, 44. Cilt, s. 111)

4.107. ZAN

Sözlük ve terim anlamları açıklanmış, lügat açısından ele alışları ve bazı tanımlamalar zikredilmiştir. Âyet ve hadislere yer verilmiştir. İslâmi kaynaklarda kulun ilahî af ve merhameti konusunda iyimser düşünmesi yani Allah hakkında hüsnü zan beslemesi, O'nun merhametinden ümit kesmemesinin gerekliliği vurgulanmıştır. (Mustafa Çağrııcı, DİA, 44. Cilt, s. 120)

4.108. ZANNİYÂT

Farklı derecelerde zan ifade eden önermeler için kullanılan mantık ve felsefe terimi olduğu ifade edilip bunun yanı sıra Kelâm gibi akli ilimlerde nasıl tanımlandığı, sınıflandırıldığı ve kaynaklardaki farklı adlandırmalar hakkında bilgi verilmiştir. Bu sınıflandırmaların ne anlama geldikleri de açıklanmıştır. (Mustafa Çağrııcı, DİA, 44. Cilt, s. 124)

4.109. ZARÛRÂT-I DİNİYYE

Sübûtu ve delaleti kesin nasla sabit olan dini hususlar anlamında geldiği ifade edilen bu kavramın kelime ve terim anlamları açıklanmış, şartları, İslâm âlimlerinin bu kapsama giren hususları hangi başlıklar altında ele aldıkları, mezheplere göre bunların neler olduğu hakkında bilgi verilmiştir. Sonuç olarak, bu hükümlere iman ettiği halde edasında kusurları bulunan kişinin yine Müslüman sayılacağı, Fetva literatüründe Zarûrât-ı Diniyye kapsamındaki hususlardan birini inkâr eden kimsenin dinden çıkacağı vurgulanmıştır. (Halit Çalış, DİA, 44. Cilt, s.141)

4.110. ZARURİ

Zorunlu, kaçınılması imkânsız olan anlamında bir terim olduğu ifade edilen bu kavramın sözlük anlamı da açıklanmış verilen farklı mânâlar ve sınıflandırmalar hakkında bilgi verilmiştir. Kelâmcılara göre gerek zaruri gerekse kesbi veya iktisabi kavram, sonradan edinilen (hadis) bilgilerle ilgili olup Allah'ın ilmi kadim olduğundan,

ne zaruret ne de kesbi ile nitelendirilebilir şeklindeki görüşleri vurgulanmıştır. (Ali Durusoy, DİA, 44. Cilt, s. 144)

4.111. ZARÛRİYYÂT

Zihnin zorunlu olarak kabul ettiği, kesin bilgi içeren önermeler için kullanılan mantık ve felsefe terimi olduğu ifade edilmiş, eserlerde tasnifi ve sıralaması, bunların ne anlama geldiği hakkında bilgi verilmiş ve bu konudaki görüşlere değinilmiştir. (Mustafa Çağrııcı, DİA, 44. Cilt, s. 146)

4.112. ZAYİRÇE

Yıldızların hareket ve konumlarını gösteren cetvel ve bu tür cetvellere dayanarak geleceği keşfetme yöntemi olduğu ifade edilen bu kavramın kelime kökeni, kelime ve terim anlamları açıklanmış, nasıl yapıldığı ve en meşhurları hakkında bilgi verilmiştir. Netice itibariyle bunların yaptıklarının sihirbazlığa benzeyen şeyler olduğu dolayısıyla bu tür uygulamaların meşru olduğu düşüncesinin mümkün olmadığı vurgulanmıştır. (İlyas Çelebi, DİA, 44. Cilt, s. 160)

4.113. ZECR

Gelecek hakkında bilgi edinme amacıyla uçurulan bir kulun sağa yönelmesinin uğurlu, sola yönelmesinin uğursuz sayılması anlamında bir terim şeklinde kısaca bilgi verilmiştir. (DİA, 44. Cilt, s. 177)

4.114. ZEYDİYYE

7. Yüzyılın ilk çeyreğinde Kufe’de ortaya çıkan, Irak, Taberistan ve özellikle Yemen’de varlığını sürdüren ılımlı bir şii fırkası olduğu ifade edilip ortaya çıkışı, siyasi duruşları, görüşleri, temsilcileri, fırkaları ve literatürü hakkında bilgi verilmiştir. (Yusuf Gökalp, DİA, 44. Cilt, s. 328)

4.115. ZULÛM

Ahlâk, siyaset, hukuk ve Kelâm ilminde kullanılan geniş kapsamlı olduğu ifade edilmiş, sözlük ve terim anlamları açıklanmış, Kur’ân-ı Kerim’de hangi manâlarda geçtiği, âyetlerde zâlimlerin kimler olduğu, ilgili hadisler, İslâm ahlâk literatüründe, İslâm hukukunda ve siyaset biliminde nasıl ele alındığı hakkında bilgi verilmiştir. (Mustafa Çağrııcı, DİA, 44. Cilt, s. 507)

SONUÇ

Doğru bilgi edinme ihtiyacını karşılamayı hedefleyen, aynı zamanda dinî ve sosyal bilimlerde araştırma yapmak isteyenlerin başvurabileceği ciddi, kapsamlı ve kuşatıcı bir kaynak olan TDV İslâm Ansiklopedisi'nden şahsım fazlasıyla istifade ettiğimi ifade etmeliyim. Elbette en doğru kaynak temel kaynağımız Kur'ân-ı Kerim ve Efendimiz'in bize kadar ulaşan sahih hadisleridir. Bu kaynaklara uyum sağladığı kadar bilgiler, doğruluk ve anlam kazanır. Rabbim bizleri her konuda doğru bilgiye ulaşan ve doğru bilgi ile amel eden, en razı olduğu şekilde kendisine iman edip kulluk eden kullarından eylesin...

Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.

KAYNAKÇA

Aclûnî, İsmâil b. Muhammed el- Cerrâhî, Keşfü'l- Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs Amme's-Tehere Mine'l-Ehâdis Alâ Elsineti'n-Nâs, I-II, Kahire, 1351.

Bağdâdî, Ebû Mansûr Abdülkahir b. Tâhir b. Muhammed, el- Fark Beyne'l-Fırak (nşr. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire, ts.

Bilmen, Ömer Nasuhi, Muvazzah İlm-i Kelâm Dersleri, İstanbul, 1399/1342.

Cürcânî, Seyyid Şerîf, Şerhu'l- Mevâkıf, I-III, İstanbul, 1321.

Eş'arî, Ebû'l- Hasan Ali b. İsmâil, el-İbâne an Usûli'd-Diyâne, Kahire, ts

Kâtib Çelebi, Mustafa b. Abdullah, Hacı Halife, Keşfü'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn, I-II, İstanbul, 1941.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd, Kitâbü't-Tevhîd (Nşr. Bekir Topaloğlu- Muhammed Aruçi), Ankara, 2003.

Muhammed Fuad Abdülbâkî, el- Mu'cemü'l-Mufehres li Elfâzı'l-Kur'âni'l-Kerîm, Kahire, 1387.

Tehânevî, Muhammed A'lâ b. Ali İbnü'l- Kâdî, Keşşâfü Istılâhâti'l-Fünûn, I-II, Kalküta, 1862.

Topaloğlu, Bekir- İlyas Çelebi, Kelâm Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 2010.

EK

YAZARLAR VE ELE ALDIKLARI MADDELER

ABDULKUDDUS BİNGÖL: İstiva.

ABDURRAHMAN ÇETİN: Nesih.

ADİL BEBEK: Kebire, Mağfired, Sur.

ADNAN BÜLENT BALOĞLU: Mesail, Tenasüh.

AHMET TAŞĞIN: Yezidiyye.

ALİ ERBAŞ: Melek.

ALİ DURUSOY: Tekabül, Zaruri.

AYDIN TOPALOĞLU: Materyalizm.

BAKİ ADAM: Tevrat.

BEKİR TOPALOĞLU: İsm-i Âzam, Kabız, Kadîr, Kahhâr, Kavî, Kebîr, Kerîm, Kıyâmet, Kitabu't-Tevhid, Kuddûs, Kudret, Lafza-i Celal, Latîf, Manî', Masiyet, Mâturidî, Mecid, Mekr, Melik, Mezhep, Muğni, Hz. Muhammed (aleyhisselam), Muhît, Muhsi, Metîn, Mevlâ, Muîz, Mukît, Muksît, Muktedîr, Musavvîr, Mübdi, Mucîb, Müheymin, Mü'min, Müntakim, Müstekbir, Mütekebbir, Nafi', Nar, Nasîr, Nur, Ölüm, Rab, Rafî', Müteâli, Saat, Sabûr, Samed, Sani, Sami, Şehid, Şekur, Tevvab, Tövbe, Vacid, Varîs, Vasi, Vedûd, Rahmân, Raûf, Rezzak, Vekîl, Velî, Zahîr, Zü'l-Celâl ve'l-İkram.

BURHAN KÖROĞLU: Tafra.

CAĞFER KARADAŞ: Sevap, Teceddüd-i Emsal.

CİHAN TUNÇ: Rasihin, Sâlimiyye.

ERTUĞRUL BOYNUKALIN: Makasîdü'sh-Şeria.

FATMA CANDAN GÜNAYDIN: Nimet.

FERHAT KOCA: Mezhep.

FUAT AYDIN: Nâmus, Meleket.

H. AHMET SEZİKLİ: Münafık.

H. YUNUS APAYDIN: Mütevatir, Rey, Nas, Ta'lil.

HALİL İBRAHİM BULUT: Ümmet.

HALİT ÇALIŞ: Zaruret.

HAMİD ALGAR: Merci-i Taklid.

HATİCE KELPETİR ARPAGUÇ: Mücrim, Teâla, Tebşir.

HAYRETTİN YÜCESOY: Mihne.

HÜLYA ALPER: Mukarrebın, Münafık, Ruhı'l Emin, Sırat-ı Müstakim, Tekzip, Tefvik.

İBRAHİM EMİROĞLU: Mantık.

İLHAN KUTLUER: Mekân, Metafizik, Muhabbet, Nizam, Nur, Şey, Zaman.

İLYAS ÇELEBİ: İsti'rak-ı Sem', İvaz, İyafe, Kahin, Kitabı's-Sünne, Lutuf, Menzile beyne'l-Menzileteyn, Hz. Muhammed (aleyhisselam), Muhtasar, Muska, Mu'tezile, Remil, Ruh Çağırma, Rukye, Rüya, Sıfat, Sihir, Sünnetullah, Sünnet, Şehadet Âlemi, Şeytan, Şüabü'l- İman, Tılsım, Uğursuzluk, Usul-i Hamse, Vefk, Ye'cüc ve Me'cüc, Zayırçe.

İLYAS ÜZÜM: İsnâşeriyye, İstisna, Kaderiyye, Kızılbaş, Kiramen Katibin, Kitabü Erbaa, Makam-ı Mahmud, Mezhep, Mücessime, Nabite, Nusayrilik, Osmanıyye, Recat, Takribü'l-Mezahip.

İSKENDER PALA: Kün.

İSMAİL DURMUŞ: Mecaz, Temsil.

İSMAİL SAFA ÜSTÜN: Velâyet-i Fakih.

JACOUES WAARDENBURG: Mesih, Teslis.

KAMİL YAŞAROĞLU: Lanet, Maşallah.

KÜRŞAT DEMİRCİ: Kutsiyet, Muska.

LUTFULLAH CEBECİ: İsrafil Mikail.

M. SAİT ÖZERVARLI: Mebde ve Mead, Melek, Mülk, Selefiyye, Şiar.

M. UĞUR DERMAN: Kelime-i Tevhid.

MAHMUT AYDIN: Şeriat.

MAHMUT KAYA: Sükûn, Tasavvur.

MEHMET BAYRAKDAR: Tekâmül Nazariyesi.

MEHMET BAYRAKDAR: Tekâmül Nazariyesi.

MEHMET BULUT: İsmet.

MEHMET EFENDİOĞLU: Sahâbe.

METİN YURDAGÜR: Muhalefetü'n lil-Havadis, Mümaselat, Sem', Tenzih, Tesbih.

MEVLÛT ÖZLER: Tevhid.

MUHAMMED ARUÇI: Ülü'l Azm.

MUHAMMED TARAĞCI: Tahrif.

MUSRTAFA AKÇAY: Said, Sırat.

MUSTAFA AKÇAY: Zelle.

MUSTAFA ÇAĞRICI: İstikamet, İtidal, Seyyie, Sır, Tevekkül, Vesvese, Zaruriyyat, Zulüm.

MUSTAFA ÖZ: İsmailiyye, İstiraz, Keysaniyye, Mestur, Meşhed, Müellihe, Müfevvida, Nasibe, Neccariyye, Nizariyye, Sakaleyn, Şia, Tafdil, Takiyye, Teberri, Vakıfe, Zakkum.

MUSTAFA SİNANOĞLU: İstihfaf, Küfür, Muattıla, Müneccime, Nübüvvet, Reddiye, Seneviyye, Sıbgatullah, Şerh, Ta'dil ve Tecvir, Teklif, Tevhid İlmi, Zan, Zındık.

OSMAN DEMİR: Teselsül, Tevlid, Vicdan, Yakin, Zat, Zerre.

OSMAN KARADENİZ: Kıyam bi- Nefsih.

ÖMER DUMLU: Suhuf.

ÖMER FARUK HARMAN: Ruhul Kudüs.

ÖMER MAHİR ALPER: İtaat.

ÖMER TÜRKER: Telazüm.

REŞAT ÖNGÖREN: Tarikat, Tasavvuf, Zikir.

SALİH SABRİ YAVUZ: Livaü'l- Hamd, Mi'rac, Vücub.

SALİM ÖĞÜT: İstihare.

SALİME LEYLA GÜRKAN: Misak, Mucize, Nazar, Ölüm, Şeytan, Teslis, Zebur.

SÖNMEZ KUTLU: Kerramiyye, Mürcie, Va'd ve Vaid.

SÜLEYMAN TOPRAK: Kabir, Mizan, Sual.

SÜLEYMAN ULUDAĞ: İstikamet, Kalb, Kuddise Sirruh, Muhabbet, Nefes, Nur, Sidretü'l Müntheha, Takva, Tevekkül.

ŞABAN ALİ DÜZGÜN: Tabiat.

ŞERAFETTİN GÖLCÜK: Rızık.

ŞÜKRÜ ÖZEN: Mâturidi.

TAHSİN GÖRGÜN: Tecdid.

TALİP TÜRCAN: Şeriat.

TEMEL YEŞİLYURT: Rü'yetullah.

TEVFİK YÜCEDOĞRU: Tekvin.

TUNCAY BAŞOĞLU: Sebr ve Taksim.

YUSUF GÖKALP: Zeydiyye.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ: İstidlal, İstimdad, İstitaat, İstiva, Kader, Kâlem, Kelâm, Keramet, Kesb, Kıdem, Kıyâmet Alametleri, Kümün, Kürsi, Lafziyye, Levh-i Mahfuz, Mâturidiyye, Mehdi, Muvafat, Münazara, Müşebbihe, Müteşabih, Nübüvvet, Nüzul, Peygamber, Ruh, Sarfe, Şfaat, Tekafü, Tekfir, Müteşabih, Tevessül, Te'vil, Ulüv, Usul-i Selase, Vahdaniyet, Vahiy, Vücut, Yed, Zebani, Zünnar.

